

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІВАНОЧКО БОГДАН РОМАНОВИЧ

УДК: 330.342 : 338.22 : 330.322

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Спеціальність: 051 – Економіка

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Б. Р. Іваночко

Науковий керівник Баланюк Іван Федорович, доктор економічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Іваночко Б.Р. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 2025.

У дисертації розкрито теоретичні та методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Досліджено поняття соціально-економічного розвитку територіальних громад, що передбачає якісні зміни в економіці і суспільстві громади, а саме: зростання доходів і зайнятості населення громади, покращення систем охорони здоров'я та освіти, соціальної сфери, забезпечення екологічної безпеки, створення умов для індивідуального розвитку людини, в основному через реалізацію заходів із оновлення та будівництва комунальної інфраструктури. Виявлено, що в усіх сферах діяльності територіальної громади існує потреба в інвестиціях як у вкладанні ресурсів територіальної громади (представлених органами місцевого самоврядування та населенням), так і зовнішніх інвесторів в усі сфери діяльності громади та розвиток підприємництва в громади з метою покращення якості життя, збільшення доходів та задоволення всіх соціальних потреб жителів громад.

Узагальнено трактування поняття «інвестиційне забезпечення територіальних громад», яке позиціонується як процес, який передбачає формування організаційно-економічних механізмів щодо залучення достатньої кількості інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи громад, інфраструктуру, соціальну сферу, місцеві підприємства, охорону навколишнього середовища.

У дослідженні розкрито методологію інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, а саме: методологічні засади, підходи, методи та принципи. Необхідність методології обумовлена потребою в системному підході до планування, залучення, розподілу та

використання інвестиційних ресурсів. Процес вкладення інвестицій у розвиток громади забезпечується структурованістю та послідовністю дій. Методологія дозволяє визначити стратегічні пріоритети розвитку громади, сформулювати реалістичні цілі та розробити конкретний план їх досягнення. Тому методологічний інструментарій є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Виявлено, що вирішення питань із забезпечення місцевого економічного розвитку відноситься до повноважень органів місцевого самоврядування, які інвестують свої ресурси в рамках чинної нормативно-правової бази. Але органи центральної влади та обласна ланка мають вплив як на процеси соціально-економічного розвитку територіальних громад в цілому, так і на окремі громади. З'ясовано, що основним документом який визначає потреби, обсяги, джерела фінансування та заходи з інвестування у розвиток громади є місцева цільова програма, що розробляється і затверджується місцевою ради.

Узагальнене поняття «нормативно-правове забезпечення» — це система правових норм, актів та процедур, які регулюють певну сферу діяльності, встановлюючи правила, обов'язки та права учасників. Інвестиційне забезпечення розвитку територіальних громад, в свою чергу, здійснюється на основі нормативно-правової бази з багаторівневою регламентацією, починаючи від Законів України і завершуючи нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування.

Аналіз стану соціально-економічного розвитку територіальних громад Івано-Франківської області вияв значну різницю у податкових надходженнях до місцевих бюджетів. Громади, що мають високі обсяги податкових надходжень, мають значно більші інвестиційні ресурси для вкладення у подальший розвиток, в той час як громади із нижчою економічною активністю мають менші інвестиційні ресурси для розвитку. Виявлено відставання у розвитку сільських територій порівняно з міськими, причиною якому є те, що у міських громадах сконцентрована основна активна комерційна діяльність, а також трудова зайнятість у них частини жителів із сільських територій. Зроблено висновок, що в цілому проведення реформи децентралізації мало позитивний вплив на громади, оскільки надало їм ресурси для

самостійного інвестування в інфраструктурні проекти, в які до реформи мали змогу вкладати тільки районна, обласна і центральна влада. З'ясовано, що створення можливостей для громад самостійно займатись місцевим економічним розвитком в цілому відповідає парадигмі місцевого економічного розвитку.

Проведена оцінка інвестиційної діяльності територіальних громад Івано-Франківської області, дозволила виявити значні диспропорції у здатності здійснювати капітальні видатки з місцевого бюджету. Встановлено, що модель фінансової системи місцевого самоврядування передбачає зарахування в дохідну частину їх бюджетів отримуваних зовнішніх інвестицій у формі трансфертів від органів державної влади, обласних бюджетів та інших громад, кредитних коштів та різного роду грантів. Відтак інвестиціями у розвиток громад вважаємо всі видатки місцевого бюджету капітального характеру. Для оцінки цих видатків було розраховано показники питомої ваги капітальних видатків до загального бюджету, до власних податкових надходжень і в розрахунку на одну особу. Розрахована інтегральна оцінка методом PCA за допомогою мови програмування Python засвідчила наявність значних диспропорцій між територіальними громадами, як у мирний час, так і під час війни. Більшість громад отримали оцінку меншу нуля.

Досліджено, що територіальні громади мають різні потреби в інвестиціях для соціально-економічного розвитку, які залежать від розміру, кількості і структури населення, а ключовим фактором для створення комфортних умов життя і розвитку підприємництва є наявність соціальної інфраструктури, яка відповідає всім сучасним запитам. З'ясовано, що об'єкти інфраструктури є основними засобами бюджетних установ територіальної громади і їм властива втрата економічної користі через різного роду чинники, у зв'язку з цим вони потребують оновлення і капітального ремонту для відновлення їх корисного функціонування. Визначено, що не менш важливим, крім забезпечення наявної інфраструктури, є створення нової, яка відповідатиме потребам громади. Для розрахунку потреби територіальної громади в інвестиціях запропоновано модель розрахунку, яка включає вартість зносу основних засобів, тобто суму, необхідну для їх заміни,

вартість капітального ремонту для підтримання їх функціонування на належному рівні і суму, необхідну для створення нових об'єктів інфраструктури.

Проблеми відсутності єдиних підходів до розрахунку потреб територіальних громад у інвестиціях для ремонту, оновлення та створення нової інфраструктури, а також подолання диспропорцій в інвестиційній діяльності запропоновано вирішити шляхом розробки організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Проведено аналіз концепцій організаційно-економічних механізмів в економічній науці та сформовано основні вимоги до такого механізму в контексті розвитку територіальних громад.

Узагальнено, що організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад – це комплекс економічних, інституційних, управлінських, фінансових та правових інструментів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання громад через ефективне управління інвестиційними ресурсами, що передбачає не лише фінансування розвитку за рахунок капітальних інвестицій з місцевого бюджету, а й активне залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема приватних, державних та міжнародних інвестицій.

Розроблено організаційно-економічний механізм у вигляді комплексу економічних, інституційних, управлінських, фінансових та правових інструментів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання громад через ефективне управління інвестиційними ресурсами. Запропоновано вивчати стан соціально-економічного розвитку, виділяючи сильні і слабкі сторони громади, а також можливості та загрози методом SWOT-аналізу.

Встановлено, що важливою умовою для впровадження такого механізму в систему інвестиційного забезпечення територіальної громади є залучення всіх зацікавлених у її розвитку сторін. У рамках механізму пропонується створення дорадчого громадського органу при місцевому самоврядуванні для участі громадськості в прийнятті управлінських рішень щодо інвестицій. Вважаємо, що такий орган може функціонувати у вигляді комісії з інвестиційної діяльності, яка і буде забезпечувати методичну реалізацію запропонованого механізму в діяльність

територіальної громади. Пропоновану структуру розроблено з урахуванням можливості участі в її роботі як представників органів місцевого самоврядування, так і представників громадськості, місцевого бізнесу та зовнішніх інвесторів

Таким чином ефективне залучення зовнішніх інвестицій в територіальні громади передбачає поєднання обох підходів – бюджетного фінансування стратегічних потреб громади та активного залучення приватного капіталу, що забезпечує комплексний розвиток території, підвищує конкурентоспроможність місцевої економіки та покращує якість життя мешканців. Розроблено практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо управлінських дій із залучення зовнішніх інвестицій.

Сформовано визначення економічного контролю за інвестиційним забезпеченням як системи моніторингу, аналізу та оцінки процесу залучення, розподілу та використання інвестиційних ресурсів у територіальній громаді, яка забезпечує їх ефективність, цільове призначення та відповідність стратегічним пріоритетам розвитку. Розроблено пропозиції щодо участі місцевого бізнесу в процесі інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад у рамках організаційно-економічного механізму.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційне забезпечення, територіальні громади, соціально-економічний розвиток, інфраструктура, капітальні видатки, інвестиційна діяльність, організаційно-економічний механізм.

SUMMARY

Ivanochko B.R. Organizational and economic mechanism of investment support for the development of territorial communities. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 – Social and Behavioral Sciences in the specialty 051 Economics. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2025. The dissertation reveals the theoretical and methodological foundations of investment support for the development of

territorial communities. Research into the concept of socio-economic development of territorial communities, which involves qualitative changes in the economy and society of the community, namely, growth in income and employment of the community population, improvement of health care and education systems of the social sphere, ensuring environmental safety, creating conditions for individual human development, mainly through the implementation of measures to renew and build communal infrastructure. It was found that in all areas of activity of the territorial community there is a need for investment, both in investing the resources of the territorial community (represented by local government bodies and the population) and external investors in all areas of activity of the community and the development of entrepreneurship in the community in order to improve the quality of life, increase income and meet all social needs of community residents.

The interpretation of the concept of "investment support of territorial communities" is generalized, which is positioned as a process that involves the formation of organizational and economic mechanisms to attract a sufficient amount of investment in tangible and intangible assets of communities, infrastructure, the social sphere, local enterprises, and environmental protection.

The study reveals the methodology of investment support for the socio-economic development of territorial communities, namely: methodological foundations, approaches, methods and principles. The need for the methodology is due to the need for a systematic approach to planning, attracting, distributing and using investment resources. The process of investing in community development is ensured by structuring and consistency of actions. The methodology allows you to determine strategic priorities for community development, formulate realistic goals and develop a specific plan for their achievement. Therefore, the methodological toolkit is an integral part of the socio-economic development of territorial communities.

It was found that the resolution of issues of ensuring local economic development falls within the competence of local self-government bodies, which invest their resources within the framework of the current regulatory framework. However, central government bodies and the regional level have an impact on the processes of socio-economic

development of territorial communities as a whole, as well as on individual communities. It was established that the main document that determines the needs, volumes, sources of financing and measures for investing in community development is the local target program, which is developed and approved by the local council.

The generalized concept of regulatory and legal support is a system of legal norms, acts and procedures that regulate a certain sphere of activity, establishing rules, obligations and rights of participants. And Investment support for the development of territorial communities, in turn, is carried out on the basis of a regulatory and legal framework with multi-level regulation, starting from the Laws of Ukraine and ending with regulatory and legal acts of local self-government bodies.

Analyzing the state of socio-economic development of territorial communities of Ivano-Frankivsk region, a significant difference in tax revenues to local budgets was revealed. Communities with high tax revenues have significantly greater investment resources for investment in further development, while communities with lower economic activity have fewer investment resources for development. A lag in the development of rural areas compared to urban areas was revealed. It was established that the reason for this is that urban communities are concentrated in the main active commercial activities, as well as the work of some residents from rural areas. It was concluded that in general, the implementation of the decentralization reform had a positive impact on communities, providing them with resources for independent investment in infrastructure projects, in which before the reform only district, regional and central authorities were able to invest. It was determined that creating opportunities for communities to independently engage in local economic development generally corresponds to the paradigm of local economic development.

An assessment of the investment activity of territorial communities of Ivano-Frankivsk region was conducted, which allowed us to identify significant disparities in the ability to make capital expenditures from the local budget. It was established that the model of the financial system of local self-government provides for the inclusion in the revenue part of their budgets of received external investments in the form of transfers from state authorities, regional budgets and other communities, loans and various grants.

Therefore, we consider all local expenditures from the budget of a capital nature as investments in the development of communities. To assess these expenditures, the indicators of the specific weight of capital expenditures to the general budget, to government tax revenues and per capita were calculated. The calculated integral assessment using the PCA method using the Python programming language showed the presence of significant disparities between territorial communities, both in peacetime and during wartime. Most communities received an assessment that is less than zero.

It has been studied that territorial communities have different investment needs for socio-economic development, which depend on the size, number and structure of the population, and the key factor for creating comfortable living conditions and developing entrepreneurship is the availability of social infrastructure that meets all modern requirements. It has been determined that infrastructure facilities are the main means of budgetary institutions of the territorial community and are characterized by a loss of economic benefit due to various factors, and in this regard they require renewal and major repairs to restore their useful functioning. It has been determined that it is no less important, in addition to ensuring the existing infrastructure, to create a new one that will meet the needs of the community. To calculate the needs of a territorial community in investments, a calculation model has been proposed that includes the cost of depreciation of fixed assets, that is, the amount necessary for their maintenance, the cost of major repairs to maintain their proper functioning, and the amount necessary to create new infrastructure facilities.

It is concluded that the solution to the problem of the lack of unified approaches to calculating the needs of territorial communities in investments for repair, renovation and creation of new infrastructure, as well as overcoming disparities in investment activity, is proposed to be solved by developing an organizational and economic mechanism for investment support for the development of territorial communities. An analysis of the concepts of organizational and economic mechanisms in economic science has been conducted and the main requirements for such a mechanism in the context of the development of territorial communities have been formed.

It is summarized that the organizational and economic mechanism for investment support for the development of territorial communities is a complex of economic, institutional, managerial, financial and legal instruments aimed at ensuring balanced socio-economic growth of communities through effective management of investment resources, which involves not only financing development through capital investments from the local budget, but also the active involvement of external sources of financing, in particular private, public and international investments.

An organizational and economic mechanism has been developed in the form of a complex of economic, institutional, managerial, financial and legal instruments aimed at ensuring balanced socio-economic growth of communities through effective management of investment resources. Data on the state of socio-economic development have been proposed, appropriately highlighting the strengths and weaknesses of the community, as well as opportunities and threats using the SWOT analysis method. The proposed mechanism provides not only for financing development through capital investments from the local budget, but also for the active involvement of external sources of financing, in particular private, state and international investments.

It has been established that an important condition for the implementation of such a mechanism in the system of investment support of a territorial community is the involvement of all parties interested in its development. Within the framework of the mechanism, it is proposed to create an advisory public body under local self-government for the participation of the public in making management decisions regarding investments. We believe that such a body can function in the form of a commission on investment activities, which will ensure the methodical implementation of the proposed mechanism in the activities of a territorial community. The proposed structure has been developed taking into account the possibility of participation in its work by both representatives of local self-government bodies. and representatives of the public, local business and external investors.

A definition of economic control over investment support has been formed as a system of monitoring, analysis and evaluation of the process of attracting, distributing and using investment resources in a territorial community, which ensures their

effectiveness, targeted use and compliance with strategic development priorities. Proposals have been developed regarding the participation of local business in the process of investment support for the development of territorial communities within the framework of an organizational and economic mechanism.

Keywords: investments, investment support, territorial communities, socio-economic development, infrastructure, capital expenditures, investment activity, organizational and economic mechanism.

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

1. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1-2. С. 91-98.

DOI: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2023.01-02.091>

URL: <https://agrarianeconomy.inup.edu.ua/index.php/en/archive/62-arkhiv-nomeriv/2023-t-16-1-2/502-10>

2. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Заходи по залученню інвестицій в розвиток бізнесу територіальних громад на основі маркетингової стратегії. *Інноваційна економіка*. 2023. Вип. 1(93). С. 45-51

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.1.7>

URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1013>

3. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Матеріально-технічне забезпечення підприємств як складова інвестиційної діяльності територіальних громад. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. №13 (27). С. 436-445.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-436-445](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-436-445)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7237>

4. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Механізм інвестиційного забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в територіальних громадах. *Інноваційна економіка*. 2024. Вип. 3 (99). С. 77-84.

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2024.3.10>

URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1277>

5. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Методологічна оцінка інвестиційної діяльності та організація економічного контролю за інвестиціями у територіальних громадах // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". – 2024. – № 12.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-12-10559>

URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2024/12/10559>

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження

6. Іваночко Б. Р. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 25 травня 2022 р.). Бережани: ФОП Однорог Т.В., 2022. С. 68-70.

URL: https://bati.nubip.edu.ua/Doc/Conference/Conf_2022-05-25/Bati_Work_25-05-2022.pdf#page=68

7. Іваночко Б. Р. Місцевий бюджет як основний інвестиційний ресурс територіальних громад. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: Матеріали XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. (Загреб (Хорватія), 07 листопада 2022 р. дистанційно), м. Загреб (Хорватія): ГО «ВАДНД», 2022. С.100-103.

URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-26.pdf>

8. Іваночко Б. Р. Інвестиції в аграрну сферу як чинник розвитку сільських громад. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 20 жовтня 2022 р.). Бережани: ФОП Однорог Т.В., 2022. С. 55-57.

URL: https://bati.nubip.edu.ua/Doc/Conference/Conf_2022-20-10/Bati_Work_20-10-2022.pdf#page=55

9. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Іваночко А. Р. Матеріальне забезпечення підприємств у сільських територіальних громадах. *Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного часу й повоєнного відновлення України*:

Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 вересня 2023), м. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. С. 94-96.

URL: <http://www.iae.org.ua/activity/books/3692-rozvytok-ahrarnoho-sektoru-ta-silskykh-terytoriy-v-umovakh-voyennoho-chasu-y-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny-materialy-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi-kyiv-28-ver-2023-r.html>

10. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Методологія інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів-Дубляни, 6-7 червня 2023), м. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. С. 64-66.

URL: https://drive.google.com/file/d/1b-Ra3rLLwIQsKXGGJagTl7h-LzaUtXSk/view?usp=drive_link

11. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Іваночко А. Р. Розвиток соціального підприємництва в територіальних громадах. *Підприємництво під час війни в Україні: можливості та виклики*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.), м. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С.144-145.

URL: https://kptpe.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/62/2023/12/zbirnyk_tez_2023.pdf

12. Турянчик Ю. В., Іваночко Б. Р., Ліба Н. С. Державна підтримка інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу управління підприємницькою діяльністю*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Мукачево, 24 жовтня 2024 р.) Мукачево 2024. С. 329-330

URL: [http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12184/1/State_support_for_innovative_activities_of_business_entities.pdf](http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12184/1/State_support_for_innovative_activities_of_business_entities.pdf)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	24
1.1. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад.....	23
1.2. Методологічні засади інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад.....	39
1.3. Нормативно-правове регулювання інвестиційного забезпечення розвитку громад.....	62
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	80
2.1. Тенденції соціально-економічного розвитку територіальних громад....	80
2.2. Аналіз інвестиційної діяльності територіальних громад.....	102
2.3. Особливості оцінки інвестиційних потреб територіальних громад.....	135
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	152
3.1. Обґрунтування організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.....	152
3.2. Заходи із залучення зовнішніх інвестицій у соціально-економічний розвиток територіальних громад.....	170
3.3. Удосконалення економічного контролю за інвестиційним забезпеченням розвитку територіальних громад.....	181
ВИСНОВКИ.....	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	197
ДОДАТКИ.....	213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕННЯ

ТГ – територіальна громада

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

ОМС – органи місцевого самоврядування

ОДА – обласні державна адміністрація

РДА – районна державна адміністрація

МЕР – місцевий економічний розвиток

ЗУ – Закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України

ДПП – державно-приватне партнерство

ДФРР – Державний фонд регіонального розвитку

РСА – principal component analysis

ВСТУП

Актуальність теми. Проведення реформи децентралізації надало територіальним громадам як базовим економічним одиницям можливості самостійно вирішувати питання соціально-економічного розвитку. Від ефективності розвитку громад залежить добробут та якість життя місцевого населення, а також можливості для підприємництва, що має значний вплив на економіку країни в цілому. Ключовим фактором, що впливає на здатність громад реалізовувати заходи із економічного розвитку, модернізації та створення інфраструктури є інвестиційне забезпечення. Необхідність у вкладенні інвестиційних ресурсів притаманна всім сферам життєдіяльності громад, тому від ефективності вкладення інвестицій у капітал громад залежить їх соціально-економічний розвиток та подальші перспективи.

Територіальні громади в ході бюджетної децентралізації отримали ширші фінансові ресурси у вигляді податкових надходжень до місцевих бюджетів. Тому актуальним є питання розробки механізму задля найоптимальнішого вкладання цих ресурсів у вигляді капітальних інвестицій. Важливим є вивчення поточного економічного стану громад, адже вони мають різні обсяги внутрішніх фінансових ресурсів, що можуть бути інвестовані. В таких умовах особливої уваги потребує питання залучення зовнішніх ресурсів в громади задля компенсації потреб у фінансуванні проєктів і заходів соціально-економічного розвитку.

Дослідження проблем розвитку територіальних громад та їх інвестиційного забезпечення висвітлено у працях вчених, зокрема: Баланюка І., Безпарточного М., Білоткача О., Благуні І., Борща Г., Булгуя О., Вакуленка В., Гинчук Н., Губи М., Західної О., Загірняка Д., Заболотного В., Дорошенка Т., Івашка О., Куйбіди В., Кузьмін Т., Левандівського О., Лещук Г., Линдюка А., Михайловської О., Малишівського Т., Недбалюк О., Сахацького М., Сас Л., Сірика З., Стефініна В., Шарпа У., Шеленко Д., Шпикуляка О., Хоменко І., Якубів В. та ін.

У працях цих вчених розглянуто та сформовано теоретичні концепції інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад, визначено підходи

до поняття інвестицій в громадах, джерел інвестиційних ресурсів громад. Також досліджено інфраструктуру громад як основний об'єкт для вкладень, від стану якого залежать всі економічні показники. Але потребують більшої уваги питання формування єдиного підходу до визначення інвестиційного забезпечення; розробки методології для територіальних громад задля узагальнення всіх напрацювань щодо інвестування в громадах; оцінки потреб у фінансових ресурсах для реалізації заходів розвитку; підвищення ефективності розподілу бюджетних ресурсів у громадах задля максимізації капітальних видатків; залучення зовнішніх інвестицій у громаду із всіх можливих джерел для покриття потреби у нестачі внутрішніх бюджетних ресурсів; забезпечення контролем за процесом інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Усе це обумовило актуальність дослідження та вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати дисертації відповідають плану наукових досліджень Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а саме: «Розробка організаційно-економічного механізму удосконалення виробничо-господарських структур регіону» (номер державної реєстрації 0111U000875, 2011-2025 рр.), в межах якої автором було здійснено оцінку соціально-економічних показників територіальних громад, а також запропоновано механізм інвестиційного забезпечення їх розвитку.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних основ та формування організаційно-економічного механізму щодо інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі завдання:

- дослідити сутність соціально-економічного розвитку територіальних громад;
- узагальнити поняття інвестиційного забезпечення розвитку громад;
- обґрунтувати методологію дослідження інвестицій у громадах;

- визначити нормативно-правову базу соціально-економічного розвитку та інвестицій у громадах;
- здійснити аналіз тенденцій та впливу факторів на розвиток територіальних громад;
- провести оцінювання інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування;
- з'ясувати потреби громад в інвестиційних ресурсах та пріоритетні напрями їх вкладення у об'єкти інфраструктури для забезпечення соціально-економічного розвитку;
- запропонувати організаційно-економічний механізм щодо удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад;
- розробити пропозиції щодо здійснення контролю за капітальними вкладенням під час реалізації місцевих цільових програм.

Об'єктом дослідження є економічні процеси вкладання інвестицій у розвиток територіальних громад.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів і положень удосконалення інвестиційного забезпечення в територіальних громадах.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно проблем інвестування у розвиток громад. У дисертації використано такі методи: аналізу і синтезу – для узагальнення поняття соціально-економічного розвитку та інвестиційного забезпечення територіальних громад; дедукції та аналізу – для дослідження окремих елементів системи інвестиційного забезпечення; системний – для розгляду інвестування як системного процесу; групування – для систематизації чинників впливу, суб'єктів інвестиційного процесу в громадах на окремі групи; структурний – для з'ясування взаємної залежності складових інвестиційного забезпечення; історичний – для дослідження розвитку громад з урахуванням історичного аспекту; деталізації – для визначення нормативно-правової бази; монографічний – для

виявлення особливостей умов розвитку інвестиційного забезпечення; відносних величин та рядів динаміки – для аналізу інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування; статистико-економічний – для аналізу змін в капітальних видатках з місцевих бюджетів громад; порівняльний – для зіставлення показників різних громад та визначення тенденцій їх розвитку; економіко-математичний – для розрахунку інтегральної оцінки інвестиційної діяльності громад із використання мови програмування Python; графічний – для візуалізації отриманих результатів дослідження; розрахунково-конструктивний – для розробки організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку громад.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові документи органів державної і місцевої влади, статистичні збірники офіційні дані Міністерства фінансів України, інформація з веб-порталів відкритих даних, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, фінансова і бюджетна звітність органів місцевого самоврядування територіальних громад, а також особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у створенні теоретичних, методологічних та практичних аспектів організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад, зокрема:

удосконалено:

— трактування поняття «інвестиційне забезпечення територіальних громад», яке позиціонується як процес, який передбачає формування організаційно-економічних механізмів щодо залучення достатньої кількості інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи громад, інфраструктуру, соціальну сферу, місцеві підприємства, охорону навколишнього середовища;

— концептуальні положення соціально-економічного розвитку територіальних громад, що передбачає якісні зміни в економіці і суспільстві громади, а саме: зростання доходів і зайнятості населення громади, покращення систем охорони здоров'я та освіти, соціальної сфери, забезпечення екологічної безпеки, створення

умов для індивідуального розвитку людини, в основному через реалізацію заходів із оновлення та будівництва комунальної інфраструктури;

— методологію інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад, яка складається із методологічних засад, підходів, методів та принципів та дозволяє визначити стратегічні пріоритети розвитку громади, сформулювати реалістичні цілі та розробити конкретний план їх досягнення. Такий методологічний інструментарій є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку територіальних громад;

— наукове обґрунтування системи нормативно-правового забезпечення процесів соціально-економічного розвитку територіальних громад, основну роль в якому відіграють органи місцевого самоврядування, а основним документом, що визначає розвиток громади, є місцеві цільові програми. Визначено вплив органів центральної та обласної влади у цьому процесі на громади;

— модель оцінювання інвестиційної діяльності територіальних громад за такими позиками, як: питома вага капітальних видатків у загальних видатках місцевого бюджету, частка капітальних видатків до податкових надходжень, капітальних видатків у розрахунку на одного жителя громади. Запропоновано інтегральну оцінку на основі цих показників за методом PCA із використанням мови програмування Python та бібліотек (модулів) з відкритим кодом `pandas`, `numpy` та `sklearn.decomposition`;

— організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, який включає в себе етап оцінювання стану громади, виявлення потреб у об'єктах соціальної інфраструктури, розрахунок суми необхідних інвестицій, розробки місцевих цільових програм відповідно до визначених векторів розвитку, реалізацію заходів з розвитку. В рамках механізму запропоновано рекомендації із залучення зовнішніх інвестицій та розроблено заходи економічного контролю за капітальними видатками із місцевих бюджетів територіальних громад.

набули подальшого розвитку:

- науковий підхід до інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, яке розуміємо як організаційно-економічні умови, ресурси, відносини, засоби і заходи щодо забезпечення достатності інвестицій для соціально-економічного розвитку, які реалізуються органами місцевого самоврядування у взаємодії з бізнесом, громадськістю, державною владою та зовнішніми інвестором;

- установа взаємозв'язку між основними компонентами інвестиційного забезпечення, а саме: інвестиційним потенціалом, інвестиційною спроможністю, інвестиційною діяльністю, інвестиційною привабливістю територіальних громад;

- пропозиції стосовно оцінювання соціально-економічного стану громад через аналіз обсягів та структури податкових надходжень до місцевого бюджету, а також інвестиційної діяльності за спроможністю органів місцевого самоврядування здійснювати капітальні відкати на розвиток, зокрема на будівництво, оновлення і капітальний ремонт об'єктів соціальної інфраструктури;

- інструменти розрахунку потреб у вкладанні інвестицій, які включають у себе аналіз наявних об'єктів соціальної інфраструктури шляхом оцінки стану основних засобів органів місцевого самоврядування, розрахунок вартості їх капітального ремонту, вивчення необхідності у створенні нових об'єктів, узагальнення всіх показників з урахуванням пріоритетів населення громади;

- заходи із залучення зовнішніх інвестицій які включають як пошук та управлінські дії щодо додаткових надходжень із всіх можливих джерел до бюджету територіальної громади, так і сприяння у роботі з інвесторами приватного бізнесу громади та створення сприятливих умов для цього;

- рекомендаціях щодо удосконалення системи економічного контролю за капітальними видатками територіальних громад, який складається з фінансового, внутрішнього та громадського контролю, до якого залучені органи державної влади, місцевого самоврядування, громадські організації, бізнес та населення громади, а також міжнародні організації, грантодавці та інші зовнішні інвестори.

Практичне значення одержаних результатів полягає у застосуванні теоретико-методичних та практичних рекомендацій у роботі органів місцевого самоврядування із питань інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку і формування місцевих цільових програм, а також у господарській діяльності приватних підприємств, щодо оцінювання стану громад та участі у економічному контролі за вкладенням інвестицій у розвиток.

Результати дослідження використані при розробці місцевих цільових програм розвитку Ямницької територіальної громади (довідка №482/06-22 від 18.03.2025) у роботі Ямницької сільської ради Івано-Франківського району, Івано-Франківської області.

Одержані в процесі дослідження висновки, пропозиції, аналітичні дані та розрахунок інтегральної оцінки територіальних громад використано під час розробки плану розвитку господарської діяльності Товариством з обмеженою діяльністю «Автотранс-Ів» (довідка №14/25 від 11.03.2025).

Теоретико-методичні та науково-практичні пропозиції застосовуються під час навчального процесу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника при викладанні навчальної дисципліни «Економічна діагностика підприємства» (довідка №03.04-29/12 від 26.03.2025)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням автора. Подані на захист наукові розробки, узагальнення, результати, висновки, пропозиції та рекомендації є самостійно одержаною, особистою власністю автора та відображають його внесок у теорію, методику та практику інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення та ідеї, які є результатом власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження та основні положення дослідження оголошені та оприлюднені на міжнародних конференціях, а саме: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення» (Бережани, 2022); XXVI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації

науки: стан, проблеми, тенденції розвитку:» (м. Загреб, 2022); V Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення» (Бережани, 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення України» (Київ, 2023), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств» (Дубляни, 2023), Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості» (Івано-Франківськ, 2023), XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю» (Мукачево, 2024).

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота включає 34 таблиці, 32 рисунки, 7 додатків. Список використаних джерел містить 159 найменувань на 17-ти сторінках. Додатки розміщені на 15-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад

Проведення адміністративно-територіальної та бюджетної децентралізації в Україні протягом 2014-2020 років надало громадам значні повноваження стосовно управління місцевими фінансовими ресурсами, фінансову незалежність органів місцевого самоврядування, можливості самостійно вирішувати питання місцевого економічного розвитку. Внаслідок реформи громади стали рушійною силою соціально-економічних змін в Україні. Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1]. Тобто громадою є насамперед жителі, в тому числі і підприємці, які як безпосередньо, так і через вибрані ними органи місцевого самоврядування вирішують питання місцевого значення включно з питанням місцевого економічного розвитку.

Вітчизняні вчені визначають місцевий економічний розвиток, як процес в якому місцеві органи влади та місцеве самоврядування управляють існуючими ресурсами та можливостями заради підвищення якості життя громади. Так, І. Комаровський робить висновок, що місцевий економічний розвиток є процесом економічного розвитку, кінцевого метою якого є створення робочих місць та покращення добробуту членів місцевої громади [2, с 99]. С. Осадчук дає визначення місцевому економічному розвитку як процесу, що передбачає комплекс заходів у різних секторах, спрямованих на побудову тісних взаємозв'язків, які розширюють спектр і збільшують глибину місцевого економічного розвитку [3, с. 128]. Г. Васильченко трактує місцевий економічний розвиток як процес стратегічного партнерства місцевої влади, бізнесу та громади, направлений на

прискорення темпів зростання продуктивності заохочення інвестицій в нові та існуючі підприємства з високим потенціалом зростання та створення нових робочих місць, що формують додану вартість [4].

У зарубіжній літературі також широко розглядалось питання місцевого економічного розвитку громад та поселень. Американський вчений Едвард Дж. Блейклі визначає місцевий економічний розвиток як процес, основним завданням якого є максимальне використання людських і природних ресурсів місцевості для створення потрібної кількості робочих місць та забезпечення належного рівня добробуту в цій місцевості [5].

Вільям Трусдейл, економіст та експерт з регіонального розвитку і туризму, радник з економічного і стратегічного планування програми Організації об'єднаних націй з населених пунктів, в рамках цієї програми дає таке визначення поняття «місцевий економічний розвиток» – процес співпраці місцевої громади з усіма секторами, метою якої є стимулювання місцевої підприємницької ініціативи для забезпечення життєздатності та сталості місцевої економіки; це інструмент сприяння створенню нових робочих місць і покращенню якості життя всіх, у т. ч. бідних і маргінальних верств населення [6].

У публікаціях Світового банку міститься таке визначення цього терміна: Місцевий економічний розвиток – це процес, в якому громадськість, бізнес та партнери з неурядового сектора працюють колективно над формуванням кращих умов для економічного зростання і створення робочих місць; метою місцевого економічного розвитку є покращення якості життя для всіх [7].

Отже, економічний розвиток територіальних громад розглядають як систему місцевого економічного розвитку, яка включає в себе діяльність місцевих жителів, місцевого бізнесу, державної та місцевої влади, спрямовану на досягнення економічного зростання громади заради покращення якості життя жителів громади. Однак важливим аспектом життєдіяльності територіальних громад є забезпечення соціально-культурних потреб населення, а не тільки зростання доходу та добробуту. До таких потреб відносяться освіта, охорона здоров'я,

соціальний захист, фізичний та духовний розвиток, культура, наука, туризм і рекреація.

Л. Гармідер вважає, що соціально-економічний розвиток є зростанням показників ефективності регіону в результаті якісних економічних, соціальних, духовних, політичних та управлінських сфер з метою підвищення рівня життєдіяльності населення [8, с. 55].

Ю. Чорій визначає соціально-економічний розвиток, як об'єктивний процес системних та позитивно спрямованих змін соціально-економічних, організаційно-економічних та техніко-економічних параметрів функціонування регіону, за наслідками якого спостерігається неухильне підвищення рівня та якості життя населення регіону. Основними заходами соціально-економічного розвитку, на думку автора, є поліпшення інфраструктури регіону, покращення освіти та кваліфікації населення, підтримка малого і середнього підприємництва, активізація участі місцевих громад у процесі планування та реалізації програм регіонального розвитку з урахуванням місцевих потреб [9].

На думку О. Булгуя, В. Якобчука, М. Плотнікової, В. Булгуя, соціально-економічний розвиток включає не лише зростання доходів, продуктивності праці, обсягів виробництва, підвищення конкурентоспроможності, а й зміни інституційного середовища, свідомості, активності, соціальної захищеності, якості системи освіти й охорони здоров'я. Автори стверджують, що, незважаючи на першопричину економічного розвитку, він є не ціллю, а інструментом забезпечення соціального розвитку [10].

Проаналізувавши ці визначення, можна зробити висновок, що соціально-економічний розвиток територіальної громади є складним процесом, який передбачає якісні зміни в економіці і суспільстві громади, він передбачає не лише зростання надходжень до місцевого бюджету, а й зростання доходів і зайнятості населення громади, покращення систем охорони здоров'я та освіти, соціальної сфери, забезпечення екологічної безпеки, створення умови для індивідуального розвитку людини, а також оновлення та будівництва комунальної інфраструктури (рис. 1.1).

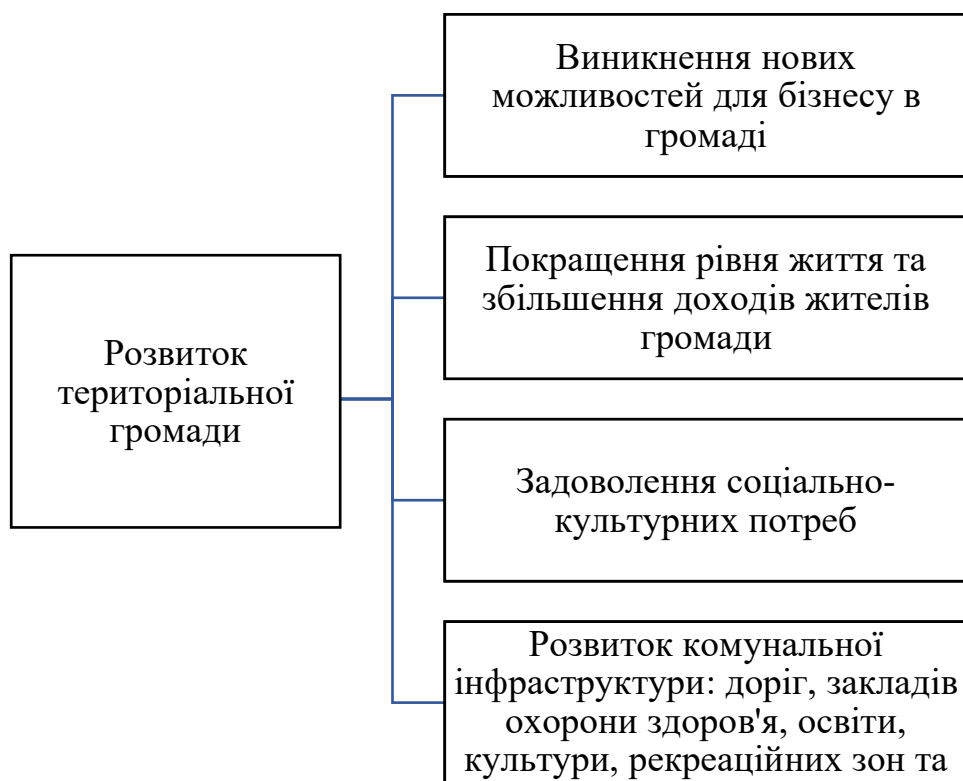

Рис. 1.1. Складники поняття «соціально-економічний розвиток територіальної громади»*

Джерело: побудовано автором.

Соціально-економічний розвиток громад, як і будь який інший розвиток, неможливий без вкладень у нього ресурсів, тобто інвестицій. Дослідження інвестиційного забезпечення розвитку громади полягає в аналізі спроможності громади вкладати ресурси в свій розвиток, а саме: наявності інвестиційного потенціалу та інвестиційних ресурсів, можливості самостійного інвестування за рахунок коштів місцевого бюджету, створення умов і механізмів щодо залучення зовнішніх інвестицій, формування інвестиційної привабливості та іміджу громади. Потреба в інвестиціях існує у всіх сферах діяльності територіальної громади. Наприклад, якщо розглядати економічний розвиток в комунальному господарстві, то в цій сфері є необхідність в інвестиціях для створення нових основних засобів, таких як комунальна техніка, транспорт, дороги, приміщення для будівництва

комунальної інфраструктури, для інновацій в комунальному господарстві громади що в кінцевому результаті призводить до покращення умов проживання в громаді.

Основними сферами життєдіяльності територіальної громади є:

- житлово-комунальне господарство та благоустрій;
- охорона здоров'я;
- середня, позашкільна та дошкільна освіта;
- культура, мистецтво, спорт та туризм;
- охорона навколишнього середовища;
- місцеве підприємництво;
- соціальний захист населення [11].

За наведених обставин важливо визначитись з теоретичними основами концепцій інвестицій в територіальних громадах та системи інвестиційного забезпечення: визначенням цих понять, їх складовими та елементами. При дослідженні концепції інвестиційного забезпечення територіальних громад базисом виступає поняття інвестиції. В економічній енциклопедії термін «інвестиції» має таке визначення: – це довгострокові вкладення капіталу у власній країні або за кордоном у підприємства різних галузей, підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти [12]. Нормативно-правовою базою здійснення інвестиційної діяльності в Україні є Закон «Про інвестиційну діяльність», в якому закріплені основні умови та засади інвестування на території країни, поняття інвестицій і інвестиційної діяльності. Так, цей закон дає таке визначення: інвестиції – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [13].

Визначення терміна «інвестиції» виявляємо також у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, при дослідженні цього терміна найчастіше можна зустріти трактування, запропоноване нобелівським лауреатом з економіки У. Шарпом, який вважав, що інвестиції – це використання грошових коштів у даний момент для збільшення їх розміру в майбутньому [14]. Схожої думки у своїй монографії «Основи інвестування» дотримувались й інші

американські економісти Л. Гітман та М. Джонк, які трактують інвестиції не лише як спосіб примноження грошових коштів у майбутньому, а й як спосіб їх збереження та захисту від інфляційних процесів [15]. Проте наведені вище визначення цього терміна зарубіжними вченими є дуже вузькими. Більш ширше визначення інвестиціям дають зарубіжні вчені К. Макконел і С. Брю, які вважають, що інвестиції – це вкладення у створення нових виробничих засобів, нарощування матеріальних запасів, підвищення освітнього і професійного рівня трудових колективів. Тобто, на думку цих вчених, інвестиції полягають у витратах на засоби виробництва на мікрорівні і у витратах на розвиток продуктивних сил національної економіки на макрорівні [16].

Вітчизняний вчений-економіст А. А. Пересяда дає визначення інвестиціям, як довгостроковим вкладенням капіталу в різні сфери економіки, інфраструктури, соціальні проекти з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва та отримання прибутку [17]. Натомість М. Денисенко бачить в інвестиціях споживчі блага, які не використовуються в поточному періоді, а відкладаються на збільшення запасів та розширення виробництва в майбутньому [18]. Іншу думку запропонували Н. Татаренко та А. Поручник, які вважають, що інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності задля отримання прибутку або досягнення певних соціальних цілей [19]. Натомість Т. Дорошенко, пропонує вважати інвестиціями всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку, і під інвестиціями можна вважати тільки ті вкладення, метою яких є отримання прибутку [20, с. 114]. Тобто, на думку автора, вкладення коштів в соціальну та інші сфери, які не приносять доходу, не є інвестиціями.

Отже, наукові джерела дають дискусійні визначення терміна «інвестиції», що свідчить про відсутність єдиного загальноприйнятого трактування. Проаналізувавши наукову літературу, можна виокремити такі підходи до визначення інвестицій:

– інвестиції як вкладення капіталу (у всіх його формах) у засоби виробництва (створення, реконструкція, відновлення, технічне удосконалення основних засобів, наращення запасів) та фінансові інструменти (цінні папери, акції, депозити та інші), єдиною метою яких є отримання прибутку і примноження капіталу;

– інвестиції як вкладення ресурсів в усі сфери діяльності з метою покращення рівня життя, створення суспільних благ та, за можливості, отримання прибутку;

– інвестиції як частка суспільних благ, які були вироблені і не спожиті в поточному періоді, а направлені на забезпечення виробництва нових суспільних благ у майбутніх періодах.

Якщо розглядати поняття інвестицій на рівні територіальних громад, то перш за все слід зазначити, що основною метою діяльності громади є підвищення рівня життя в громаді, надання належних комунальних, освітніх, медичних послуг, забезпечення всіх соціально-культурних потреб жителів громади, отже інвестиції в кінцевому результаті мають принести певні соціальні ефекти. Однак, інвестиції в територіальних громадах можуть здійснюватися не лише в соціальні проєкти громади, а й в підприємства, малий бізнес, створення бізнес-хабів та бізнес-кластерів, фізичних осіб для започаткування власної справи та інші. Метою таких інвестицій в розвиток підприємництва є отримання прибутку підприємцями, а територіальна громада отримує від цього економічний ефект у вигляді податкових надходжень до місцевого бюджету.

Тому пропонується дати терміну «інвестиції в територіальних громадах» таке визначення: інвестиції в територіальних громадах – це вкладення ресурсів територіальної громади (представленою органами місцевого самоврядування та населенням) і зовнішніх інвесторів в усі сфери діяльності громади та розвиток підприємництва в громаді з метою покращення якості життя, збільшення доходів та задоволення всіх соціальних потреб жителів громади.

Поняття «інвестиційне забезпечення» також не має єдиного визначення в науковій літературі тому доцільно узагальнити визначення цього терміна, які наводять українські вчені (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Трактування терміна «інвестиційне забезпечення»

Автор	Визначення
І.М. Вахович [21]	Сукупні дії підприємницьких структур та органів самоврядування із залучення реальних та потенційних можливостей внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів за стратегічними напрямками економічної діяльності господарського комплексу
О.Ю. Шилова [22]	Забезпечення, призначене для покриття витрат виробничого характеру і накопичення з метою нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції, ресурси якої формуються з дотриманням принципів довгостроковості, оптимальності, альтернативності
М.Ю. Коденська [23]	Організаційно-економічні умови, засоби, заходи та економічні відносини, що проявляються у процесі руху вартості, авансованої у капітал з метою формування, нагромадження і використання інвестиційних ресурсів для розвитку аграрно-промислового виробництва і людини – головної продуктивної сили суспільства
О. В. Білоткач [24]	Сукупність різноманітних умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і заходів, які забезпечують заданий перебіг інвестиційного процесу та у довготривалій перспективі призводять до зміни кількісних і структурних характеристик підприємства, його переходу у новий якісний стан та здатності протистояти негативному впливу зовнішнього середовища
О.О. Колесник [25]	Це сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для здійснення інвестиційного процесу

Джерело: узагальнено автором.

У дослідженнях досить часто відбувається його підміна терміном «інвестиційна діяльність», на нашу думку, ці поняття не слід ототожнювати, оскільки вони мають різний сенс. Так, інвестиційне забезпечення територіальних громад є набагато ширшим поняттям, яке слід розглядати як організаційно-економічні умови, ресурси, відносини, засоби і заходи щодо забезпечення достатності інвестицій для соціально-економічного розвитку. В той час як інвестиційна діяльність є вужчим поняттям, яке можна трактувати як практичні дії громади, в основному органів місцевого самоврядування, щодо залучення та вкладення інвестицій. На нашу думку, інвестиційну діяльність варто розглядати як підсистему інвестиційного забезпечення.

Отже, при дослідженні інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад розглядаються інвестиційні ресурси, умови, потенціал, економічні заходи і механізми залучення інвестицій (інвестиційну діяльність ОМС) для вкладення їх в усі сфери діяльності громади та розвиток підприємництва громади (рис.1.2).

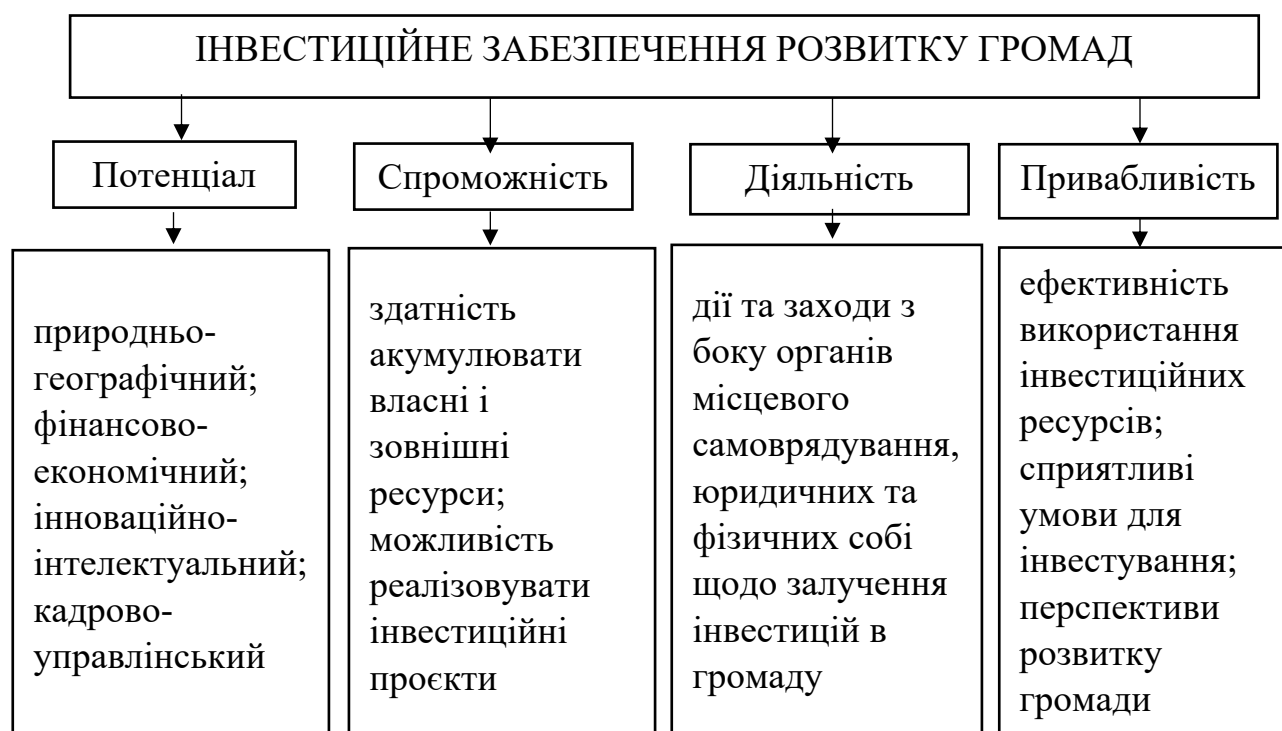

Рис. 1.2. Структурні компоненти інвестиційного забезпечення ТГ*

*Джерело: побудовано автором на основі [26].

У системі інвестиційного забезпечення розвитку громад можна виокремити декілька структурних компонентів, які організаційно взаємопов'язані між собою:

1. Інвестиційний потенціал громади – сукупність ресурсів та можливостей (природно-ресурсних, соціальних, фінансово-економічних, інституційно-управлінських тощо), які є об'єктом управління з боку органів місцевого самоврядування територіальної громади, спрямованого на залучення інвестиційних ресурсів для вирішення проблем територіального розвитку [27, с. 20]. Тобто інвестиційний потенціал громади можна розуміти як наявність в громади об'єктів для інвестування.

2. Інвестиційна спроможність – можливість забезпечувати свій розвиток самостійно за рахунок інвестицій з місцевого бюджету (так звані «видатки розвитку») без пошуку додаткових ресурсів. Маються на увазі громади, в яких в місцевих бюджетах залишається достатньо коштів для фінансування видатків на розвиток після фінансування всіх видатків «проїдання» (зарплат та інших виплат працівникам установ і організацій територіальних громад, внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування, оплата комунальних платежів та енергоносіїв, соціальних допомог та інше).

3. Інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій та заходів органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб щодо залучення інвестицій [28]. Тобто інвестиційну діяльність можна розглядати як процес управління інвестиціями та як використання інструментів і засобів залучення інвестицій в громади.

4. Інвестиційна привабливість – це інтегральна характеристика доцільності вкладення капіталу в потенційні об'єкти інвестування з огляду на їх інвестиційний потенціал та пов'язані з цим процесом специфічні (мікроекономічні) й неспецифічні (макроекономічні) інвестиційні ризики, які, власне, і є головними складовими розгляданої категорії [29, с. 265]. Під інвестиційною привабливістю територіальної громади розуміємо оцінку громади як об'єкта, в який економічно доцільно вкладати інвестиції, її спроможність ефективно розпоряджатись

отриманими ресурсами, створення сприятливого інвестиційного клімату в громаді шляхом управління інвестиційною діяльністю.

У системі інвестиційного забезпечення доцільно виділяти внутрішні та зовнішні інвестиційні ресурси територіальної громад.

Внутрішні інвестиційні ресурси громади – це передусім власні надходження від податків та зборів до місцевого бюджету, які органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати на розвиток [30, с. 47]. Тобто мається на увазі так званий «бюджет розвитку» або капітальні видатки – частка коштів місцевого бюджету, що спрямовується на купівлю, оновлення основних засобів та інших матеріальних і нематеріальних активів, які перебувають на балансі бюджетних установ громади. Видатки розвитку не є однаковими у всіх громадах, оскільки залежать від низки різноманітних чинників, таких як розмір громади, чисельність населення, кількість підприємств, стан розвитку інфраструктури, географічне розташування тощо. Ресурси місцевого бюджету, як джерела інвестиційного забезпечення, хоч і є найважливішим фактором для соціально-економічного розвитку територіальної громади, проте ці інвестиційні ресурси є обмеженими і залежними від низки чинників, які досить часто знаходяться поза межами управління органів місцевого самоврядування.

Ще одним вагомим внутрішнім інвестиційним ресурсом є людський капітал громади. Інвестування у людський капітал як джерело економічного розвитку не менш важливе, ніж традиційні капіталовкладення, оскільки інвестиції в людський капітал повертаються в декілька разів більшою віддачею, ніж вклади в матеріальне виробництво [31, с. 43]. Прикладом використання людського капіталу як джерела інвестиційних ресурсів є розвиток місцевого підприємництва, в результаті якого в громаді покращується загальний рівень життя, зайнятості, а місцевий бюджет отримує додаткові фінанси від податків та зборів, і відповідно у громади збільшуються обсяги внутрішніх фінансових ресурсів для інвестування.

Щодо зовнішніх інвестиційних ресурсів, то вони характеризуються тим, що формуються поза межами громади. Тобто це фінансування, матеріально-технічна, інформаційна допомога, яку громади отримують від зовнішніх інвесторів, таких як

міжнародні організації та країни-партнери, бізнес, приватних осіб. Дієвим механізмом розвитку громади за рахунок зовнішнього інвестиційного забезпечення є участь в грантових програмах міжнародних партнерів. Ці програми дають можливість безкоштовно залучити необхідні ресурси в процеси суспільної трансформації та місцевого економічного розвитку. Гранти передбачають надання ресурсів у вигляді безповоротної фінансової допомоги, благодійних внесків і добровільних пожертв, що мають цільове призначення та спрямовуються на вирішення певної суспільно значущої проблеми [32, с. 30].

Також зовнішніми інвестиціями вважаються міжбюджетні трансферти з державного та місцевих бюджетів вищого рівня. Тут варто відзначити, що такими інвестиціями є фінансування, отримане в межах державних цільових програм розвитку. До прикладу, субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам для закупівлі оснащення, комп'ютерного обладнання, мультимедійного пристосування в рамках цільової програми з реформування освіти, або трансферти з обласного бюджету громаді для виконання регіональних програм розвитку.

На основі аналізу інвестиційних ресурсів можна стверджувати, що внутрішні інвестиції з місцевих бюджетів у громади відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку, оскільки вони спрямовані на створення якісної інфраструктури, покращення рівня життя мешканців та забезпечення сталого економічного зростання. На відміну від приватних інвестицій у бізнес, які орієнтовані переважно на отримання прибутку, місцеві вкладення мають ширший суспільний ефект. Вони дозволяють фінансувати будівництво та модернізацію доріг, шкіл, лікарень, комунальних мереж, громадського транспорту та інших критично важливих об'єктів, тобто соціальної інфраструктури, яка безпосередньо впливає на комфорт і добробут населення. Розвиток соціальної інфраструктури, що здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, забезпечує рівний доступ до базових послуг для всіх громадян незалежно від їхнього фінансового стану. Бізнес не зацікавлений у будівництві безкоштовних лікарень, дитячих садків чи водопостачальних систем, оскільки такі проєкти не дають швидкого прибутку, але без цих об'єктів неможливий розвиток громад. Інвестиції з місцевого бюджету

створюють сприятливі умови для підприємницької діяльності, адже жоден бізнес не може ефективно функціонувати без якісної інфраструктури, комунікацій і кваліфікованих працівників. На нашу думку, завдяки бюджетним інвестиціям у розвиток громади вона в свою чергу стає більш привабливою для приватних інвесторів, тобто вкладення внутрішніх інвестиції сприяє залученню зовнішніх.

Таким чином, бюджетні інвестиції у громади є не просто фінансовим вкладенням, а основою для соціально-економічного розвитку територій. Вони формують умови для зростання бізнесу, залучення додаткових інвестицій, покращення якості життя та створення безпечного й комфортного середовища для мешканців. На відміну від приватних вкладень, які переслідують комерційні цілі, бюджетні інвестиції мають глибокий соціальний зміст і сприяють комплексному розвитку громад.

Оскільки вибір джерел інвестиційного забезпечення є важливим фактором при розробці та реалізації програм і проєктів місцевого соціально-економічного розвитку територіальних громад, виникає потреба у створенні дієвих організаційно-економічних механізмів щодо формування та удосконалення інвестиційної політики органів місцевого самоврядування. Ефективна інвестиційна політика органів місцевого самоврядування матиме позитивний вплив на економіку громади в цілому, тобто сприятиме залученню інвестицій з внутрішніх та зовнішніх джерел як в комунальну інфраструктуру громад, так і в приватний сектор.

Інвестиційне забезпечення є важливим фактором при формуванні загальної стратегії розвитку територіальної громади. Здійснюючи планування громадою програм та проєктів розвитку, громадам завжди слід звернути увагу на наявність інвестицій які забезпечують їхню реалізацію. Відтак вважаємо, що інвестиційне забезпечення розвитку територіальної громади є складним процесом, який передбачає формування організаційно-економічних механізмів щодо залученню достатньої кількості інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи громад, інфраструктуру, соціальну сферу, місцеві підприємства, охорону навколишнього середовища.

Якщо розглядати систему інвестиційного забезпечення громад як процес, то можна виділити декілька послідовних етапів його здійснення:

– в першу чергу необхідно провести загальне оцінювання територіальної громади, її наявних ресурсів та можливостей розвитку. При оцінюванні також варто виділити сильні та слабкі сторони громади, проаналізувати загрози які можуть стати на заваді розвитку, а тоді внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на громаду. Для проведення цього оцінювання доцільно використовувати методи SWOT та PEST-аналізу. Також у рамках оцінювання громади експерти радять розробити економічний або інвестиційний паспорт територіальної громади [33];

– наступним кроком є розробка інвестиційної програми громади на основі проведеного оцінювання. В програмі слід виділити поточний стан інвестиційної діяльності в громаді, мету і завдання програми, переваги та перешкоди її впровадження, дії та заходи з реалізації визначеної мети і завдань, очікувані результати програми, джерела фінансового забезпечення заходів, зв'язок інвестиційної програми з іншими програмами розвитку громади та контроль за її виконанням;

– формування організаційно-економічного механізму залучення інвестицій в громаду. На цьому етапі здійснюються конкретні заходи органів управління громадою щодо виконання інвестиційної програми, які включають у себе управлінські рішення керівництва громад, місцевих рад та їх виконавчих органів стосовно інвестиційної діяльності, важелі впливу на інвестиційну діяльність комунальних підприємств та організацій, місцевих юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, населення громади;

– оперативна оцінка та коригування системи інвестиційного забезпечення в процесі виконання інвестиційних програм та програм соціально-економічного розвитку громади. Оскільки під час реалізації заходів розвитку територіальної громади можуть виникати обставини, не передбачені на етапі загального оцінювання, такі як додаткові потреби в інвестиціях, нові можливості та загрози, необхідно вносити поточні зміни в систему інвестиційного забезпечення;

– останнім етапом є оцінювання ефективності використання інвестицій для соціально-економічного розвитку територіальної громади, аналіз реалізованих заходів та виконаних програм, виявлення недоліків при реалізації таких заходів та втрачених можливостей і їх виправлення для майбутніх програм.

У цілому процес інвестиційного забезпечення можна схематично зобразити у вигляді циклу (рис. 1.3) який перебуває під впливом органів місцевого самоврядування, населення громади, органів державної влади, зовнішніх інвесторів. При цьому слід зазначити що цей цикл є замкнутим і процес інвестиційного забезпечення здійснюється постійно, тому що соціально-економічний розвиток територіальної громади, як і держави в цілому, є безперервним процесом, який постійно потребує інвестицій у створення нових основних засобів та впровадження інновацій.

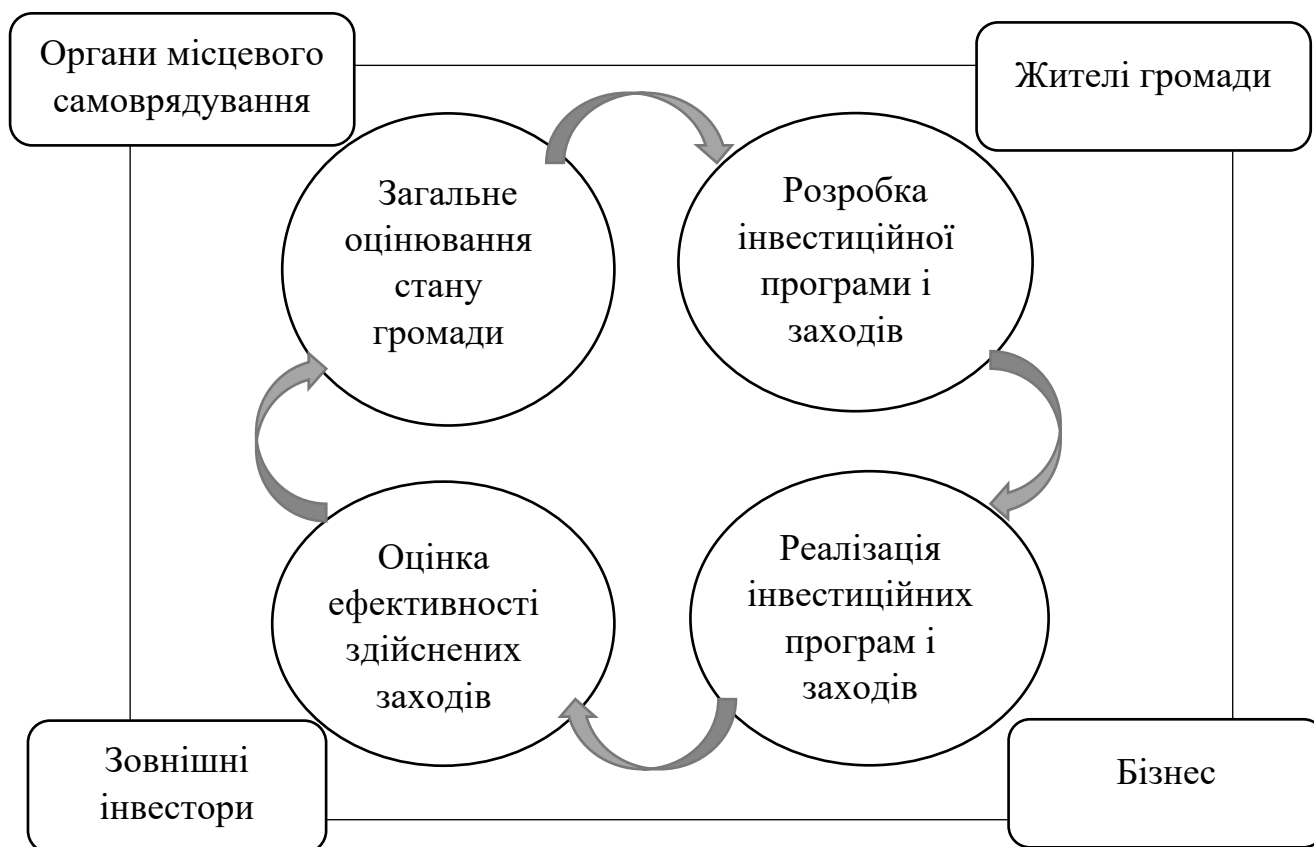

Рис 1.3. Схематичне зображення процесу інвестиційного забезпечення громади*

*Джерело: побудовано автором.

У цілому можна визначити, що інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад є системою, яка включає в себе інвестиційні ресурси, умови для інвестування, економічні та управлінські заходи стосовно залучення інвестицій в усі сфери діяльності територіальної громади відповідно до наявної нормативно-правової бази. Отже, для досягнення ефективного розвитку територіальної громади необхідно створити організаційно-економічний механізм побудови та удосконалення функціонування системи інвестиційного забезпечення та всіх її структурних компонентів.

1.2. Методологічні засади інвестиційного забезпечення територіальних громад

Основною метою територіальних громад є створення умов для гідного, комфортного життя та забезпечення можливостей для індивідуального розвитку кожному жителю територіальної громади. В сучасних умовах кожна громада намагається максимально ефективно використати наявні в неї ресурси для досягнення цієї мети. Як зазначалось вище, соціально-економічний розвиток вимагає вкладення значного обсягу інвестицій, тому важливо визначитись з методичними засадами інвестиційного забезпечення та основними методами інвестування в територіальних громадах.

Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [34].

Г. О. Бірта та Ю. В. Бургу вважають, що поняття «методологія» має два основні значення: система визначених способів і прийомів, застосовуваних в тій або іншій сфері діяльності; вчення про систему, загальна теорія методу, теорія в дії [35, с. 19]. А. Бхаттачарджи та Н. Ситник виділяють загальну і часткову методологію і вважають, що загальна методологія науки є філософським вченням про засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-

перетворювальної діяльності людини, правила мислення і накопичення нового знання в процесі пізнання, а часткова методологія формується, виходячи зі специфіки предметної сфери дослідження окремих наук і враховує особливості пізнавальних процесів у конкретних галузях знань [36, с. 14].

Методологія дослідження інвестиційного забезпечення розвитку ТГ – це система аналізу наявних інвестиційних ресурсів та можливостей громади, яка включає в себе основні методи та прийоми наукового пізнання з метою отримання об'єктивної, систематизованої інформації про здатність громади вкладати інвестиції у свій соціально-економічний розвиток. Для дослідження інвестиційного забезпечення громад можуть бути використані методи і прийоми аналізу інвестиційних ресурсів, потенціалу та можливостей, які використовуються при дослідженнях на підприємствах і в організаціях, сферах та секторах економіки, на державному та регіональному рівні. Основою методології інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку громад є методологічні засади, підходи, методи та принципи. Під час дослідження визначено, описано та узагальнено основні методологічні засади інвестиційного забезпечення територіальних громад. (рис. 1.4).

Врахування природньо-географічних умов. При формуванні стратегії розвитку та розрахунку необхідних інвестицій в громаду важливо врахувати усі природні ресурси та географічне положення територіальної громади. Під природними ресурсами маються на увазі земельні, лісові, водні, мінеральні ресурси, а також флора і фауна. Вони сприяють створенню робочих місць, особливо у сферах сільського господарства, лісового господарства, туризму та енергетики, природні ресурси відіграють ключову роль у формуванні екологічного балансу та забезпеченні сталого розвитку громади. З точки зору економічної науки такі ресурси є активом, що належить громаді та не залежать від її фінансового стану, кількості населення, кадрового потенціалу та інших факторів. Саме природні ресурси при раціональному та розумному використанні мають стати найбільш стабільною основою майбутнього розвитку [37].

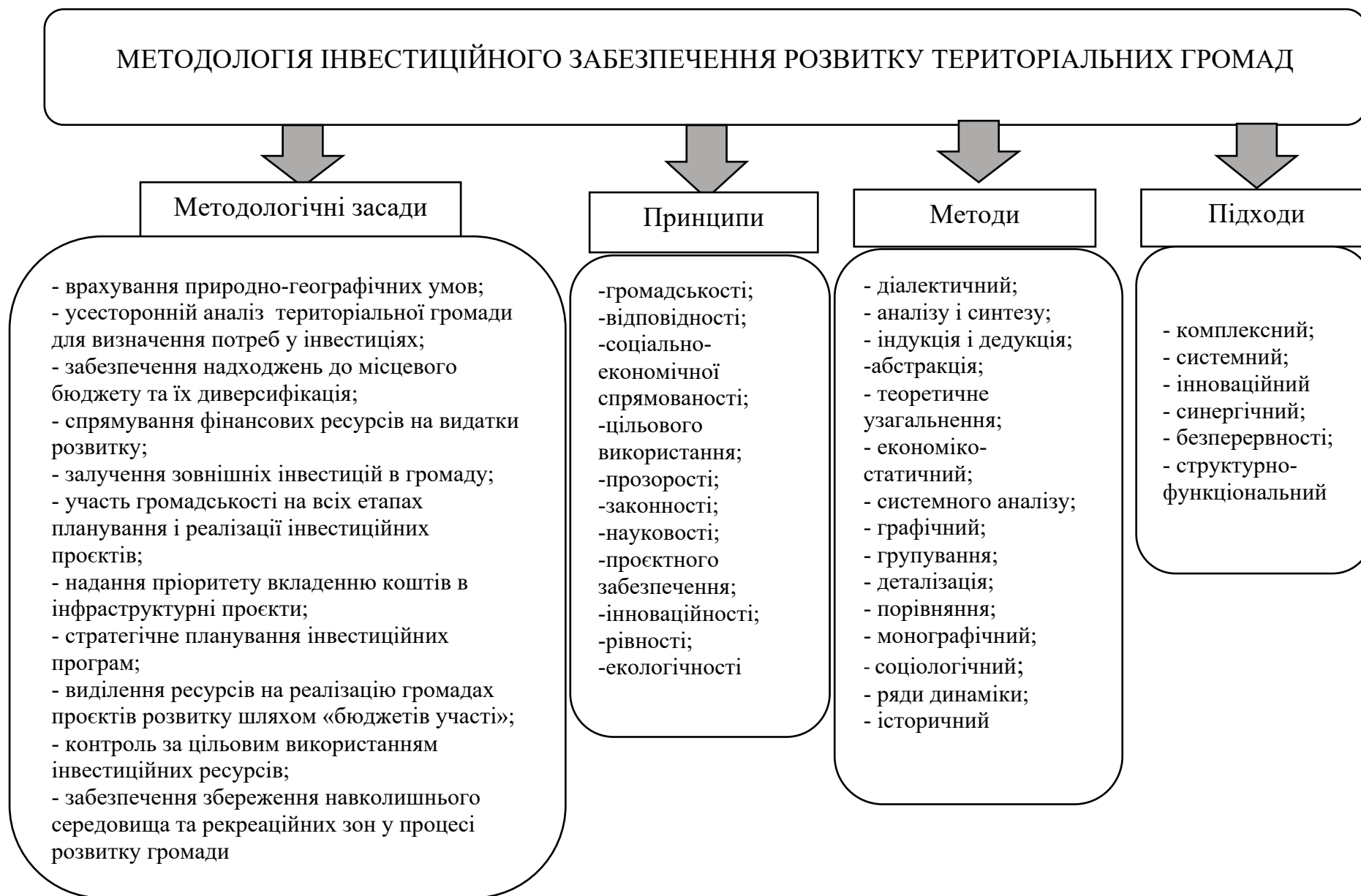

Рис. 1.4 Методологія інвестиційного забезпечення територіальних громад*

*Джерело: розроблено автором.

Серед природних ресурсів окрему увагу слід приділити земельним ресурсам громад, адже, як зазначають І. Баланюк та Т. Іванюк, громади в процесі децентралізації отримали велику кількість повноважень щодо визначення долі земель, які розташовані на їх території [38, с. 35]. В широкому розумінні земельними ресурсами громади є всі землі, що знаходяться на її території, незважаючи на форму власності, призначення, цільове використання зонування земель [39]. Від кількісних та якісних характеристик земельних ресурсів залежить здатність громад розвивати сільське господарство, надавати землі в оренду, виділяти площі під реалізацію різного роду проєктів, отримувати надходження земельного податку.

Географічне розташування громади також є вагомим чинником при плануванні її соціально-економічного розвитку, оскільки включає в себе такі складові, як розмір території громади, її розміщення в межах області та відносно обласних чи районних центрів, транспортну інфраструктуру, проходження через її території автомобільних та залізничних шляхів. При плануванні будь-яких програм чи проєктів розвитку важливо враховувати географічне розташування для досягнення найбільш ефективного результату.

Усесторонній аналіз територіальної громади для визначення потреб в інвестиціях. Цей підхід полягає в тому, що органам місцевого самоврядування необхідно визначити пріоритетні напрямки розвитку, сфери життєдіяльності громади, які мають потребу в покращенні. Аналіз повинен бути детальним та охоплювати всю територіальну громаду, її поточний соціально-економічний стан, наявні в неї ресурси та можливості для розвитку. Ефективним інструментом для такого аналізу є вищезгаданий SWOT-аналіз, який дозволяє виокремити слабкі та сильні сторони досліджуваного об'єкта, а також визначити, які в нього є можливості та загрози. Його можна застосовувати при аналізі конкретної територіальної громади в цілому. зібравши всю наявну про неї інформацію, та на основі виділених аспектів розробляти заходи розвитку та інвестування. Також SWOT-аналіз може бути використаний для виділення можливостей розвитку у

більш вузьких об'єктах діяльності громад (рис. 1.5), що робить його універсальним інструментом при визначенні пріоритетних напрямків інвестування.

Рис.1.5. SWOT-аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Матеївецькій громаді*

*Джерело: розроблено автором на основі [40].

Разом із SWOT-аналізом для усестороннього вивчення громад та пошуку можливостей розвитку, можуть бути використані й інші інструменти дослідження, які в повній мірі нададуть інформацію про потреби, у які сфери необхідне вкладення інвестицій для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Забезпечення надходжень до місцевого бюджету та їх диверсифікація. Місцевий бюджет є основним ресурсом територіальної громади та джерелом інвестицій які вона може вкласти у свій розвиток. Він складається з власних

надходжень та трансфертів із державного бюджету для виконання громадами делегованих їм загальнодержавних функцій. У свою чергу власні надходження поділяються на податкові і неподаткові. В структурі податкових надходжень основною статтею доходів є частка від загальнодержавного податку на доходи фізичних осіб. Так, у 2023 році надходження ПДФО до місцевих бюджетів становило 289,4 млрд грн, натомість єдиного податку, який є місцевим, — 55,8 млрд грн [41]. Це свідчить про значну диспропорцію у податкових надходженнях та залежність громад від загальнодержавних податків. Варто зазначити, що ПДФО сплачується до місцевого бюджету податковим агентом за місцем його реєстрації, а не за місцем проживання особи, з доходу якої цей податок утримується. Тобто, якщо житель однієї територіальної громади працює в іншій громаді, то його податки сплачуються за місцем роботи. Це створює пряму залежність невеликих сільських громад від кількості зареєстрованих у них юридичних осіб та відповідно кількості та рівня зарплат їхніх найманих працівників.

У цій ситуації органам місцевого самоврядування варто працювати над збільшенням податкових надходжень, заохочуючи жителів громади та зовнішніх інвесторів працювати та вести бізнес на території громади та активно співпрацювати з державними органами на предмет виявлення та запобігання нелегальній зайнятості.

Важливо також диверсифікувати власні надходження, збільшивши частку місцевих податків зборів, таких як єдиний податок шляхом пропагування та допомоги у розвитку мікро- та малого підприємництва. Удосконалення земельних відносин також призводить до росту земельного податку, розвиток туристичної галузі в громаді – до надходжень від туристичного збору.

Спрямування фінансових ресурсів на видатки розвитку. Використання бюджетних коштів місцевого бюджету на стимулювання економічного та соціального розвитку є основним інструментом інвестування територіальної громади у покращення якості життя. Саме місцевий соціально-економічний розвиток є однією з основних функцій органів місцевого самоврядування, тому місцевим радам та їх виконавчим органам при складанні та виконанні місцевих

бюджетів слід шукати способи направлення якомога більшої частки фінансів на капітальні видатки. До проведення реформи децентралізації частка капітальних видатків у структурі місцевих бюджетів складала 15-18%, тобто загалом, у бюджетах переважають поточні видатки, що пов'язані із витратами на фінансування мережі підприємств, установ, організацій та органів місцевого самоврядування, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, а також на фінансування заходів із соціального захисту населення й соціального обслуговування [42]. Після проведення адміністративно-територіальної реформи в 2020 році частка видатків розвитку зросла до 22% [41]. Таким чином, одним з можливих варіантів спрямування більших обсягів фінансових ресурсів громад на видатки розвитку є оптимізація поточних видатків. Така оптимізація може бути проведена у вигляді перегляду штатних розписів місцевих бюджетних установ та організації, комунальних закладів та підприємств на основі показників корисної дії, реорганізації та ліквідації економічно неефективних установ, впровадження інновацій, автоматизації та цифровізації у виконавчих органах місцевих рад для ефективного і економного використання бюджетних коштів.

Залучення зовнішніх інвестицій у громаду. Залучення зовнішніх інвестицій у громаду є важливим фактором її економічного розвитку та підвищення добробуту мешканців. На відміну від внутрішніх бюджетних ресурсів, які значною мірою залежать від чинників, що перебувають поза межами управління органів місцевого самоврядування (ставки загальнодержавних податків, їх розподіл між бюджетами, адміністрування їх сплати та боротьба з ухиленням від податків, загальноекономічна ситуація в країні), можливості залучення зовнішнього фінансування громадами значно ширші. Зовнішні інвестиційні ресурси громади охоплюють фінансові, матеріальні та інтелектуальні ресурси, які залучаються ззовні для підтримки розвитку громади. До них належать кошти міжнародних організацій, іноземних інвесторів, урядових та неурядових грантових програм, банківських кредитів, приватних компаній та благодійних фондів. Такі ресурси можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, екологічних проєктів чи бізнесу. Для успішного залучення інвесторів необхідно

створити сприятливе середовище, яке базується на прозорості, надійності та привабливості громади. На думку Безпарточного М., Безпарточної О., Ломоносова Д. враховуючи потреби територіальних громад у залученні міжнародних інвестицій, доцільно більш детально розглянути такий інструмент територіального маркетингу, як інвестиційний маркетинг, який ефективно використовується у поєднанні із маркетинговою стратегією розвитку територіальної громади. Основною метою інвестиційного маркетингу є залучення інвестицій шляхом використання маркетингових інструментів і стратегій [43, с. 388]. Для ефективного функціонування територіальних громад у умовах економічної кризи та бюджетного дефіциту необхідно забезпечувати залучення зовнішніх інвестицій в розвиток бізнесу на основі маркетингової стратегії як спільної діяльності органів місцевого самоврядування та громадськості щодо створення умов для розвитку і покращення загальної інвестиційної привабливості.

Участь громадськості на всіх етапах планування і реалізації інвестиційних проєктів. Участь громадськості у місцевому економічному розвитку громади включає активне залучення жителів у процес планування, реалізації та оцінки економічних ініціатив. Сьогодні очікуваннями громадськості від місцевої влади є не лише економічний розвиток, а й реальна можливість участі у вирішенні проблем соціально-економічного значення. Тому особливу увагу приділяють реальній здатності місцевої влади та формальних інститутів визначити власну значущість, роль і місце у житті громади та постійно залучати громадськість до своєї діяльності [44]. Громадськість може впливати на визначення пріоритетів розвитку, підтримувати інвестиційні проєкти, сприяти створенню нових бізнесів і забезпечувати прозорість у використанні ресурсів. Залучення громади допомагає врахувати місцеві потреби і забезпечити підтримку населення, що є ключовим для успіху економічних ініціатив. Це може проявлятися через участь у громадських слуханнях, консультаціях, волонтерських проєктах, а також у формуванні місцевих політик і стратегій.

Основні елементи участі громадськості у плануванні проєктів громади включають такі складові:

— інформування: місцева влада надає громаді інформацію про плани, проєкти та ініціативи. Це дозволяє мешканцям бути обізнаними щодо поточних і майбутніх проєктів;

— консультації: органи місцевого самоврядування проводять консультації з громадянами для збору їхніх думок, ідей та пропозицій щодо різних проєктів. Це може бути у формі громадських слухань, онлайн-опитувань, зустрічей або робочих груп;

— співпраця: громада активно бере участь у розробці проєктів, пропонує власні ініціативи та працює разом з органами місцевого самоврядування для їх реалізації. Це забезпечує більш ефективне використання ресурсів та врахування потреб місцевих мешканців;

— спільне прийняття рішень: громада бере участь у прийнятті рішень щодо реалізації проєктів. Це сприяє підвищенню відповідальності влади та зниженню конфліктів, оскільки рішення приймаються на основі консенсусу;

— контроль та моніторинг: громадськість може контролювати реалізацію проєктів, оцінювати їх результати і забезпечувати прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування.

Надання пріоритету вкладенню коштів в інфраструктурні проєкти. Розвиток інфраструктури є найважливішим аспектом місцевого соціально-економічного розвитку, оскільки він безпосередньо впливає на якість життя та добробут населення. Інфраструктура являє собою комплекс взаємопов'язаних структур або об'єктів з обслуговування, які складають або забезпечують основу функціонування системи, а в рамках територіальної громади вона може бути визначена, як сукупність усіх об'єктів, що знаходяться на її території, призначених для задоволення потреб жителів територіальної громади і створення умов для ефективної діяльності підприємств та організацій як безпосередньо, так і в непрямий спосіб [45]. Наявність розвиненої інфраструктури забезпечує доступ жителів територіальної громади до життєво важливих послуг, таких як охорона здоров'я, соціальний захист, освіта, транспорт, постачання енергоносіїв, водопостачання та водовідведення, що дозволяє їм мати кращі умови для життя та

задоволеність громадою, дає рівний доступ до послуг, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу. Транспортна та комунальна інфраструктура є основою економічного розвитку; автомобільні дороги, залізничні і логістичні мережі, доступ до електроенергії та інтернету сприяють розвитку місцевого бізнесу, малих і середніх підприємств та підприємців. Якісно розвинена інфраструктура також сприяє залученню зовнішніх інвестицій, оскільки інвестори при виборі територій для вкладення коштів, як правило, надають перевагу тим громадам, інфраструктура яких дозволяє швидко та якісно забезпечувати їхні потреби.

Таким чином, вкладення інвестицій в інфраструктурні проєкти є стратегічно обґрунтованим рішенням для створення умов сталого розвитку, підвищення добробуту мешканців та забезпечення конкурентоспроможності громад у сучасних умовах.

Стратегічне планування інвестиційних програм. Стратегічне планування є важливим інструментом для забезпечення ефективного використання ресурсів громади та досягнення її розвитку в довгостроковій перспективі. Воно полягає у розробці довготривалих стратегій та планів вкладення, залучення, використання інвестиційних ресурсів для досягнення соціально-економічних цілей громади. Стратегічні пріоритети розвитку територіальних громад повинні включати можливості формування їх як дієвих і фінансово-спроможних адміністративно-територіальних одиниць [46]. Сама суть стратегічного планування полягає в тому, що це процес, який націлений на формування та реалізацію стратегії розвитку середовища, в якому існує громада, та пристосування його до певних змін оточення; процес, спрямований в майбутнє, який визначає цілі та напрямки розвитку, методи і способи досягнення цих цілей; процес, який програмує майбутні події, рівень розвитку, структуру територіальної громади, а також її місце в оточенні; циклічний процес, який містить у собі аналіз і коригування реалізації стратегічного плану на етапах його впровадження [47]. План інвестування має бути комплексним документом, що визначає підходи та заходи для ефективного вкладення фінансових ресурсів для розвитку громади, повинен мати

формулювання цілей залучення і вкладення інвестицій, наприклад, у розвиток інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності, створення нових робочих місць тощо. При стратегічному плануванні інвестицій важливо на початковому етапі провести оцінку необхідних фінансів з визначенням їхніх джерел, визначити відповідальних осіб або підрозділів органів місцевого самоврядування, розробити систему контролю за виконанням цих проєктів із забезпеченням прозорості і звітування перед громадськістю. Важливо також постійно вдосконалювати та коригувати інвестиційні програми і стратегії залежно від змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Основною перевагою стратегічного планування інвестиційних програм є те, що воно дозволяє визначити довгострокові цілі та пріоритети, що в свою чергу, дозволяє ефективно спрямовувати інвестиції в напрямках, які найбільше відповідають потребам і потенціалу громади.

Виділення інвестицій на реалізацію в громадах проєктів розвитку шляхом «бюджетів участі». В рамках видатків розвитку місцевого бюджету частина коштів може бути виділена на реалізацію різного роду проєктів соціально-економічного розвитку згідно з ініціативою та вибором безпосередньо жителів громади. Бюджет участі – це демократичний процес обговорення та прийняття рішень, у якому кожен член громади вирішує, як витратити частину місцевого бюджету. Найчастіше цей метод формується шляхом використання таких інструментів, як визначення пріоритетів муніципальних витрат самими членами громади, відбір бюджетних делегатів, які представляють місцеві громади, технічна підтримка муніципальних рад для обговорення та голосування щодо пріоритетних видатків, а також реалізація ідей, які безпосередньо впливають на якість життя мешканців [48]. Для участі в бюджеті участі громадяни подають свої ідеї або пропозиції щодо проєктів, які можуть бути реалізовані за рахунок частини місцевого бюджету. Це може бути зроблено через публічні збори, онлайн-платформи або інші методи комунікації. Подані ідеї оцінюються органами місцевого самоврядування, наприклад, виконавчим комітетом, структурним підрозділом, відповідальним за проєктну діяльність або соціально-економічний

розвиток, спеціально створеною експертною комісією для відбору громадських ініціатив тощо. Після чого жителі громади голосують за проекти та ініціативи, які вони вважають найбільш важливими або корисними. Це може бути зроблено через особисте голосування на публічних заходах або через онлайн-платформи. Обрані жителями проекти реалізуються за рахунок виділених бюджетних коштів, причому проекти можуть виконуватись органами місцевого самоврядування або місцевими громадськими організаціями, якщо вони виступали ініціаторами проектів. Після реалізації проектів за рахунок коштів бюджету участі проводиться моніторинг їх виконання, і громада отримує звіт про те, як були витрачені бюджетні кошти.

Інвестування у розвиток громади через такий інструмент сприяє більшій демократії на місцевому рівні, дозволяючи мешканцям активно впливати на управління громадою та безпосередньо покращувати якість життя в своїх населених пунктах.

Контроль за цільовим використанням інвестиційних ресурсів. Контроль за інвестиціями в громадах є важливою складовою управління місцевими ресурсами та місцевого економічного розвитку територій. На думку О. А. Івашка, відсутність ефективності та недостатня контрольованість використання публічних фінансових ресурсів, що спрямовуються як цільові інвестиції в проекти соціально-економічного розвитку, може негативно вплинути на результати розвитку національної економіки, а також призведе до зростання соціальної напруги в суспільстві [49, с. 33]. Контроль інвестицій полягає у регулярному моніторингу реалізації інвестиційних проектів допомагає виявляти можливі відхилення від плану та оперативно їх виправляти. Оцінка ефективності інвестицій включає в себе перевірку того, чи досягнуті заплановані результати та як це вплинуло на соціально-економічний розвиток громади. Важливим елементом контролю є прозорість і підзвітність, яка полягає у публікації звітів, організації громадських слухань, а також у можливості для жителів громади брати участь у процесах прийняття рішень. Як вважає В. О. Боняк., реалізація принципів підзвітності та відповідальності місцевого самоврядування відбувається саме через здійснення державного і громадського контролю, адже саме через здійснення

контролю відбувається розуміння місцевою владою суспільних потреб та проблем, які через контрольні заходи їй доносяться мешканцями територіальної громади [50, с. 44]. Тому контроль є важливим інструментом зв'язку між місцевою владою та мешканцями громади і засобом успішного функціонування органів місцевого самоврядування щодо виконання соціальних завдань і зобов'язань.

Важливим елементом контролю за цільовим використанням інвестиційних ресурсів є виділення потенційних ризиків, які можуть вплинути на процес інвестування, і розробка плану дій для їх мінімізації. Це може включати як фінансові ризики, пов'язані з виконанням дохідної частини місцевого бюджету, залученням зовнішнього, в тому числі державного та міжнародного фінансування, так і ризики, пов'язані з управлінням проєктами чи змінами в політичному чи економічному середовищі.

Контроль також здійснюється після реалізації інвестиційних проєктів у вигляді аналізу впливу вкладених інвестицій на соціально-економічний розвиток громади, який включає оцінку змін в якості життя, економічних можливостей, соціальних послуг та інфраструктури. На основі отриманих результатів аналізу органи місцевого самоврядування повинні вносити корективи у стратегії та плани, щоб підвищити ефективність використання інвестиційних ресурсів у майбутньому.

Забезпечення збереження навколишнього середовища та рекреаційних зон у процесі розвитку громади. Важливим аспектом вкладення інвестицій є інтеграція екологічних аспектів на всіх етапах планування та реалізації проєктів. Перш за все необхідно провести ретельну оцінку впливу на довкілля, щоб визначити природні території, які потребують особливого захисту, такі як ліси, водойми чи заповідники, а також забезпечити збереження зон для рекреації та відпочинку. Інфраструктурні проєкти слід розробляти таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив на природу, тобто екологічність розвитку громад полягає в забезпеченні сталого балансу між економічним зростанням, соціальним добробутом і збереженням природного середовища. Основна мета такого підходу

– задовольнити потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь

Значним елементом збереження навколишнього середовища є створення та підтримка зелених зон, зокрема парків, скверів та інших місць для відпочинку, а також заборона будівництва на екологічно важливих територіях. Паралельно з цим громада має сприяти залісенню та озелененню, що позитивно впливає на якість повітря та життя загалом. Раціональне використання природних ресурсів, включаючи ефективне управління водними ресурсами, впровадження енергоощадних технологій і розвиток принципів циркулярної економіки допомагає знизити навантаження на екосистему. Збереження природних ресурсів, таких як вода, земля, повітря та біорізноманіття, є ключовим елементом соціально-економічного розвитку територіальних громад. Це включає ефективне використання ресурсів, впровадження енергоощадних технологій, розвиток відновлюваної енергетики та мінімізацію відходів. Важливою складовою є підтримка екологічно чистого транспорту, таких як велосипеди чи електромобілі, а також розвиток громадського транспорту для зниження викидів.

Залучення громади до екологічних ініціатив, таких як сортування сміття, екологічна освіта та волонтерські акції, сприяє підвищенню рівня екологічної свідомості населення. О. В. Михайловська, М. С. Татарчук акцентують увагу на важливості формування екологічної збалансованості розвитку ще на рівні територіальних громад шляхом впливу на екосвідомість населення через екологічну освіту, екологічну просвіту, впровадження дій, дотичних до екосвідомості, таких як екологічний контроль, роз'яснення законодавства, відповідальність за забруднення навколишнього середовища [51, с. 13].

Для дослідження інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад виділено основні принципи методології, які є вихідними положеннями будь-якої теорії, системи, наукового напрямку [52, с. 1125]. Визначено такі принципи інвестиційного забезпечення:

– принцип громадськості, який полягає в активному залученні місцевого населення до процесу планування, прийняття рішень та реалізації інвестиційних

проектів, цей принцип спрямований на те, щоб враховувати потреби та інтереси громади, забезпечити прозорість процесів і підвищити довіру до інвесторів та місцевої влади;

- принцип відповідності означає, що всі інвестиційні проекти, ресурси та заходи мають відповідати стратегічним цілям, потребам і пріоритетам громади, бути реалістичними, з чітко визначеними очікуваними результатами, що, в свою чергу, забезпечує цілеспрямоване використання ресурсів і узгодженість дій між інвесторами, місцевою владою та громадою;

- принцип соціально-економічної спрямованості передбачає, що інвестиційна діяльність має бути орієнтована на досягнення балансу між економічними і соціальними аспектами розвитку територіальних громад, інвестиційне забезпечення повинно сприяти не тільки економічному зростанню, а й покращенню якості й рівня життя мешканців та розвитку людського капіталу;

- принцип цільового використання інвестицій гарантує, що вони витрачаються саме на ті, заздалегідь визначені, цілі, які приносять найбільшу користь для територіальної громади, відповідаючи її реальним потребам та стратегії розвитку;

- принцип прозорості передбачає відкритість, доступність та зрозумілість усіх процесів, пов'язаних із залученням, використанням та управлінням інвестиціями, всі етапи інвестиційної діяльності повинні бути чітко документовані, а інформація про інвестиції повинна бути доступною для громадськості та всіх зацікавлених сторін;

- принцип законності означає, що всі інвестиційні процеси, включаючи залучення, використання та управління інвестиціями, повинні здійснюватися в рамках чинного законодавства та відповідно до встановлених правових норм, включає дотримання законів, регламентів, нормативно-правових актів та стандартів, що регламентують інвестиційну діяльність на рівні держави та територіальної громади;

– науковий принцип полягає в тому, що всі рішення щодо залучення, планування, розподілу та використання інвестицій мають базуватися на науково обґрунтованих підходах, методології, дослідженнях та аналізі;

– принцип проєктного забезпечення передбачає, що всі інвестиційні заходи реалізуються через конкретні проєкти, які мають чітко визначені цілі, завдання, етапи реалізації, джерела фінансування, строки та очікувані результати, цей принцип полегшує контроль за використанням інвестицій та підвищує ефективність інвестиційної діяльності;

– інноваційний принцип означає, що інвестиційна діяльність має спрямовуватися на впровадження нових ідей, технологій, методів управління, інноваційних підходів і сучасних рішень, які сприяють підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку громади шляхом модернізації економіки, підвищення якості послуг і створення умов для залучення нових інвесторів;

– принцип рівності спрямований на запобігання дискримінації за соціальними, економічними, географічними чи іншими ознаками та забезпечує справедливість і доступність інвестицій для кожної громади незалежно від її розміру, розташування чи рівня розвитку;

– екологічний принцип полягає в тому, що всі інвестиційні проєкти в громадах мають реалізовуватися з урахуванням потреб збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів і дотримання норм екологічної безпеки де економічний і соціальний прогрес не завдає шкоди природному середовищу та здоров'ю людей.

Дослідження інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад проводиться з використанням загальнонаукових та економічних методів. Метод є усвідомленим способом досягнення мети – певного результату в науковій та практичній діяльності, він дає знання того, яким чином можливо й доцільніше розв'язати те чи інше завдання, абстрагуючись при цьому від другорядного та концентруючи сили на істотному [53]. В зарубіжній літературі зустрічається визначення методу як сукупності стратегічних або формалізованих

правил і процедур, які використовуються при здійсненні наукових досліджень для досягнення успішного результату [54]. Шеленко Д. І. стверджує, що методи формують певну групу прийомів, за допомогою яких відбувається виконання конкретних завдань [55, с. 82].

Одним із основних наукових методів, який використовують, досліджуючи закономірності соціально-економічної системи або її окремих елементів, є діалектичний метод [56, с. 42]. При дослідженні інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад діалектичний метод дозволяє розглядати це явище в його динаміці, суперечностях і взаємозв'язках, враховуючи постійні зміни та розвиток. Територіальна громада розглядається як система, яка перебуває в постійному русі, зміні та розвитку, а інвестиційне забезпечення аналізується як частина цього процесу, що підпорядковується законам діалектики. Також завдяки цьому методу можна провести аналіз змін, які відбуваються в громадах через накопичення інвестицій: як невеликі фінансові вливання поступово можуть призвести до якісних змін у розвитку інфраструктури, економіки, освіти, тобто здійснити дослідження того, як кількісні ознаки переходять у якісні.

Метод аналізу і синтезу дозволяє досліджувати інвестиційне забезпечення розвитку територіальних громад, розділяючи процес на складові частини для їх глибокого вивчення (аналіз) і об'єднуючи їх для формування цілісної картини (синтез). Аналіз передбачає поділ систем інвестиційного забезпечення на складові, такі як джерела інвестицій, шляхи їх залучення та вкладення в громаду (гранти, кредити, прямі інвестиції, бюджетні капітальні вкладення, партнерство), оцінку впливу різних факторів, таких як макро- та мікроекономічних умов, що впливають на залучення і вкладення інвестицій, вивчення впливу окремих інвестиційних проєктів на економіку громади, рівень життя населення та екологічну ситуацію. Синтез дозволяє об'єднати отримані у процесі аналізу знання, щоб сформувати цілісну картину інвестиційного забезпечення територіальних громад та поєднати джерела фінансування, інституційні структури та шляхи інвестування для формування комплексного організаційно-економічного механізму.

Застосування методів індукції та дедукції забезпечує всебічне дослідження інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Це дозволяє отримати практично значущі результати, які враховують як реальні умови, так і теоретичні основи, що сприяє прийняттю ефективних рішень для забезпечення сталого розвитку громад. Вивчаючи успішні кейси вкладення інвестицій у громади, формуються узагальнені моделі (індукція). Потім ці моделі перевіряються на інших громадах або нових інвестиційних проєктах (дедукція).

Метод абстракції є одним із ключових наукових підходів у дослідженні інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад, оскільки він передбачає виділення найбільш суттєвих аспектів досліджуваного явища та відволікання від другорядних деталей для глибокого вивчення основних закономірностей і принципів. Абстракція дозволяє умовно поділити громади на групи залежно від розміру населення, рівня доходів і доступності інфраструктури та побудувати узагальнену модель залежності інвестиційної активності від цих параметрів на основі якої формується стратегія залучення інвестицій, яка враховує основні параметри громади, без урахування дрібних локальних особливостей.

Метод теоретичного узагальнення полягає у систематизації та об'єднанні наукових знань і практичного досвіду для формування загальних висновків, закономірностей і рекомендацій щодо розробки організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, він є незамінним у будь-якому науковому дослідженні, оскільки дозволяє систематизувати знання, виявляти закономірності та формувати рекомендації для практичного впровадження.

Економіко-статистичний метод є специфічним методом, який базується на використанні статистичних даних і математичних моделей для виявлення закономірностей, взаємозв'язків і тенденцій у соціально-економічному розвитку громад. Основою цього методу є математичне моделювання в тісному поєднанні з використанням програмних продуктів і засобів комп'ютерної техніки [57, с. 10]. Він дозволяє провести дослідження змін показників у часі, наприклад, динаміки обсягів капітальних видатків з місцевих бюджетів протягом декількох років.

Системний аналіз дозволяє розглядати інвестиційне забезпечення як комплексну систему, що включає різні взаємопов'язані елементи. Такий підхід спрямований на те, щоб зрозуміти не лише окремі складові інвестиційного забезпечення, але й те, як вони взаємодіють між собою, формуючи загальну ефективність системи. Застосування системного аналізу починається з визначення основної мети – наприклад, створення умов для розвитку громади за рахунок вкладення внутрішніх і залучення зовнішніх інвестицій. Ця мета визначає структуру системи, до якої входять елементи, такі як джерела фінансування (державні, приватні чи міжнародні), напрямки інвестування (розвиток інфраструктури, соціальні проєкти чи екологічні ініціативи) та механізми управління цими процесами. Важливо також врахувати зовнішні фактори, що впливають на систему, наприклад, економічні умови, нормативно-правове регулювання або глобальні ринкові тенденції. Особливість системного аналізу полягає у детальному дослідженні зв'язків між елементами системи, наприклад, ефективність комунікації між органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадянськістю сприяє залученню інвестицій.

Графічний метод полягає у поданні інформації у вигляді графіків, діаграм, схем чи карт, що дозволяє спростити сприйняття складних даних і зробити аналіз більш наочним. Наприклад, за допомогою цього методу можна показати динаміку вкладення бюджетних інвестицій у громаду за певний період часу, використовуючи лінійні чи стовпчикові діаграми.

Метод групування використовується для систематизації та класифікації даних, що стосуються інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Його сутність полягає у поділі досліджуваних об'єктів на групи за певними спільними характеристиками, дозволяє виявляти закономірності, тенденції та відмінності, які могли б залишитися непомітними при розгляді об'єктів у загальній масі. Наприклад, громади можна згрупувати за рівнем інвестиційної привабливості, використовуючи такі показники, як обсяг залучених інвестицій, рівень розвитку інфраструктури, демографічний потенціал чи розмір бюджету.

Деталізація є методом, що дозволяє поглиблено аналізувати окремі елементи чи аспекти досліджуваного процесу. При розгляді інвестиційного забезпечення громад метод деталізації може передбачати розподіл цього процесу на етапи: аналіз інвестиційної привабливості громади, розробка інвестиційних пропозицій, створення умов для інвесторів, впровадження проєктів та оцінка їхньої ефективності. Вивчення кожного з цих етапів окремо дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, а також знайти можливості для вдосконалення.

Метод порівняння є одним із базових методів дослідження, який широко застосовується у вивченні інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Цей метод передбачає зіставлення об'єктів, явищ чи процесів для виявлення їхніх схожих рис, відмінностей і закономірностей. Порівнювати доцільно як самі територіальні громади, джерела та обсяги інвестиційних ресурсів, динаміку їх розвитку, так і окремі інвестиційні проєкти та стратегії їх розвитку.

Монографічний метод є одним із глибоких методів дослідження, який передбачає детальний і всебічний аналіз окремого об'єкта, явища або процесу. В контексті інвестиційного забезпечення він може бути використаний для дослідження конкретної громади або проєкту, детально розглядаючи всі аспекти його функціонування. Наприклад, у громаді, яка досягла значного успіху в розвитку досліджуються її особливості, такі як економічна структура, політика місцевої влади, ефективність комунікації з інвесторами, нормативно-правова база. На основі монографічного дослідження цієї громади формується модель, яка може бути використана іншими громадами.

Соціологічний метод у дослідженні інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад передбачає використання інструментів і підходів соціології для аналізу суспільних аспектів, які впливають на інвестиційні процеси. Він зосереджується на вивченні поглядів, поведінки, очікувань і ставлення різних соціальних груп до залучення інвестицій і реалізації проєктів у громадах.

Метод рядів динаміки дозволяє вивчати, як розвиваються процеси вкладення та залучення інвестицій, використання ресурсів та реалізації проєктів протягом

певного періоду, дозволяє виявити періоди зростання або спаду, а також визначити, які фактори впливали на ці зміни.

Історичний метод полягає в аналізі минулих подій, процесів і тенденцій з метою розуміння, як інвестиційні механізми та стратегії змінювались і розвивались в історичному контексті, а також як вони впливали на соціально-економічний розвиток громад.

Важливою складовою методології інвестиційного забезпечення територіальних громад є підходи, які трактують як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [58, с. 231]. На нашу думку, в контексті інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад основними підходами є комплексний, системний, інноваційний, синергічний, безперервності та структурно-функціональний.

Комплексний підхід полягає в системному, узгодженому і всебічному управлінні процесом залучення, розподілу та використання інвестиційних ресурсів для досягнення сталого розвитку територій. Це означає врахування різних аспектів розвитку громади – економічного, соціального, екологічного, культурного, з урахуванням інтересів всіх зацікавлених сторін для забезпечення збалансованого розвитку всіх сфер. Окремо слід зазначити, що при всіх державних адміністраціях функціонують департаменти (або інші підрозділи), відповідальні за економічний розвиток та інвестиційну діяльність в області. Вони створюють правову і організаційну базу для вкладення і залучення інвестицій, модернізації інфраструктури та підтримки місцевого бізнесу, що в результаті сприяє економічному зростанню та покращенню якості життя населення. Завдяки тісній взаємодії з місцевими органами влади ці накази дозволяють ефективно реалізовувати як державну політику, так і обласні програми розвитку з бюджетних коштів, що забезпечує комплексний підхід до вирішення регіональних проблем.

Системний підхід полягає у розгляді всіх аспектів інвестиційного забезпечення (фінанси, ресурси, інфраструктура, людський капітал) як частини єдиної системи, що працює на досягнення загальних цілей громади. На думку

О. П. Недбалюк і О. А. Дем'янишина, системний підхід дає змогу сформувати сучасну та ефективну інституційну модель інфраструктури управління розвитком територіальних громад на основі кращих зразків зарубіжного досвіду і з урахуванням особливостей вітчизняної системи місцевого самоврядування [59]. Системний підхід дозволяє громадам не тільки залучати інвестиції, але й створювати умови для їх ефективного використання, що сприяє комплексному розвитку громади.

Інноваційний підхід передбачає використання сучасних технологій, нових ідей, нестандартних методів та моделей управління для залучення та ефективного використання інвестицій. Такий підхід спрямований на прискорення розвитку громад шляхом впровадження інновацій у всі аспекти управління ресурсами та реалізації проєктів. Інновації дозволяють громадам ефективніше використовувати наявні ресурси, включаючи фінансові, людські та природні ресурси, нові технології та методи управління можуть зробити процеси виробництва, транспортування та споживання більш ефективними та економічно вигідними [60, с. 856]. Цей підхід дозволяє громадам не лише ефективно використовувати доступні ресурси, але й створювати нові можливості для розвитку через впровадження сучасних технологій та ідей.

Синергійний підхід полягає в об'єднанні ресурсів, зусиль, знань та інтересів різних сторін для досягнення позитивного ефекту від соціально-економічного розвитку в усіх сферах громади, а не тільки в окремо взятих. Цей підхід базується на співпраці між різними зацікавленими сторонами (владою, бізнесом, громадою, науковцями, міжнародними організаціями) та гармонійному поєднанні їхніх інвестиційних зусиль. На думку В. М. Якубів, будь-яка система, яка складається із сукупності компонентів та відносин між ними, може мати не притаманні жодній з її структурних підскладових властивості системи, де буде проявлятися синергійний ефект [61, с. 60]. Ефект синергії полягає в тому, що спільна робота дає кращі результати, ніж сума індивідуальних зусиль кожної сторони.

Підхід безперервності до інвестиційного забезпечення розвитку громад означає створення стійкої системи планування, реалізації, моніторингу та

оновлення інвестиційних проєктів, яка забезпечує постійний розвиток громади в довгостроковій перспективі. Цей підхід базується на принципах послідовності, оновлення пріоритетів та адаптації до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі громади.

Структурно-функціональний підхід полягає у комплексному розгляді громади як цілісної системи, де кожен елемент виконує певну роль у досягненні стратегічних цілей. У цьому підході акцент робиться на взаємозв'язку між складовими системи, їхніми функціями та структурою, що дозволяє оптимізувати управління інвестиційними ресурсами. Цей підхід передбачає чітке визначення функцій всіх структур, які залучені до інвестиційного забезпечення. Місцева влада виступає координатором процесу, забезпечуючи створення сприятливого інвестиційного клімату, розробляючи стратегії розвитку та залучаючи зовнішні ресурси. Бізнес бере участь у реалізації проєктів, інвестує у розвиток місцевої інфраструктури та створює робочі місця, тоді як громадські організації представляють інтереси мешканців, сприяють прозорості та підтримують соціальні ініціативи.

У цілому методологія інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад, яка складається з методологічних засад, принципів, методів і підходів, є ключовим інструментом для ефективного управління інвестиційними процесами та сприяння сталому розвитку громад. Її необхідність зумовлена потребою в систематичному підході до планування, залучення, розподілу та використання ресурсів, спрямованих на покращення соціально-економічного становища громади. Передусім методологія забезпечує структурованість та послідовність дій у сфері інвестицій. Вона дозволяє визначити стратегічні пріоритети розвитку громади, сформулювати реалістичні цілі та розробити конкретний план їх досягнення. Методологія інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку. Вона допомагає громадам раціонально використовувати свої ресурси, залучати інвестиції, реалізовувати стратегічні цілі та забезпечувати розвиток на благо мешканців.

1.3. Нормативно-правове регулювання інвестиційного забезпечення розвитку громад

Нормативно-правове регулювання створює правову основу для всіх інвестиційних процесів, встановлюючи правила, обов'язки, права та обмеження для учасників цих процесів. Саме через нормативно-правове регулювання здійснюється впорядкування, контроль та підтримка інвестиційної діяльності, що, в свою чергу, сприяє соціально-економічному розвитку громад. На нашу думку, нормативно-правове забезпечення — це система правових норм, актів та процедур, які регулюють певну сферу діяльності, встановлюючи правила, обов'язки та права учасників. Вона включає в себе сукупність законів, постанов, указів, правил, інструкцій та інших нормативних документів, що визначають порядок організації, функціонування та контролю за певними процесами. Як зазначає, Л. П. Горбата, нормативно-правова база є основою для управління, яке регулює діяльність територіальних громад, вона охоплює різні закони, постанови і політики, що стосуються землекористування, управління ресурсами, громадських послуг та розвиток інфраструктури [62, с. 475].

Інвестиційне забезпечення розвитку територіальних громад здійснюється на основі нормативно-правової бази з багаторівневою регламентацією, починаючи від Законів України і завершуючи нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування (табл. 1.2).

На загальнодержавному рівні органи центральної влади впливають на інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад шляхом законодавчого регулювання процесу утворення територіальних громад, надання і контролю за повноваженнями органів місцевого самоврядування, формування фінансових ресурсів, податкової бази місцевих бюджетів; шляхом фінансової підтримки місцевих бюджетів та допомоги з матеріально-технічним і методичним забезпеченням громад; шляхом контролю за ефективністю та законністю витрачання бюджетних коштів.

Таблиця 1.2

Рівні регламентації інвестиційного забезпечення територіальних громад

Рівень	Назва нормативно-правового акту	Яким чином регламентує інвестиційне забезпечення
Загальнодержавний рівень	Закон України «Про Інвестиційну діяльність» [13]	Визначає загальні засади здійснення інвестиційної діяльності в країні
	Закон України «Про місцеве самоврядування» [1]	Визначає повноваження та сфери діяльності ОМС, в тому числі щодо інвестицій
	Бюджетний кодекс України [63]	Визначає порядок бюджетного фінансування проєктів та програм розвитку
	Закон України «Про державно-приватне партнерство» [64]	Визначає порядок взаємодії ОМС з приватними партнерами щодо реалізації спільних проєктів
	Державні інвестиційні проєкти	Визначають державні інвестиції в територіальні громади
	Укази Президента та Постанови Кабінету Міністрів	Окремі укази та постанови, які стосуються інвестицій в територіальні громади
Регіональний рівень	Рішення обласних рад	Окремі рішення, які стосуються інвестицій в територіальні громади в межах області
	Розпорядження ОДА	Окремі розпорядження, які стосуються інвестицій в територіальні громади в межах області
	Накази Департаментів економічного розвитку та інвестицій	Визначають інвестиційну політику на території області та в рамках окремих громад
	Регіональні інвестиційні проєкти та програми	Визначають інвестиції з місцевого бюджету в територіальні громади
Рівень територіальних громад	Рішення місцевих рад	Затверджують місцеві інвестиційні програми соціально-економічного розвитку
	Рішення виконавчих комітетів	Рішення щодо сприяння інвестиційній діяльності на території громади

Продовження табл. 1.2

	Розпорядження місцевого голови	Окремі розпорядження щодо інвестиційної діяльності
	Накази місцевих відділів, департаментів та управлінь економічного розвитку	Визначають заходи щодо реалізації інвестиційних проєктів та програм.

Джерело: узагальнено автором.

Як зазначалось вище, основним нормативно-правовим актом, який визначає інвестиційну діяльність в Україні, є Закон «Про інвестиційну діяльність», оскільки він регламентує саме поняття інвестицій, правові, економічні та організаційні основи інвестиційної діяльності в Україні, визначаючи умови, механізми та правила залучення та реалізації інвестицій у різних сферах економіки. Він встановлює основні принципи та правила, що мають забезпечити розвиток інвестиційних процесів і підтримку інвесторів на всіх етапах здійснення інвестицій. Цей закон пов'язаний із громадами тим, що він створює правову основу для залучення інвестицій у місцевий розвиток, надає органам місцевого самоврядування можливості регулювання, у межах їх повноважень, інвестиційної діяльності на своїй території, в тому числі шляхом погодження питань про створення виробничих і соціальних об'єктів, використання природних ресурсів суб'єктами інвестиційної діяльності [13].

Законом встановлюється поняття державних інвестиційних проєктів та інвестиційних проєктів, для реалізації яких надається фінансування з бюджету і надає центральним органам виконавчої влади у сфері економічного розвитку повноваження по їх конкурсному відбору. Ще одним вагомим його аспектом є те що він передбачає захист прав інвесторів, включаючи юридичні гарантії щодо стабільності умов для інвестиційної діяльності, можливість судового оскарження незаконних дій місцевої влади та відшкодування у разі експропріації майна. Це

важливо для громади, адже наявність стабільної нормативно-правової бази підвищує довіру до інвестиційної політики на місцевому рівні.

На нашу думку, хоч Закон України «Про інвестиційну діяльність» охоплює як приватний сектор, так і територіальні громади та органи місцевого самоврядування, проте його ключовий фокус спрямований більше на регулювання інвестиційної діяльності приватного сектору, оскільки встановлює загальні принципи здійснення інвестиційної діяльності, регулює питання захисту інвестицій, визначає форми інвестування та гарантує рівні умови для національних та іноземних інвесторів. Відносно громад він визначає загальні правила інвестиційної політики, що можуть бути використані місцевою владою для залучення фінансових ресурсів у розвиток територій.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» відіграє ключову роль у формуванні інвестиційної політики громад, оскільки визначає повноваження органів місцевого самоврядування щодо управління економічним розвитком, залучення інвестицій та розпорядження місцевими ресурсами. Його положення створюють правові умови для активної участі громад у процесах фінансування власного розвитку, сприяння бізнесу та залучення зовнішніх капіталовкладень. Одним із головних аспектів, що визначає закон, є фінансова автономія громад, яка дає змогу розпоряджатися місцевими бюджетами, встановлювати пріоритети витрат та реалізовувати інфраструктурні проєкти. Це безпосередньо впливає на інвестиційне забезпечення розвитку, оскільки громади можуть використовувати кошти місцевого бюджету для співфінансування державних або міжнародних програм, модернізації комунальної інфраструктури та створення умов для залучення приватних інвесторів. Також закон визначає право громад на управління комунальним майном і природними ресурсами, що дає змогу використовувати земельні ділянки, будівлі та інші активи для залучення інвесторів, створення нових робочих місць та розвитку підприємництва. Органи місцевого самоврядування можуть надавати пільгові умови для бізнесу, впроваджувати державно-приватне партнерство та сприяти створенню економічно привабливих умов для підприємців. Крім того, закон забезпечує громадам право на міжнародну співпрацю, що дозволяє

залучати зовнішні інвестиції, гранти, брати участь у міжнародних програмах розвитку та отримувати фінансування для реалізації стратегічних проєктів.

Не менш вагомим нормативно-правовим актом у сфері інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад є Бюджетний кодекс, оскільки ним регламентується бюджетна політика. Як зазначають О.Р. Західна та Д. О. Корень, головним інструментом проведення соціально-економічної політики є бюджет, саме бюджетна політика повинна сприяти сталому і ефективному економічному розвитку [65, с.161]. Бюджетний кодекс визначає правила формування, розподілу та використання місцевих бюджетів, що безпосередньо впливає на можливості громад у фінансуванні розвитку інфраструктури, підтримці підприємництва, залученні зовнішніх інвестицій та реалізації довгострокових стратегічних програм. Одним із головних аспектів Бюджетного кодексу є визначення джерел доходів місцевих бюджетів, зокрема податкових надходжень та власних надходжень. Завдяки цьому територіальні громади отримують фінансову автономію, що дає змогу спрямовувати бюджетні кошти на інвестиційні проєкти. Бюджетний кодекс також визначає правила розподілу державних субвенцій та дотацій, які громади можуть використовувати для реалізації стратегічно важливих інвестиційних ініціатив. Наприклад, державні субвенції і трансферти з обласного бюджету можуть спрямовуватися на розвиток культурних, медичних і освітніх закладів, впровадження енергоефективних технологій, цифровізацію, збереження історичної спадщини, розвиток туризму тощо. Ще одним важливим механізмом інвестиційної діяльності, передбаченим Бюджетним кодексом, є місцеві запозичення. Громади можуть залучати кошти через випуск муніципальних облігацій або отримання кредитів у міжнародних фінансових установах (наприклад, Європейського банку реконструкції та розвитку, Світового банку) для фінансування великих проєктів. Таким чином, Бюджетний кодекс регламентує фінансові можливості територіальних громад щодо реалізації інвестиційних ініціатив, забезпечує стабільність місцевих бюджетів та сприяє залученню додаткових ресурсів для

розвитку територій, тобто він є основним документом у сфері внутрішніх бюджетних інвестицій в територіальних громадах.

Щодо залучення зовнішніх приватних інвестицій, важливим документом є Закон України "Про державно-приватне партнерство", який створює правові механізми для залучення приватного капіталу в проекти місцевого розвитку. Він визначає принципи, форми та умови співпраці між органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами та приватним бізнесом, що дає змогу громадам реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти, не покладаючись лише на власні бюджетні ресурси. Адже ключовим аспектом цього закону є те, що він дозволяє громадам залучати приватних інвесторів для фінансування, будівництва, модернізації та управління об'єктами соціальної та економічної інфраструктури. Закон також передбачає різні форми державно-приватного партнерства, зокрема:

- концесію – передачу приватному інвестору права на будівництво та експлуатацію об'єктів комунальної інфраструктури (наприклад, водопостачання, сміттєпереробні заводи, дороги);
- спільну діяльність – реалізацію спільних інвестиційних проектів без створення окремої юридичної особи
- оренда та лізинг – передачу майна громади в тимчасове управління приватним партнером для модернізації та ефективного використання.

Завдяки цим механізмам громади можуть залучати інвестиції без суттєвого навантаження на місцеві бюджети, а також отримувати доступ до сучасних технологій, ефективних управлінських практик та міжнародного досвіду. На думку Г. В. Лещук, у межах державно-приватного партнерства відбувається розподіл видатків, ризиків та майбутніх прибутків між публічним і приватним учасниками партнерства, що відповідно надає можливості для забезпечення потреб економічного розвитку за рахунок інвестиційних коштів, не втрачаючи впливу на об'єкти інфраструктури та контролю за ними [66, с. 72].

Таким чином, цей закон є інструментом для залучення приватних зовнішніх інвестицій і відіграє стратегічну роль у забезпеченні соціально- економічного розвитку територіальних громад завдяки активній взаємодії з бізнесом.

Значний вплив на інвестиційну діяльність громад мають загальнодержавні стратегії та інвестиційні проекти розвитку. Державні інвестиційні проекти – це масштабні ініціативи, що фінансуються або підтримуються державою для розвитку стратегічно важливих галузей економіки та соціальної сфери. Коли державна влада затверджує проєкт розвитку певної сфери економіки, наприклад, модернізації транспортної інфраструктури або розвитку індустріального парку, це створює широкі можливості для територіальних громад. Такий проєкт стає не лише механізмом залучення державних коштів, а й каталізатором для економічної активності на місцевому рівні. Громада через свої представницькі органи бере участь у плануванні та впровадженні проєкту, що дозволяє врахувати її специфічні потреби та особливості. Наприклад, якщо мова йде про розвиток транспортної інфраструктури, то місцева влада може за участю громадян визначити пріоритетні напрямки ремонту доріг або будівництва нових маршрутів, що забезпечать зручне сполучення між населеними пунктами. Прикладом цього є програма Велике будівництво, яка на думку А. С. Юрченко, була важливим кроком до розбудови економіки країни, покращення рівня добробуту її населення, стимулювання ділової активності, покращення транспортної інфраструктури та зміцнення позицій країни на світовому просторі [67, с. 34]. В рамках цієї програми територіальні громади отримували значні обсяги трансфертів із державного бюджету на реалізацію інвестиційних проєктів.

На центральному рівні укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є вагомими та багатовимірними стосовно інвестиційного забезпечення територіальних громад. Укази Президента визначають стратегічні пріоритети державної політики щодо регіонального розвитку, зокрема через прийняття концепцій, стратегій і програм, які мають на меті покращення соціально- економічного становища територій. Постанови Кабінету Міністрів України, у свою

чергу, деталізують механізми реалізації цих стратегій, встановлюють конкретні нормативи, правила та процедури, що забезпечують впровадження ініціатив на місцях. Наприклад, ухвалення державних стратегій щодо розвитку територіальних громад супроводжується прийняттям відповідних урядових рішень, які визначають джерела фінансування, критерії розподілу коштів, а також заходи щодо стимулювання інвесторів до співпраці з громадами. Значну роль у залученні інвестицій відіграють фінансові інструменти, що регулюються урядовими рішеннями. Зокрема, постанови Кабінету Міністрів передбачають надання субвенцій, дотацій, грантів та інших фінансових механізмів підтримки громад. Це сприяє покращенню місцевої інфраструктури, підвищенню рівня зайнятості та розвитку підприємництва. Увага центральної влади приділяється й стимулюванню приватних інвестицій, зокрема через створення сприятливих умов для діяльності бізнесу. Наприклад, певні укази Президента можуть передбачати пільгові умови для інвесторів у сфері промислового виробництва, агропромислового комплексу чи зеленої енергетики.

Окрему роль у формуванні сприятливого інвестиційного середовища відіграють адміністративні спрощення, що запроваджуються указами Президента, урядовими постановами, нормативно-правовими документами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Це стосується, зокрема, цифровізації державних послуг, скорочення бюрократичних процедур, оптимізації дозвільних процесів для бізнесу.

На обласному рівні всі територіальні громади перебувають під впливом обласної ради, яка є спільним представницьким органом всієї області. Саме цей орган визначає загальну політику соціально-економічного розвитку всього регіону, що в свою чергу значною мірою впливає на інвестиційне забезпечення громад. Обласні ради своїми рішеннями ухвалюють:

- регіональні стратегії розвитку, які визначають пріоритетні напрями розвитку області та механізми їх реалізації;
- програми економічного розвитку, що включають заходи з підтримки малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій та створення нових робочих місць;

- галузеві програми у сфері освіти, медицини, культури, житлово-комунального господарства тощо;

- фінансування регіональних програм – наприклад, підтримка соціально вразливих верств населення, будівництво та ремонт доріг, модернізація освітніх і медичних закладів;

- співфінансування проєктів громад – обласний бюджет може виділяти додаткові кошти для реалізації інфраструктурних або соціальних проєктів у громадах;

- заходи з підтримки транспортної інфраструктури, включаючи дороги обласного значення, пасажирські перевезення, розвиток логістичних вузлів.

Крім цього, вони забезпечують сприяння міжмуніципальному співробітництву, коли кілька громад об'єднують зусилля для реалізації спільних проєктів (наприклад, будівництво спільного сміттєпереробного заводу або розвиток транспортних маршрутів), та взаємодію з центральними органами влади, передаючи інтереси всіх територіальних громад області на вищий рівень та лобіюючи необхідні законодавчі зміни.

Виконавчими органами обласних рад є обласні державні адміністрації, які одночасно поєднують у собі функції місцевих органів виконавчої влади і підпорядковуються Кабінету міністрів та Президенту України. Як зазначають В. Бусленко та Ю. Гупало, між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування встановлюють стійкі горизонтальні, вертикальні, зворотні публічно-владні об'єктно-суб'єктні зв'язки, в основі яких лежать переважно делеговані повноваження [68, с. 191]. Обласні державні адміністрації наділені значними повноваженнями щодо взаємодії з територіальними громадами завдяки своїй двоякій функції. Вони одночасно є органами державної влади, що впроваджують державну політику з розвитку регіонів, і виконавчими органами обласних рад, відповідальними за реалізацію обласних програм розвитку з обласних бюджетів. З одного боку, як органи державної влади, обласні адміністрації забезпечують імплементацію загальнодержавних стратегій, спрямованих на економічне зростання, соціальне

забезпечення, модернізацію інфраструктури та підвищення якості життя населення. Вони координують реалізацію державних проєктів, визначають пріоритетні напрями регіонального розвитку та гарантують, що місцеві ініціативи відповідають загальнодержавним стандартам і цілям. Це дозволяє забезпечити єдиний підхід до вирішення регіональних проблем та інтегрувати зусилля різних гілок влади для досягнення комплексного розвитку. З іншого боку, виконуючи функції виконавчого органу обласних рад, адміністрації реалізують обласні програми розвитку, фінансовані з бюджетних коштів області. Вони займаються розподілом фінансових ресурсів, контролем за їх раціональним використанням, а також впровадженням регіональних проєктів, спрямованих на підтримку місцевого бізнесу, розвиток соціальної інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших важливих сфер. Таким чином, обласні адміністрації виступають містком між обласними радами та місцевими громадами, забезпечуючи ефективну реалізацію прийнятих рішень і програм, а також адаптуючи їх до конкретних потреб області.

Варто відзначити, що значну роль в інвестиційному забезпеченні розвитку громад відіграють такі нормативно-правові акти, як рішення обласної ради про регіональні програми розвитку, які є видом місцевих цільових програм. Місцева цільова програма – це сукупність взаємопов'язаних завдань та заходів, узгоджених з усіма залученими виконавцями, спрямованих на вирішення найбільш актуальних питань розвитку регіонів, територіальних громад або конкретних галузей економіки чи соціально-культурної сфери, вони дозволяють комплексно фінансувати бюджетні напрями та є важливими складовими бюджетного процесу для органів місцевого самоврядування [69]. Вважаємо, що регіональні цільові програми – це комплекс стратегічних документів та заходів, розроблених на рівні області для досягнення конкретних соціально-економічних цілей. Вони окреслюють пріоритетні напрямки розвитку регіону, визначають ключові проєкти та прораховують бюджетні асигнування для їх реалізації. Кошти, що надаються територіальним громадам для розвитку, в рамках цих програм, можна вважати зовнішньою інвестицією, оскільки вони мають:

– зовнішнє джерело фінансування – інвестиції надходять з обласного бюджету, а не формуються безпосередньо за рахунок місцевих доходів громади, таким чином, вони є додатковим капіталом, який надходить «ззовні» та допомагає компенсувати обмеженість власних місцевих ресурсів;

– інвестиційний характер використання – виділені кошти спрямовуються на реалізацію стратегічних проєктів, що мають потенціал для стимулювання економічного зростання, у цьому сенсі вони стають інвестицією у майбутнє громади, спрямованою на довгостроковий розвиток;

– механізм впливу – громади отримують можливість реалізувати проєкти, які самостійно могли б бути недоступними через обмеженість власного бюджету. Це дозволяє забезпечити комплексний розвиток території та створює умови для подальшого залучення додаткових інвестицій з інших джерел.

Зважаючи на це все кошти з обласного бюджету, як зовнішня інвестиція, що виділяються в рамках цільових, стають потужним ресурсом, що підтримує розвиток громад (рис.1.6).

Рис. 1.6. Регіональна програма як інвестиція в ТГ *

*Джерело: побудовано автором.

У системі місцевого самоврядування в Україні між територіальними громадами та обласними радами існує проміжна ланка у вигляді районних рад та районних державних адміністрацій. Районні державні адміністрації, як і обласні, є одночасно місцевим органом державної влади та виконавчим органом місцевої ради і наділені повноваженнями реалізації державної політики в сфері соціально-економічного розвитку районів і певною мірою мають вплив на інвестиції в громади. Натомість районні ради в сьогоденних умовах, як зазначає С. В. Болдирєв, наділені широкими повноваженнями, які можуть бути реалізовані тільки за умови фінансової спроможності районних бюджетів [70, с. 75]. Згідно з чинним Бюджетним кодексом районні бюджети позбавлені будь-яких, податкових надходжень і фінансуються за рахунок субвенції з Державного бюджету на утримання апаратів та забезпечення функціонування самих рад. Відтак вважаємо, що чинна модель функціонування районної ланки позбавлена економічного сенсу, і за наявності значних повноважень, вони не здатні інвестувати у соціально-економічний розвиток громад.

На рівні самих територіальних громад місцева рада виступає основним органом прийняття рішень щодо інвестицій у розвиток громад з ряду причин, пов'язаних із законодавчою основою місцевого самоврядування, близькістю до потреб мешканців та можливістю ефективно управляти місцевими ресурсами. Місцева рада складається з обраних представників, яких обрала сама громада, це гарантує, що прийняття рішень про місцеві інвестиції відбувається з урахуванням інтересів мешканців та забезпечує прозорість і підзвітність. Як орган, що безпосередньо працює з місцевими проблемами, рада має глибоке розуміння специфіки території. Це дозволяє їй визначати пріоритетні напрями розвитку, враховуючи особливості економічного, соціального та культурного життя громади, що сприяє максимально ефективному використанню ресурсів саме на ті проекти, яких потребує громадськість. Згідно з чинним законодавством саме місцева рада наділена повноваженнями з розробки та затвердження місцевих програм розвитку, що включають інвестиційні проекти. Також вона є органом, який реалізує рішення

як щодо державних, так і обласних пріоритетів, що визначаються в регіональних стратегіях.

Тобто можна зробити висновок, що основним нормативно-правовим інструментом місцевих рад щодо інвестицій у соціально-економічний розвиток є цільові програми, які ними розробляються та затверджуються. Цей висновок підтверджується в праці О. В. Цятковської та Є. Є. Чемодурвої, які вказують на те, що одним із напрямків практичної реалізації управління територіальною громадою є складання та виконання місцевих програм, спрямованих на досягнення вимірюваних показників розвитку найбільш значущих сфер життєдіяльності громад [71, с. 202]. Місцеві цільові програми є основою для складання бюджету громади, оскільки вони дозволяють визначити пріоритети, основні напрями розвитку і врахувати потреби громади, що сприяє раціональному розподілу бюджетних коштів на найважливіші завдання.

Рішення ради про місцевий бюджет фактично наділяє розпорядників бюджетних коштів фінансовими ресурсами для інвестицій у розвиток за затвердженими цільовими програмами соціально-економічного розвитку. Складання місцевого бюджету здійснюється на основі суворого дотримання чинного законодавства, яке регулює бюджетний процес і встановлює основні принципи, зокрема баланс доходів і витрат, прозорість, ефективність використання ресурсів та участь громадськості. Рішення про бюджет встановлює дохідну частину яка складається з податкових, неподаткових надходжень, міжбюджетних трансфертів, тобто фінансових ресурсів, які протягом року є у розпорядженні органів місцевого бюджету. Згідно з чинним законодавством місцева рада може передбачити капітальні видатки тільки за умови наявності достатніх видатків споживання за захищеними статтями бюджету. Це означає, що першочергово має бути забезпечено фінансування заробітних плат, медичних, освітніх послуг та інших соціальних потреб, визначених як захищені статті витрат. Лише після виконання цих зобов'язань можуть бути виділені кошти на капітальні видатки, придбання основного капіталу, капітальні трансферти комунальним підприємствам, будівництво нових об'єктів. Саме ці капітальні видатки місцевих

бюджетів можна вважати бюджетними інвестиціями в місцевий соціально-економічний розвиток територіальних громад [72, с. 203]. Бюджет складається і затверджується у декілька етапів, на кожному з яких органи місцевого самоврядування повинні інформувати громаду про ключові показники доходів та витрат і враховувати громадську думку щодо бюджету.

Проект бюджету формується місцевим фінансовим органом на основі даних про виконання минулих бюджетів, макроекономічної ситуації, оперативної інформації державної казначейської служби, бюджетних запитів головних коштів, затверджених радою цільових програм розвитку. Місцевий фінансовий орган подає проект бюджету виконавчому комітету, який на своєму засіданні розглядає його відповідність цільовим показникам громади, схвалює і передає на розгляд раді або висловлює свої зауваження та рекомендації. Після чого бюджет подається на розгляд бюджетної комісії з подальшим винесенням на чергову сесію місцевої ради. Тобто бюджет у процесі затвердження проходить декілька етапів, на кожному з яких громада може вносити корективи, перерозподіливши видатки на найнеобхідніші заходи соціально-економічного розвитку, за умови забезпечення захищених видатків споживання. Відповідно до чинного законодавства протягом року до місцевого бюджету можуть вноситись зміни як в частині зміни обсягу доходів і видатків, так і перерозподілу між програмами.

Бюджетне фінансування виділяється головним розпорядникам коштів місцевого бюджету в рамках паспортів бюджетних програм, які ними ж затверджуються. У паспорті бюджетної програми вказується обсяг виділених бюджетних коштів, мета, завдання, напрями їх використання, цільові програми, що виконуються у її складі, та результативні показники ефективності. У випадку з бюджетними інвестиціями в інфраструктуру громади в паспорті програми головний розпорядник коштів вказує, на які об'єкти виділяються кошти, наприклад, на будівництво нового об'єкта, реконструкцію або ремонт існуючого, в рамках яких цільових програм ради виділяються ці кошти, та розрахункові показники, наприклад, обсяг видатків на конкретні роботи, кількість об'єктів, прогнозований рівень готовності на кінець року. Джерелами інформації для

розрахункових показників слугують кошториси, експертні висновки, розрахунки, нормативно-правові документи, дані бухгалтерського і управлінського обліку, тощо. За результати програми складається звіт, в якому вказуються фактичні бюджетні видатки за конкретним напрямом, та досягнуті показники ефективності.

Як зазначає М. І. Губа, програмно-цільовий метод є методом, відповідно до якого система планування та використання бюджетних коштів орієнтована на досягнення конкретних результатів, він дозволяє відстежити ефективність і результативність витрачання бюджетних коштів шляхом використання інформації щодо результативних показників та іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання паспортів бюджетних програм [70, с. 122]. На нашу думку, паспорт бюджетної програми та звіт про його виконання є важливим інструментом, який дозволяє оцінити обсяг вкладених бюджетних інвестицій в громаду та результати і ефективність їх впливу на соціально-економічний розвиток.

Якщо місцева рада є органом, який визначає стратегічні цілі інвестиційного забезпечення громад шляхом прийняття цільових програм, бюджету та інших нормативно-правових актів стосовно місцевого розвитку, то її виконавчий комітет та інші виконавчі органи, очолювані головою громади, здійснюють в межах відповідних бюджетних програм, виконання цих заходів шляхом прийняття управлінських рішень щодо інвестицій (рис. 1.7).

У рамках чинного законодавства органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями видавати нормативно-правові акти, які стосуються залучення приватних і зовнішніх інвестицій в громаду. Це можуть бути окремі рішення, що стосуються виділення приватним інвесторам земельних ділянок, надання адміністративних послуг для розвитку бізнесу, документи, які стосуються участі громад у грантових програмах тощо. Органи місцевого самоврядування можуть брати участь у міжнародних конкурсах та конференціях з різними агентствами, фондами та іншими грантодавцями, що дозволяє залучити зовнішнє фінансування у громаду. Окремими документами може встановлюватись співпраця з іншими територіальними громадами, районною і обласною владою, закордонними

органами муніципальної влади у питаннях, які стосуються соціально-економічного розвитку.

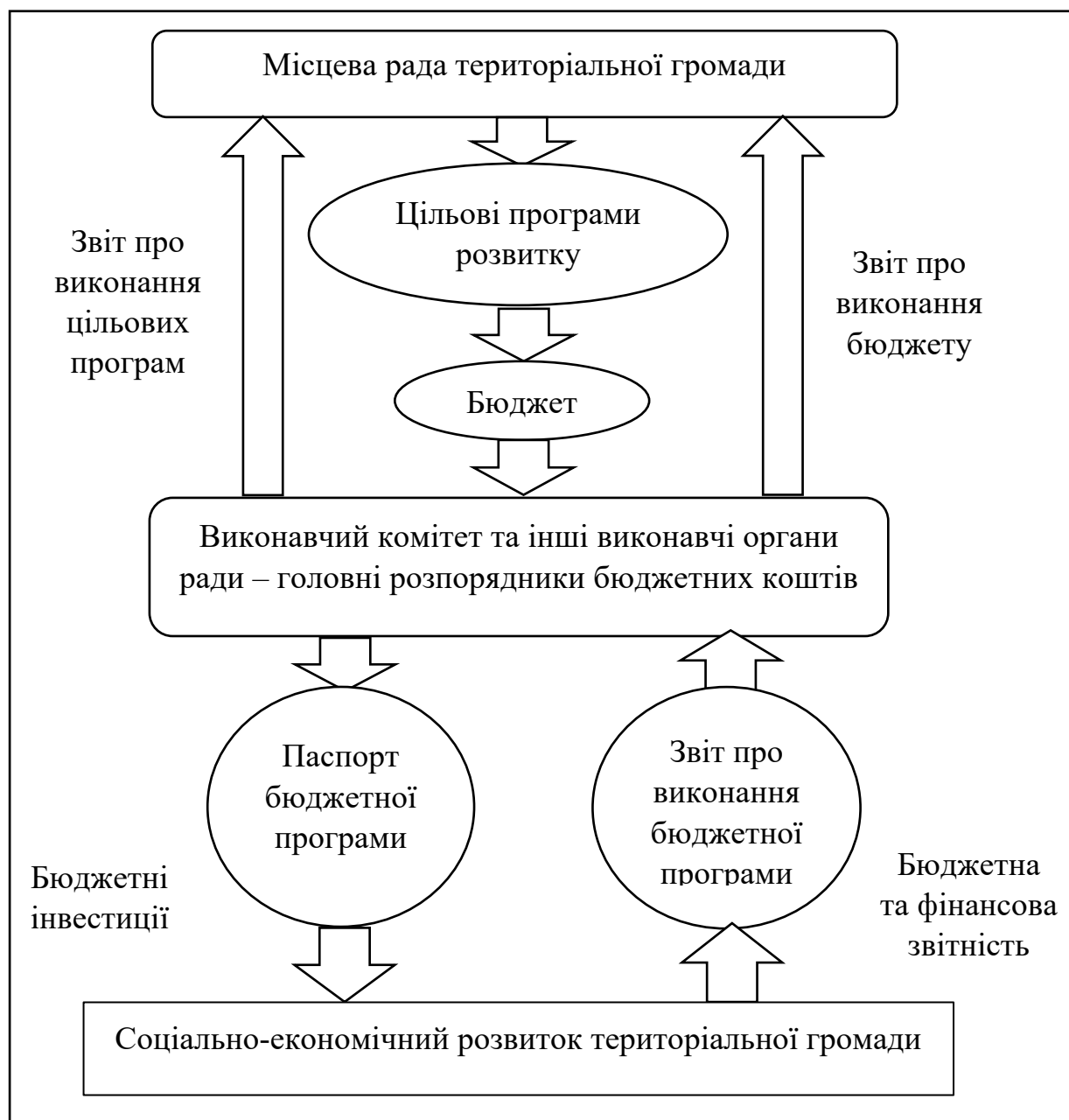

Рис. 1.7. Модель бюджетного інвестування в розвиток громад*

*Джерело: побудовано автором.

Дослідження теоретичних засад інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад уможливило такі узагальнення та висновки:

Під поняттям соціально-економічного розвитку територіальної громади розуміємо процес, який передбачає якісні зміни в економіці і суспільстві громади,

він передбачає не лише зростання надходжень до місцевого бюджету, а й зростання доходів і зайнятості населення громади, покращення систем охорони здоров'я та освіти соціальної сфери, забезпечення екологічної безпеки, створення умов для індивідуального розвитку людини, а також оновлення та будівництво комунальної інфраструктури.

Дослідження інвестиційного забезпечення розвитку громади полягає в аналізі спроможності громади вкладати ресурси в свій розвиток, а саме: наявності інвестиційного потенціалу та інвестиційних ресурсів, можливості самостійного інвестування за рахунок коштів місцевого бюджету, створення умов і механізмів щодо залучення зовнішніх інвестицій, формування інвестиційної привабливості та іміджу громади. Інвестиціями в територіальних громадах є вкладення ресурсів територіальної громади (представленої органами місцевого самоврядування та населенням) і зовнішніх інвесторів в усі сфери діяльності громади та розвиток підприємництва з метою покращення якості життя, збільшення доходів та задоволення всіх соціальних потреб жителів громади.

Визначено, що інвестиційне забезпечення є важливим фактором при формуванні загальної стратегії розвитку територіальної громади. Здійснюючи планування громадою програм та проєктів розвитку, завжди слід звернути увагу на наявність інвестицій, які забезпечують їхню реалізацію. Узагальнено поняття інвестиційного забезпечення розвитку територіальної громади як процесу, який передбачає формування організаційно-економічних механізмів стосовно залучення достатньої кількості інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи громад, інфраструктуру, соціальну сферу, місцеві підприємства, охорону навколишнього середовища.

Під методологією дослідження інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад розуміємо систему аналізу наявних інвестиційних ресурсів та можливостей громади, яка включає в себе основні методи та прийоми наукового пізнання з метою отримання об'єктивної, систематизованої інформації про здатність громади вкладати інвестиції в свій соціально-економічний розвиток. Для дослідження інвестиційного забезпечення громад можуть бути використані методи

і прийоми аналізу інвестиційних ресурсів, потенціалу та можливостей, які використовуються при дослідженнях на підприємствах і в організаціях, сферах та секторах економіки, на державному та регіональному рівні. Основою методології інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку громад є методологічні засади, підходи, методи та принципи.

Узагальнене поняття нормативно-правове забезпечення — це система правових норм, актів та процедур, які регулюють певну сферу діяльності, встановлюючи правила, обов'язки та права учасників. Інвестиційне забезпечення розвитку територіальних громад, в свою чергу, здійснюється на основі нормативно-правової бази з багаторівневою регламентацією, починаючи від Законів України і завершуючи нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Тенденції соціально-економічного розвитку територіальних громад

Реформа децентралізації розпочалась в Україні у 2014 році з прийняття Кабінетом міністрів України Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, метою якої було створення умов для функціонування та розширення повноважень органів місцевого самоврядування заради забезпечення ними комфортного та безпечного середовища для проживання людей [74]. У 2015 році були утворені перші об'єднані територіальні громади (ОТГ). Результатами реформи децентралізації стало посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів [75, с. 29].

Ключовим аспектом у контексті соціально-економічного розвитку в рамках цієї реформи стали зміни до Бюджетного та Податкового кодексу України щодо зарахування до бюджетів громад 60% податку на доходи фізичних осіб, що сплачуються податковими агентами [76, 77]. До цієї реформи громада кожного села, селища, міста мала свої органи місцевого самоврядування – місцеву раду та її виконавчий комітет, які мали власний бюджет, що складався з акцизного податку від реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, земельного податку з фізичних і юридичних осіб, податку на нерухоме майно, єдиного податку, екологічного податку, орендної плати. Податок на доходи фізичних осіб у той час зараховувався частково в районні бюджети, якими розпоряджались районні ради та районні державні адміністрації, та більша частка в обласний бюджет. Тобто громади в особі органів місцевого самоврядування не мали достатньо коштів для інвестицій у місцевий економічний розвиток, оскільки всі управлінські рішення стосовно соціально-економічного розвитку приймалися

на районному рівні. Як доводить в монографії Л. О. Першко, фінансова децентралізація, обумовлюючи фінансову самостійність органів місцевого самоврядування, підвищує ефективність виконання ними своїх функцій у частині задоволення суспільних потреб та надання публічних послуг [78, с. 32]. А одним з основних завдань органів місцевого самоврядування є забезпечення місцевого економічного розвитку, що є питанням місцевого значення. При існуючій тогочасній системі бюджети громад були дуже обмеженими через невелику базу, і органи місцевого самоврядування для вирішення питань місцевого економічного розвитку вимушені були звергатись до обласної чи районної ради. Тому фінансова децентралізація мала вагомий вплив на інвестиційне забезпечення громад, надавши їм, а не районній владі можливість вкладати свої ж кошти, а саме, податки із доходів працюючих в громаді людей у свій розвиток. Тобто органи місцевого самоврядування отримали ресурси для самостійного інвестування в інфраструктурні проєкти, на які раніше не мали достатнього фінансування, що відповідає парадигмі місцевого економічного розвитку.

Ефект від фінансової децентралізації можна чітко побачити на прикладі Ямницької територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області, яка була утворена як об'єднана територіальна громада у 2017 році шляхом об'єднання сіл Ямниця, Тязів, Павлівка та Сілець. У 2019 році в склад громади увійшло село Рибне на підставі добровільного об'єднання громад, а в 2020 році у ході адміністративно-територіальної реформи Ямницька об'єднана територіальна громада була переформатована в Ямницьку сільську територіальну громаду із включенням до неї сіл Майдан та Нова Гута.

Після проведення перших виборів до ради та голови Ямницької об'єднаної територіальної громади у 2017 році бюджетний 2018 рік громада вже почала в умовах фінансової децентралізації із зарахування 60% податку на доходи фізичних осіб до місцевого бюджету. Обсяги надходження до місцевого бюджету громади порівняно з бюджетами сіл до децентралізації зображено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Порівняння доходів бюджету Ямницької громади до і після проведення
фінансової децентралізації**

Громада	Надходження до бюджету 2017, грн	Надходження до бюджету Ямницької ОТГ в 2018 році, грн	Абсолютний приріст, грн	Відносний показник, %
с. Ямниця	12 587 764,95	110 098 073	92 028 387,35	610
с. Павлівка	4 415 724			
с. Тязів	683 037,74			
с. Сілець	383 158,96			
Разом	18 069 685,65			

Джерело: узагальнено автором на основі [79, 80, 81, 82, 83].

Як видно з таблиці, фінансова децентралізація мала моментальний ефект на обсяг фінансових ресурсів у розпорядженні громади, який зріс одразу на 610%. Отримавши такий значний приріст місцевих ресурсів, громада одразу ж збільшила суму бюджетних інвестицій в соціально-економічний розвиток громади. Так, капітальні видатки Ямницької ОТГ у перший рік існування склали 41 336 100 грн. або 37,54% від місцевого бюджету [83]. З них 26 957 240 гривень було інвестовано у капітальний ремонт об'єктів соціальної інфраструктури, а саме 14 317 649 грн. на розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури. На капітальне будівництво нових об'єктів було інвестовано 7 656 865 грн.

Ці показники підтверджують, що для здійснення місцевого економічного розвитку в громадах органи місцевого самоврядування повинні бути забезпеченими необхідними надходженнями до бюджету, щоб мати можливість інвестувати у капітальний ремонт та будівництво інфраструктури. Враховуючи те, що місцеві бюджети наповнюються в основному завдяки надходженням від податку на доходи фізичних осіб та єдиному податку з підприємців, можна сказати, що завдяки фінансовій децентралізації кошти громади через бюджет інвестуються в соціально-економічний розвиток цієї громади.

У 2020 році, як уже зазначалось, була проведена масштабна адміністративно-територіальна реформа, в рамках якої в Україні було утворено 1469 територіальних громад, зокрема в Івано-Франківській області – 62, до складу яких входить 804 населені пункти. (Додаток Б). За типом у межах області вони поділяються таким чином:

- 15 міських;
- 23 селищні;
- 24 сільські.

До реформи, під час добровільного об'єднання громад, в області налічувалось 40 ОТГ, до складу яких входило 173 населених пункти, що становило 34,1% від їх загальної кількості [84]. Тобто частина громад функціонувала в умовах фінансової децентралізації і мала можливості самостійно інвестувати свої і залучені ресурси у розвиток, а інша частина залежала від районного рівня. Сьогодні час до бюджетів територіальних громад надходять практично всі податкові і неподаткові надходження, які раніше отримували районні бюджети (рис. 2.1).

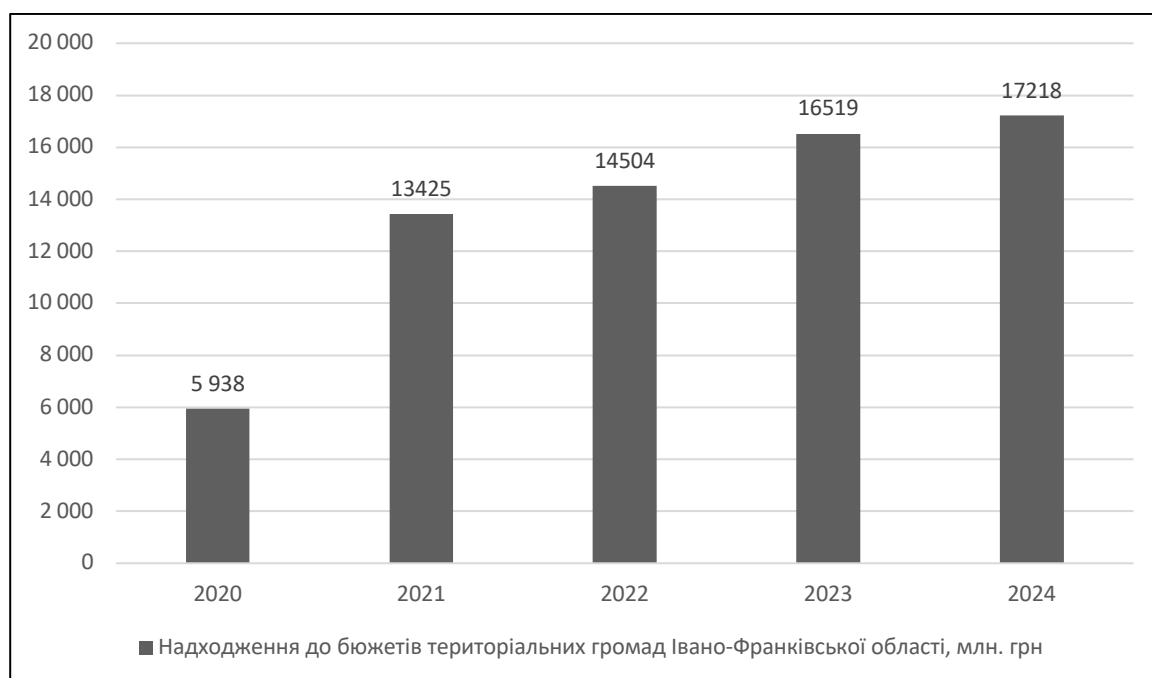

Рис. 2.1. Бюджетні ресурси громад Івано-Франківської області*

*Джерело: розроблено автором на основі [85].

Це свідчить про те, що доходи місцевих бюджетів громад мають тенденцію до збільшення щороку, із середнім темпом приросту 7,84%, не враховуючи дані 2020 року, оскільки громади були утворені в другому півріччі, а до того на територіях, не покритих ОТГ, більшість податків що зараховувались до районних бюджетів.

Варто відзначити, що ріст надходжень у 2022-2024 роках відбувався в умовах дії правового режиму воєнного стану та широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Ці події мали надзвичайно негативний ефект на макроекономічному рівні, спричинивши падіння валового внутрішнього продукту країни на 29,1%, масову міграцію населення у межах та поза межі країни, руйнування житлової і критичної інфраструктури, зростання військових витрат державного бюджету, росту бюджетного дефіциту, скорочення капітальних видатків на фінансування розвитку [86]. Атаки на енергетичну сферу спричинили перебої в електропостачанні, що мало негативний вплив на промисловість, бізнес та органи місцевого самоврядування.

Структура надходжень до місцевих бюджетів складається з податкових надходжень, неподаткових надходжень (плата за адміністративні послуги, доходи від власності, штрафів та санкцій, власні надходження бюджетних установ), офіційних трансфертів, операцій з капіталом. За 2024 рік структура надходжень територіальних громад зображена на табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Надходження до бюджетів ТГ Івано-Франківської області за 2024 рік

Показники	млн. грн	частка в бюджеті, %
Податкові надходження	9 571	55,59
Неподаткові надходження	911	5,29
Офіційні трансферти	6 507	37,79
Доходи від операцій з капіталом	218	1,27
Цільові фонди	10	0,06

Джерело: узагальнено автором на основі [82].

Серед офіційних трансфертів, які отримують громади, найбільша частка припадає на освітню субвенцію, призначення якої – фінансування закладів середньої освіти з державного бюджету, що діють в громадах. На нашу думку, фінансування, отримане громадами у вигляді освітньої субвенції, хоч технічно рахується надходженням до місцевого бюджету, не варто вважати внутрішнім ресурсом громади, оскільки воно має конкретне спрямування на виконання загальнодержавних функцій.

У контексті забезпечення соціально-економічного розвитку громад, Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А.Ф. Ткачук, В. В. Юзефович вважають, що внутрішні інвестиційні ресурси громади – це передусім власні надходження від податків та зборів до місцевого бюджету, які органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати на розвиток [87, с. 47]. Податкові надходження становлять 55,59% від загальних надходжень до бюджетів громад Івано-Франківської області, тому їх можна вважати основним фінансовим ресурсом, який може бути інвестований у розвиток після відповідного забезпечення всіх захищених видатків споживання. Забезпечення територіальних громад в умовах децентралізації фінансово-економічним ресурсом відбувається шляхом включення до бюджетів громад надходжень у формі обов'язкових загальнодержавних і місцевих податків, які формують значну частку власних надходжень місцевих бюджетів [88, с. 114]. Місцевими податками, згідно з Податковим кодексом України, є податок на майно, єдиний податок, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів. Крім того згідно, відповідно до положень Бюджетного кодексу до бюджетів громад зараховуються частки від загальнодержавних податків, основним з яких, як зазначалось вище, є податок на доходи фізичних осіб з якого зараховується 60 % та тимчасово 4% для розрахунків за комунальні послуги та підтримку підприємств з теплопостачання та водопостачання і водовідведення. Крім того, такою часткою є зарахування від акцизного збору з роздрібної торгівлі підакцизними товарами на території відповідних громад, 25% від екологічного податку, частки рентної плати за користування природними ресурсами.

З метою визначення основних джерел інвестиційних ресурсів територіальних громад відображено структуру та темпи приросту податкових надходжень до місцевих бюджетів Івано-Франківської області за 2020-2024 роки (табл. 2.3).

Як видно з наведених даних, основним бюджетоутворюючим податком територіальних громад є саме податок на доходи фізичних осіб, який становить 50-60 % від усіх податкових надходжень. Зростання надходжень від цього податку на 49% у 2022 році в умовах воєнного стану та загального економічного падіння пояснюється тим, що через загальну мобілізацію військовозобов'язаних і збільшення розміру їхнього грошового забезпечення, було забезпечено додаткові надходження у бюджети тих громад на території яких зареєстровані військові частини та інші силові структури. Це підтверджує С. І. Логвіновська, яка, дослідивши питому вагу «військового ПДФО» у місцевих бюджетах України, зробила висновок, що протягом 2022 року вона зросла до рекордних 20%, спричинивши річний профіцит бюджетів у розмірі 12,8%, що значно покращило стан дохідної частини місцевих бюджетів [89]. Проте уже під кінець 2023 року були внесені зміни до бюджетного кодексу та Закону України Про державний бюджет, згідно з яким «силовий ПДФО» було вилучено з місцевих бюджетів до державного. У 2024 це призвело до зниження питомої ваги ПДФО в бюджетах Івано-Франківської області до 58% порівняно з 69% у попередньому році та загальне зниження надходжень від цього податку на 10%.

Другим за значенням можна вважати єдиний податок, хоч обсяги його надходжень майже рівні з податком на майно. Цей податок сплачують фізичні особи-підприємці та деякі юридичні особи, зареєстровані в громадах. За своєю природою це основний податок для малого бізнесу, тож за темпами надходжень можна прослідкувати загальні темпи розвитку малого підприємництва в тих чи інших територіальних громадах. Єдиний податок є важливим для громад і підприємців з кількох причин. Це система оподаткування, яка дозволяє значно спростити адміністративні процеси, як для платників податків, так і для органів влади. Зокрема, єдиний податок полегшує облік і сплату податків, забезпечуючи прозорість і зменшуючи навантаження на малий та середній бізнес.

Таблиця 2.3

Податкові надходження до місцевих бюджетів територіальних громад Івано-Франківської області

Назва податку	2020 рік		2021 рік			2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	тис, грн	питома вага, %	тис, грн	питома вага, %	темп приросту, %	тис, грн	питома вага, %	темп приросту, %	тис, грн	питома вага, %	темп приросту, %	тис, грн	питома вага, %	темп приросту, %
Податок на доходи фізичних осіб	2221980	66,65	3935386	60,71	77,11	5875188	69,01	49,29	6192142	64,56	5,39	5566574	58,18	-10,10
Акцизний податок	225547	6,77	455410	7,02	101,91	405494	4,76	-10,96	664376	6,93	63,84	744140	7,78	12,01
Єдиний податок	463748	13,91	949873	14,65	104,83	1036671	12,18	9,14	1225655	12,78	18,23	1694797	17,71	38,28
Податок на майно	384946	11,55	868053	13,39	125,50	858245	10,08	-1,13	1193487	12,44	39,06	1266922	13,24	6,15
Туристичний збір	1084	0,03	10358	0,16	855,54	17955	0,21	73,34	20408	0,21	13,66	33099	0,35	62,19
Рентна плата	27864	0,84	164857	2,54	491,65	234276	2,75	42,11	197193	2,06	-15,83	183212	1,92	-7,09
Екологічний податок	6995	0,21	95 585	1,47	1266,48	82496	0,97	-13,69	93525	0,98	13,37	72144	0,75	-22,86
Збір парковку	1483	0,04	3198	0,05	115,64	2905	0,03	-9,16	4906	0,05	68,88	6177	0,06	25,91
Разом	3333647	100	6482720	100	94,46	8513230	100	31,32	9591692	100	12,67	9567065	100	-0,26

Джерело: розраховано автором на основі [85].

Платники цього податку поділяються на чотири групи, перші дві групи сплачують фіксовану суму податку на місяць, і за цим показником можна побачити загальну кількість таких підприємців, третя група сплачує 5% або 3% від доходу – цей показник показує обсяги доходу таких підприємців. Четверта група призначена для сільгоспвиробників, які сплачують податок залежно від нормативної грошової оцінки, тож активність таких платників свідчить про розвиток аграрного бізнесу в громадах. Варто відзначити, що у 2022 для підтримки бізнесу в умовах війни було введено спеціальну ставку 2%, на яку, за бажанням, могли перейти фізичні особи-підприємці та юридичні особи, що спричинило зростання надходжень від цього податку. Проте навіть з відміною цієї пільги у 2023 році в 2024 році надходження єдиного податку в громади зросло на 38%, що свідчить про високу активність малого і середнього бізнесу в Івано-Франківській області.

Найбільші темпи приросту демонструє туристичний збір, що свідчить про розвиток туристично-рекреаційної діяльності у територіальних громадах, хоч його частка відносно загальних податкових надходжень невелика й не перевищує 0,5%. Г. М. Гуменюк, Л. В. Польова та Гуменюк А. І. зазначають, що Івано-Франківська область характеризується великою кількістю історично-архітектурних пам'яток, а також своїм туристично-рекреаційним потенціалом випереджає багато інших областей України і є важливою туристичною атракцією країни [90]. За умови розвитку туристичної інфраструктури та популяризації рекреації в області надходження від цього збору до бюджетів громад зростатиме, що дасть їм додаткові ресурси.

Дані щодо податкових надходженнях до бюджетів територіальних громад Івано-франківської області візуалізовано у вигляді графіка. де чітко видно залежність громад від надходжень податку на доходи фізичних осіб (рис. 2.2). Це дає змогу зробити висновок, що саме цей податок є основним фінансовим ресурсом, за рахунок якого органи місцевого самоврядування мають змогу інвестувати у соціально-економічний розвиток.

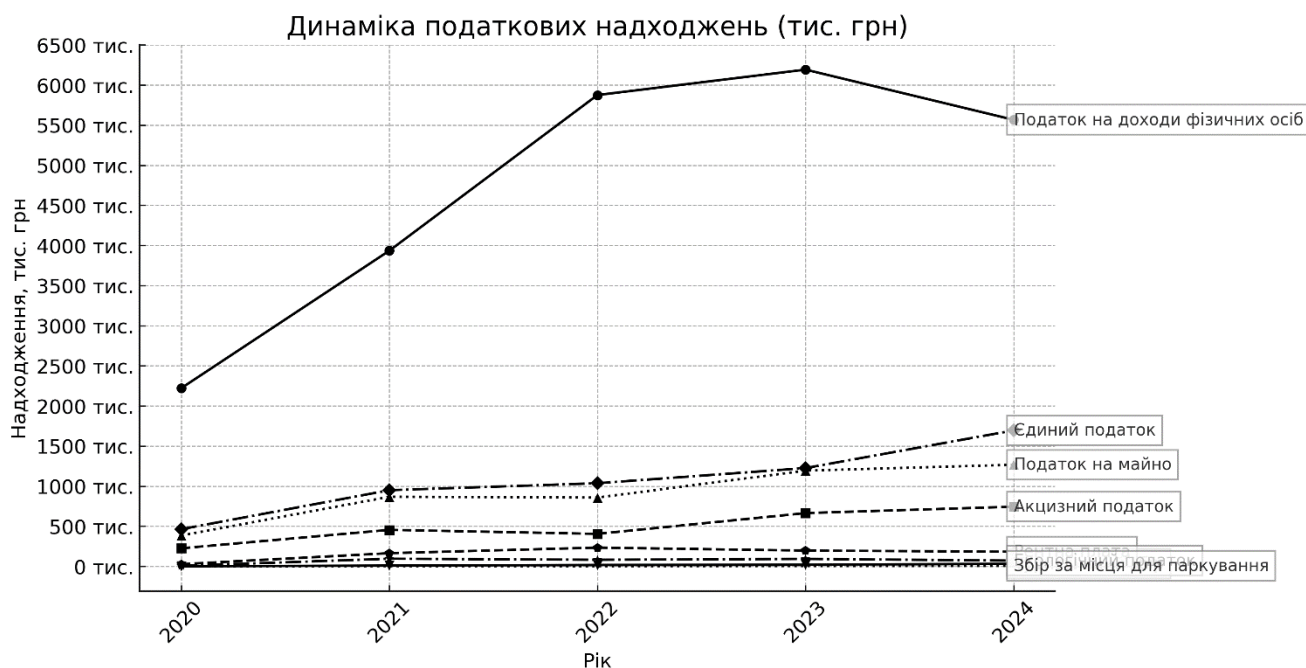

Рис. 2.2. Візуалізація податкових надходжень до громад Івано-Франківської області*

*Джерело: розроблено автором на основі [85].

Ці показники свідчать про загальну тенденцію збільшення внутрішніх інвестиційних ресурсів громад Івано-Франківщини, але вони є узагальненими і в конкретних громадах ситуація може кардинально відрізнятись від загальної картини через певні характеристики, такі як: тип, площа, кількість населення, природно-географічні умови тощо. Основним бюджетоутворюючим податком є ПДФО, відповідно основною умовою високих надходжень цього податку є функціонування в громаді значної кількості підприємств, установ, організацій та підприємців, що залучають до роботи найманих осіб. Не менш важливим фактором для податкових надходжень є кількість фізичних осіб-підприємців та обсяги їх доходів, оскільки сплачуваний ними єдиний податок також є вагомим фінансовим ресурсом громад.

Тому в області, як і у всій країні, склалась ситуація, що у міських громадах функціонує набагато більше платників податків, ніж у сільських і селищних, зокрема, через кращу розвиненість міської соціальної інфраструктури. У сучасних умовах розвитку громад в Україні утворилась значна диспропорція між міськими

та сільськими територіями щодо стану соціальної інфраструктури, її суть полягає в нерівномірності розподілу ресурсів і можливостей розвитку на різних територіях [91, с. 78]. Одним з найважливіших аспектів соціальної інфраструктури є транспортна доступність, стан якої на сільських територіях є набагато гіршим. Доступність полягає у стані дорожнього покриття, наявності громадського та залізничного транспорту, що дозволяє пересуватись мешканцям у повсякденних потребах. Також у міських громадах набагато краще розвинені такі складові соціальної інфраструктури, як охорона здоров'я та супутні медичні послуги, освітня і культурна складова. Ці чинники свідчать про значне відставання у розвитку соціальної інфраструктури сільських територій порівняно з міськими громадами, що робить їх менш привабливими для комфортного проживання населення та ведення підприємницької діяльності. Нерозвиненість соціальної інфраструктури, низька матеріально-технічна оснащеність закладів освіти та їх недостатність у сільській місцевості зумовлені не лише невисоким рівнем вкладення інвестицій, а й їх неефективністю, провокують не лише галузеву міграцію людського капіталу, а й його регіональний відтік [92].

Розміри бюджетів територіальних громад Івано-Франківської області за їх типом зображено на рис. 2.3. Як видно з наведених даних, міські громади мають найбільше ресурсів в бюджетах що, на перший погляд, може здатись показником високого соціально-економічного розвитку та наявності соціальної інфраструктури, необхідної для комфортної праці і життя в громадах. Але тут важливо врахувати те, що саме в міських громадах розміщується значна кількість освітніх закладів середньої освіти яка фінансується освітньою субвенцією і яку, як уже зазначалась, не варто вважати внутрішнім інвестиційний ресурсом громади. Із використанням механізму субвенції держава шляхом передачі спеціальних трансфертів повністю бере на себе відповідальність щодо фінансового забезпечення поточних видатків установ освітньої сфери, що належать до повноважень місцевих бюджетів і становлять значний обсяг їх видатків [93, с. 236].

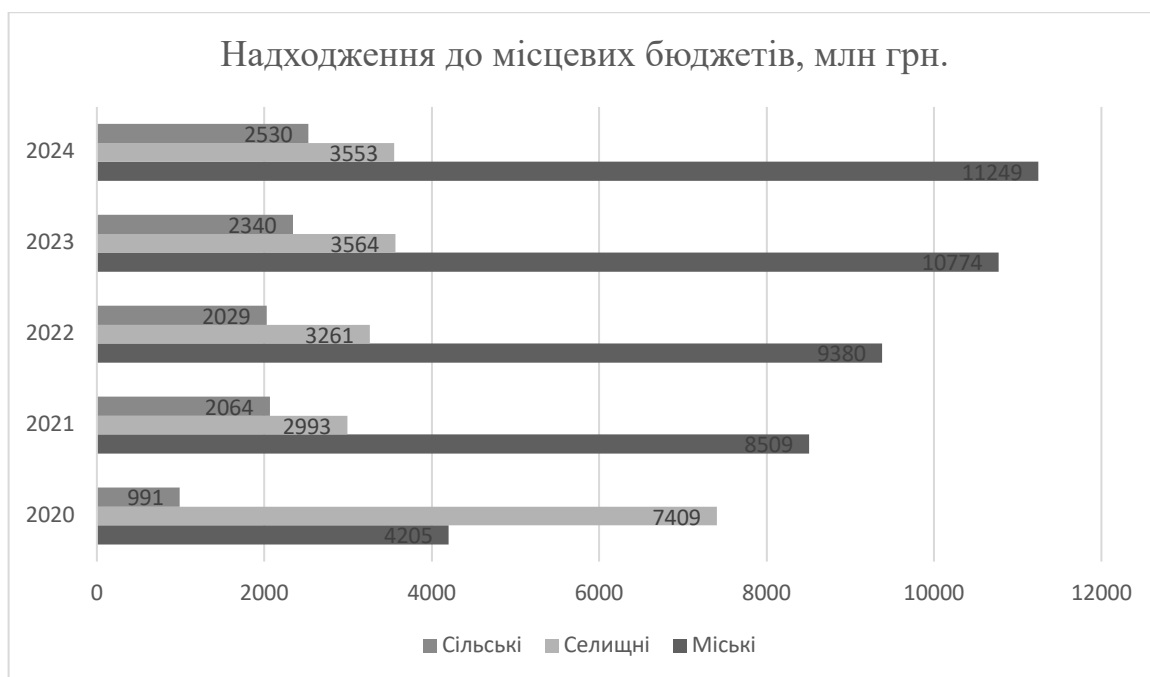

Рис. 2.3. Обсяги бюджетів громад за 2020-2024 роки*

*Джерело: розроблено автором на основі [85].

Це твердження можна прослідкувати на прикладі Івано-Франківської міської територіальної громади, в дохідній частині бюджету якої за 2024 обліковується освітня субвенція на суму 1 062 млн грн, що становить 9,44% від загальних надходжень міських громад області [94]. Тому вплив освітньої субвенції на середні показники надходжень до місцевих бюджетів громад є значним, це можна побачити за даними по бюджеті 2021 року, коли збільшення кількості міських громад з меншим бюджетами спричинило зниження середнього показника (рис. 2.4). Враховуючи це, на нашу думку, загальний соціально-економічний стан громад різного типу доцільніше оцінити за податковими надходженнями, якими органи місцевого самоврядування можуть розпоряджатись більш вільно порівняно з цільовими субвенціями. Податкові надходження залежать від розміру та якості податкової бази на конкретній території. Також вагомим фактором є розподіл податкових надходжень. Як стверджують О. Т. Левандівський, І. В. Свиноус, М. І. Ібатуллін, О. Ю. Гаврик, В. С. Заболотний, зміни в розподілі податкових надходжень не задовольняють усі місцеві органи самоврядування достатніми

ресурсами, особливо якщо основним джерелом надходжень є податок на доходи фізичних осіб, що збирається за місцем реєстрації фізичних осіб [95, с. 32].

Рис. 2.4 Показники місцевих бюджетів громад Івано-Франківської області за 2020-2024 роки*

*Джерело: розроблено автором.

Тому склалась така ситуація, що міські громади мають більшу податкову базу не лише через те, що, як зазначалось раніше, в них сконцентрована активна комерційна діяльність. А й тому що, в міста приїздить працювати частина жителів селищних і сільських громад, податок з доходів яких роботодавці сплачують за місцем своєї реєстрації. Як зазначають І. З. Сторонянська, Л. Я. Беновська, вирішити таку проблему можна варіантом змін до законодавства щодо сплати ПДФО за місцем проживання або прив'язкою системи горизонтального вирівнювання до всіх податків, а не тільки до цього податку [96, с.118]. Податкові надходження до місцевих бюджетів територіальних громад за їх типом протягом 2020-2024 років розподіляються таким чином (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

**Податкові надходження до місцевих бюджетів територіальних громад
Івано-Франківської області**

Тип громад	Податкові надходження									
	2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		2024 рік	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Міські	2818	84,54	4933	76,08	6421	75,43	7227	75,39	7048	73,67
Селищні	223	6,70	876	13,51	1220	14,33	1356	14,14	1337	13,97
Сільські	292	8,76	675	10,41	872	10,24	1009	10,47	1183	12,36
Разом	3 333	100	6 484	100	8 513	100	9 592	100	9568	100

Джерело: розроблено автором на основі Додатка Б.

Наведені в таблиці дані підтверджують наше твердження про те, що міські територіальні громади мають значно ширшу податкову базу за рахунок концентрації в них більшої частини платників податків, значною мірою великих промислових підприємств, установ і організацій, що сплачують. У той час як у сільські і селищні бюджети наповнюються завдяки земельному, єдиному податку та туристичному збору, оскільки в сільських територіальних громадах переважає аграрний бізнес та, враховуючи природно-географічні умови Івано-Франківської області, – туристична та рекреаційна сфера економіки. Для наочного зображення різниці податкових надходжень дані візуалізовано у вигляді графіка на рис. 2.5

З проведеного аналізу видно, що сільські громади отримують лише 10-12% від усіх податкових надходжень в області, отже, їхня інвестиційна спроможність у грошовому вимірі є значно нижчою. Тут варто відзначити, що зі всіх громад сільського типу лише три громади сумарно мають надходжень на суму, що становить майже половину від загальної суми податкових надходжень сільських громад в області. Найбільші податкові надходження має Ямницька сільська громада, на території якої функціонує ПАТ «Івано-Франківськцемент», що є одним

з найбільших платників податків в області [97]. Так як це масштабне промислове підприємство, там працює велика кількістю найманих працівників із зарплати яких сплачується ПДФО в місцевий бюджет громади.

Рис. 2.5. Візуалізація податкових ресурсів територіальних громад Івано-Франківської області за типом*

*Джерело: розроблено автором на основі [85].

Другою за надходженнями в області із сільських громад є Поляницька громада за рахунок туристичного збору, оскільки на її території розміщується гірськолижний курорт «Буковель». Ці фактори підтверджують існування значних диспропорцій у соціально-економічному розвитку сільських територій та їх залежність від функціонування на них великих підприємств, які сплачують податок на доходи із заробітних плат найманих працівників. Сільські громади із найбільшими обсягами податкових надходжень зображено на табл. 2.5.

Наведені показники характеризують значне відставання податкових надходжень сільських громад без великих бюджетоутворюючих суб'єктів господарювання або комплексів із взаємопов'язаних платників податків порівняно

з міськими громадами. Проте при аналізі соціально-економічного розвитку громад варто відзначити, що значні обсяги податкових надходжень хоч і свідчать про активну господарську діяльність на їхній території, однак не дають повною мірою оцінити їх стан.

Таблиця 2.5

**Частка сільських громад Івано-Франківської області
з найбільшими надходженнями**

Назва громади	Податкові надходження за 2024 рік, млн грн	Частка від податкових надходжень громад, %
Ямницька	229	19.3
Поляницька	168	14.2
Пасічнянська	140	11.8
Інші сільські громади	649	54.7

Джерело: розроблено автором на основі Додатка Б.

Тому, що важливо ще враховувати показник фінансової стійкості бюджету. Як стверджують Л. В. Лисяк та А. І. Кушнір, фінансова стійкість місцевих бюджетів – це стан місцевих бюджетів, що характеризуються платоспроможністю, збалансованістю та самостійністю місцевого самоврядування, а також є необхідною умовою для забезпечення соціально-економічного розвитку територій та підвищення добробуту населення [98, с. 475]. В контексті цього твердження, можна сказати, що в залежності від розміру громад, населення, кількості бюджетних установ та об’єктів інфраструктури різні громади відрізняються потребами в бюджетних ресурсах. Так, міські громади, маючи значні фінансові ресурси, одночасно з тим мають і значно більші потреби у видатках, які направляються на фінансування поточних потреб, а не на інвестиції.

Тому, на нашу думку, більш об’єктивно буде проаналізувати стан соціально-економічного розвитку територіальних громад за обсягами податкових надходжень

у розрахунку на одного жителя, щоб нівелювати тим самим фактор розміру і типу громади.

Обсяги податкових надходжень на одного жителя в міських територіальних громадах Івано-Франківської області розраховано у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Податкові надходження міських громад Івано-Франківської області
на одного жителя, грн**

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Івано-Франківська	7 905,27	9 798,75	11 156,83	12 164,16	4 258,89
Тлумацька	2 318,51	2 786,35	2 992,09	3 451,40	1 132,89
Коломийська	6 448,93	14 447,22	14 280,75	7 781,99	1 333,06
Калуська	6 266,46	6 901,90	7 503,51	7 119,33	852,87
Долинська	7 084,48	8 395,40	8 802,57	10 085,37	3 000,89
Болехівська	3 226,78	3 577,49	3 522,37	3 976,76	749,98
Бурштинська	8 306,75	8 707,82	10 398,00	10 766,08	2 459,33
Галицька	3 883,23	4 686,11	4 798,30	5 516,70	1 633,47
Городенківська	2 910,59	3 465,37	4 034,48	4 579,54	1 668,95
Косівська	3 086,11	3 513,13	3 984,20	4 664,61	1 578,50
Надвірнянська	4 980,05	6 472,82	9 581,60	7 248,55	2 268,50
Рогатинська	4 042,43	4 736,49	5 314,01	6 152,89	2 110,46
Снятинська	3 280,46	3 538,96	4 039,93	4 752,87	1 472,41
Тисменицька	2 507,77	3 075,63	3 508,84	4 007,79	1 500,02
Яремчанська	7 711,82	9 379,30	15 755,54	10 952,10	3 240,28
Разом міські	5 989,78	7 784,66	8 768,84	8 560,83	2 571,05

Джерело: розроблено автором на основі Додатка Б.

Як видно, між міськими громадами спостерігаються дуже різні показники податкових надходжень на одного жителя, так, у 2024 найменший показник становив 3 451 грн, а найбільший – 12 164. Обласний центр, маючи найбільші надходження, розміщується на першому місці, хоч у 2022-2023 роках поступався громадам, на території яких розміщуються військові частини, проте коли «військовий ПДФО» був вилучений, обласний центр повернувся на перше місце. Але різниця між обласним центром і деякими іншими громадами не є настільки великою, так, в Івано-Франківській міській територіальній громаді зареєстровано 35% населення області. Але Яремчанська, Бурштинська і Долинська, маючи значно менше населення, демонструють не сильні відставання показника надходжень на одного жителя. Натомість Тлумацька громада із населенням 27 446 осіб і площею у 363 квадратні метри має найнижчий показник в області серед міських громад (3451 грн), а Косівська громада, маючи схожі параметри, демонструє вищі показники (4664 грн) Це свідчить про те, що соціально-економічний розвиток у значній мірі залежить від інвестиційної активності громад із забезпечення умов для розвитку підприємництва.

Схожу картину можна побачити у селищних громадах Івано-Франківської області (табл.2.7).

Таблиця 2.7

**Податкові надходження селищних громад
Івано-Франківської області, грн**

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Печеніжинська	1 404,21	1 600,02	1 799,11	2 285,97	881,76
Більшівецька	2 100,86	2 308,40	2 862,30	3 198,59	1 097,73
Яблунівська	1 677,78	5 423,59	3 047,68	3 205,28	1 527,50
Ланчинська	1 127,06	1 287,20	1 501,93	1 931,34	804,28
Заболотівська	2 190,26	2 335,28	2 725,39	3 681,30	1 491,04
Брошнів-Осадська	4 699,03	4 549,08	5 881,31	7 104,70	2 405,67

Продовження табл. 2.7

Войнилівська	1 686,58	1 964,60	2 259,06	2 581,05	894,47
Делятинська	2 491,24	4 957,47	5 342,79	3 004,88	513,64
Букачівська	2 954,18	3 211,12	3 862,95	5 067,50	2 113,32
Вигодська	4 454,51	5 355,23	5 544,94	6 212,91	1 758,40
Гвіздецька	1 470,22	8 303,13	8 857,93	2 507,41	1 037,19
Єзупільська	2 506,14	2 788,18	3 505,01	4 240,85	1 734,71
Богородчанська	4 799,54	6 256,29	6 145,34	7 281,24	2 481,70
Верховинська	2 646,65	3 381,56	3 526,46	4 020,62	1 373,97
Ворохтянська	8 749,43	11 178,91	11 657,93	13 291,54	4 542,11
Кутська	1 348,25	1 587,79	5 103,84	2 563,80	1 215,55
Лисецька	3 506,61	12 250,15	12 367,76	4 731,47	1 224,86
Обертинська	2 147,88	2 569,37	2 927,55	3 988,38	1 840,50
Отинійська	1 584,85	1 811,27	2 180,31	2 652,65	1 067,80
Перегінська	2 351,72	2 708,52	2 964,58	3 567,15	1 215,43
Рожнятівська	2 713,91	3 239,25	3 438,51	3 591,63	877,72
Солотвинська	1 583,51	2 332,05	2 055,30	2 433,00	849,49
Чернелицька	2 664,03	2 981,93	3 372,65	4 043,63	1 379,60
Разом селищні	2 624,03	3 754,43	4 046,29	4 011,13	1 387,10

Джерело: розроблено автором на основі Додатка Б.

Найбільші надходження спостерігаються у Ворохтянській громаді завдяки розвитку туристичної галузі. Значне зростання також відзначається у Вигодській (+1204,55 грн), Богородчанській (+1135,90 грн) та Брошнів-Осадській (+1 223,39 грн) громадах. На прикладі Лисецької громади можна простежити видно, що вилучення «військового ПДФО» мало надзвичайно негативний ефект, оскільки громада втратила 7636,29 гривень на одного мешканця. В цілому 8 селищних

громад мають показники надходжень вище за середній, 16 – нижче, що підтверджує диспропорцію у соціально-економічному розвитку.

У сільських громадах Івано-Франківської області нерівномірність соціально-економічного розвитку є більш явною, ніж в міських та селищних (табл. 2.8). Найбільші податкові надходження в розрахунку на одного жителя мають Поляницька сільська громада (перевищуючи середній показник на 603%), Ямницька (на 420%), Угринівська (на 286%) та Дубовецька (на 189%), що робить їх першими не лише серед сільських громад, а й серед селищних та міських. Але із сільських громад тільки 6 громад мають показник вищий за середній, 18 – нижчий.

Таблиця 2.8

**Податкові надходження сільських громад Івано-Франківської області
на одного жителя, грн**

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Верхнянська	2 106,04	2 545,12	3 003,52	3 764,64	1 658,60
Старобогородчанська	2 037,08	2 109,31	2 635,27	3 590,74	1 553,66
Білоберізька	2 394,81	8 478,06	9 660,60	3 733,54	1 338,73
Витвицька	1 330,95	1 502,47	1 618,24	2 099,86	768,91
Космацька	1 090,17	1 166,01	1 350,43	1 511,69	421,52
Матеївецька	2 135,17	2 850,96	2 682,03	3 415,66	1 280,49
Нижньовербізька	1 640,47	1 687,20	2 027,09	2 429,95	789,48
П'ядицька	1 474,12	3 123,54	3 493,07	2 488,86	1 014,74
Олешанська	1 969,89	2 186,06	2 382,26	3 157,73	1 187,84
Дзвиняцька	1 750,72	3 076,50	3 210,35	3 876,59	2 125,87
Рожнівська	1 173,07	1 486,61	1 795,39	2 191,50	1 018,43
Переріслянська	1 303,72	1 727,42	2 062,27	5 930,32	4 626,60
Ямницька	15 904,16	13 678,26	22 149,39	24 711,76	8 807,60

Продовження табл. 2.8

Спаська	2 186,16	3 502,34	3 495,35	3 799,31	1 613,15
Загвіздянська	2 533,83	2 458,95	2 820,13	4 025,18	1 491,35
Угринівська	8 571,69	8 775,28	13 281,01	16 820,88	8 249,19
Коршівська	1 780,66	1 890,27	2 266,76	2 676,83	896,17
Новицька	1 372,98	1 485,43	1 792,37	2 243,55	870,57
Дубівська	3 479,12	3 752,92	4 128,20	5 425,08	1 945,96
Пасічнлянська	4 211,58	5 360,48	5 409,06	6 714,08	2 502,50
Підгайчиківська	1 939,92	2 070,77	2 558,62	2 746,55	806,63
Дубовецька	5 684,71	11 566,92	10 738,17	11 088,45	5 403,74
Зеленська	5 728,80	7 569,88	8 711,03	9 671,88	3 943,08
Поляницька	17 136,40	22 392,72	24 309,22	35 434,01	18 297,61
Разом сільські	3 346,75	4 295,34	5 044,06	5 873,51	2 526,76

Джерело: розроблено автором на основі Додатка Б.

У цілому, порівнюючи показники податкових надходжень в розрахунку на одного мешканця громади, видно, що різниця між ними є набагато меншою ніж у абсолютних показниках (рис. 2.6). Це підтверджує те, що громади усіх типів мають потенціал розвитку за умови створення органами місцевого самоврядування відповідних можливостей для ведення бізнесу. Враховуючи це, вважаємо, що об'єктивно оцінити тенденції соціально-економічного розвитку можна завдяки показнику власних надходжень місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів та частки загальнодержавних податків поділену на кількість населення громади. Адже цей показник дозволяє виділити громади із високою господарською активністю платників податків, що свідчить про хороший стан розвитку та громади із низькими надходженнями, які, на нашу думку, відстають у розвитку.

Варто зазначити, що ті громади, які мають низькі податкові надходження від податку на доходи фізичних осіб у розрахунку на одну особу отримують базову

дотацію з державного бюджету в рамках горизонтального вирівнювання, і ця норма закріплена в Бюджетному кодексі [63].

Рис. 2.6. Візуалізація показників надходжень на людину в громадах Івано-Франківської області*

*Джерело: розроблено автором.

Натомість громади із значним перевищенням середнього показника податкових надходжень на одного мешканця по Україні зобов'язані сплачувати в державний бюджет реверсну дотацію, кошти з якої частково направляються на фінансування базової дотації. Тобто із громад з високим показником соціально-економічного розвитку вилучаються фінансові ресурси, які могли б бути направлені на подальші інвестиції, на дотації слабшим громадам, щоб вони могли фінансувати свої поточні видатки та інвестувати у свої проєкти. На думку С. Г. Батожа, існування такої форми бюджетної забезпеченості призводить до послаблення зацікавленості органів місцевого самоврядування в нарощенні власної податкової бази та оптимізації видатків споживання [99, с. 88]. Цей механізм мав забезпечити однакову фінансову спроможність місцевих бюджетів, забезпечувати

розвиток громад та надання всім громадянам рівного доступу до необхідних послуг і мав тимчасовий характер, однак застосовується і досі.

Загалом можна підсумувати, що соціально-економічний розвиток громад в області досить нерівномірний, оскільки розвинені громади із значними податковими надходженнями мають значно більші інвестиційні ресурси для вкладення у подальший розвиток, хоч частина цих ресурсів вилучається на користь інших громад. В той час як громади із нижчою економічною активністю мають менші інвестиційні ресурси для розвитку і отримують дотацію для забезпечення їх спроможності. Вважаємо, що в контексті інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад базова дотація є зовнішнім інвестиційним ресурсом, який має бути направлений на розвиток. Це, в свою чергу, призведе до розвитку бізнесу із зростанням податкових надходжень, що зробить громаду менш залежною від негативних зовнішніх чинників, яким, до прикладу, було вилучення «військового ПДФО». Таким чином, питання удосконалення горизонтального вирівнювання посідає вагоме місце при розробці організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад.

2.2. Аналіз інвестиційної діяльності територіальних громад

Аналіз інвестиційних ресурсів полягає в дослідженні наявних у громаді фінансів, матеріальних та нематеріальних активів, людських ресурсів, які громада може направити на свій розвиток, а також пошук можливостей залучити такі ресурси ззовні. При дослідженні інвестиційних ресурсів громад можуть частково бути застосовані методи оцінки інвестиційних ресурсів підприємств, адже підприємства, за аналогією з громадами, поділяють інвестиційні ресурси на внутрішні та зовнішні. Як зазначалось, внутрішніми ресурсами є кошти місцевого бюджету, які органи місцевого самоврядування після сплати всіх поточних видатків за захищеними статтями можуть вкласти в соціально-економічний

розвиток. Це також підтверджують Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович, які стверджують, що внутрішні інвестиційні ресурси громади – це передусім власні надходження від податків та зборів до місцевого бюджету, які органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати на розвиток і які відновлюваний та невідновлюваний характер [100, с. 47]. Зовнішні інвестицій, які, як уже зазначалось, формуються поза межами громади, теж проходять через бюджетну систему територіальних громад. Трансферти з державного та інших бюджетів, кошти державного фонду регіонального розвитку, кредитні ресурси, гранти, кошти з проєктів українських фондів, міжнародних фондів, організацій, урядів та органів місцевого самоврядування іноземних держав відображаються в дохідній частині місцевого бюджету, а видатки на розвиток за рахунок таких джерел фінансування – у видатках бюджету за статтями розвитку [101]. Отже, під бюджетними інвестиціями маються на увазі видатки із так званого «бюджету розвитку» – частки коштів місцевого бюджету, що спрямовуються на купівлю, оновлення, будівництво основних засобів та інших матеріальних і нематеріальних активів, які перебувають на балансах бюджетних установ громади, та проведення капітальних і поточних ремонтів цих активів. Згідно зі статтею 72 Бюджетного кодексу України бюджет розвитку спрямовується на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проєктів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; розвиток дорожнього господарства; природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширенням відтворенням [63]. Усі ці видатки відповідно до кодів економічної класифікації видатків бюджету (КЕКВ) відносяться до капітальних видатків [101]. Бюджет розвитку включає в себе частину власних податкових і інших надходжень та зовнішніх інвестицій, які використовуються на капітальні інвестиції (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Інвестиції через бюджет розвитку територіальних громад*

*Джерело: розроблено автором.

Бюджет розвитку є ключовим інструментом для стимулювання економічного зростання та підвищення якості життя населення. Він забезпечує фінансову базу для інвестицій у стратегічні проєкти, що сприяють модернізації інфраструктури, розвитку освіти, охорони здоров'я, науки та технологій. Завдяки бюджету розвитку держава та органи місцевого самоврядування можуть планувати довгострокові проєкти, які створюють нові робочі місця, залучають додаткові інвестиції і зменшують регіональні диспропорції. Такий бюджет дозволяє ефективно

управляти ресурсами як держави в цілому, так і територіальних громад, сприяє впровадженню інновацій і підвищує конкурентоспроможність країни, що в кінцевому підсумку сприяє стійкому розвитку економіки та покращенню умов життя для всіх громадян.

Протягом 2024 року територіальні громади Івано-Франківської області здійснили капітальних видатків, згідно з економічною класифікацією на суму 1 853 746 тис грн, що у відсотковому вираженні становить 10.84% від усіх видатків місцевих бюджетів. Тобто більшість фінансових ресурсів органи місцевого самоврядування спрямовують на видатки споживання, а не на соціально-економічний розвиток. З моменту утворення територіальних громад видатки розвитку коливались як в більшу, так і в меншу сторону (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Видатки розвитку територіальних громад Івано-Франківської області *

*Джерело: розроблено автором.

Як видно з діаграми, видатки розвитку є досить нерівномірними, вони значно виросли в 2021 році, що спричинено завершенням у 2020 році адміністративно-територіальної реформи та отримання громадами трансфертів на розвиток

інфраструктури в рамках програми «Велике будівництво». Після чого відбулось різке падіння через повномасштабне вторгнення і введення режиму воєнного стану в країні і, як наслідок, введення в дію Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в умовах надзвичайного та воєнного стану [102].

У таких умовах казначейська служба, яка обслуговує місцеві бюджети, першочергово фінансувала видатки на оборону та захищені статті, капітальні ж видатки згідно з порядком фінансувались у третю чергу і тільки за наявності достатньої ліквідності на єдиному казначейському рахунку, що спричинило зниження капітальних видатків. Натомість в 2023 році сталось зростання за рахунок того, що громади отримали додаткові ресурси від надходження «військового ПДФО», які вкладались у розвиток, та фінансування казначейською службою платежів, що були відкладені з 2022 року. Вилучення з громад податку на доходи військовослужбовців спричинило зниження видатків розвитку в 2024 році. Це свідчить про залежність інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування від зовнішніх чинників та дій центральної влади.

Відповідно співвідношення інвестиційних вкладень відносно загальних видатків територіальних громад також було різне протягом цих років (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Частка капітальних видатків бюджетів ТГ Івано-Франківської області

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Загальні видатки , млн грн	5838	13269	13682	17031	17088
Капітальні видатки, млн грн	835	1839	783	2538	1853
Співвідношення, %	14.30	13.86	5.72	14.90	10.84

Джерело: розраховано автором на основі Додатка Б.

З наведених вище даних видно, що капітальні видатки за п'ять років не перевищували 15%, що, на нашу думку, є досить низьким показником. Л. Бенівська

та Р. Карвацький дослідили, що у довоєнний період капітальні видатки місцевих бюджетів становили п'яту частину загальних видатків місцевих бюджетів України, а в у 2022 р. їх частка скоротилася до 11%, однак у 2023 р. перевищила довоєнний рівень та становила 24% [103, с. 90]. Згідно з цими цифрами громади Івано-Франківщини інвестують меншу частку своїх ресурсів в соціально-економічний розвиток. Тут слід врахувати фактор, що громади, на території яких знаходяться військові частини мали набагато більші ресурси, ніж інші громади, тому варто провести порівняння актуальної частки інвестицій в бюджетах громад областей за 2024 рік (табл. 2.10).

Середня частка видатків розвитку у бюджетах територіальних громад по країні становить 17.50%, отже, Івано-Франківська область із показником 10.84% є на досить низькому рівні, що свідчить про низький рівень інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування. Згідно з економічною класифікацією видатків бюджету найбільшою статтею є оплата праці і нарахування на заробітну плату – 60% від усіх видатків громад.

Таблиця 2.10

Частка видатків розвитку місцевих бюджетів в Україні

Область	Загальні видатки, млн грн	Капітальні видатки, млн грн	Співвідношення, %
Вінницька	21724	3547	16,33
Волинська	15276	2553	16,71
Дніпропетровська	56875	13362	23,49
Донецька	15762	2831	17,96
Житомирська	17159	2994	17,45
Закарпатська	16170	2124	13,14
Запорізька	18277	2167	11,86
Івано-Франківська	17088	1853	10,84
Київська	36718	9071	24,70
Кіровоградська	13158	1541	11,71
Львівська	39288	7322	18,64
Миколаївська	16270	3741	22,99
Одеська	34885	7252	20,79
Полтавська	22605	3558	15,74

Продовження табл. 2.10

Рівненська	15483	1659	10,71
Сумська	13302	2180	16,39
Тернопільська	12426	1241	9,99
Харківська	35909	7951	22,14
Херсонська	7509	1368	18,22
Хмельницька	17194	2333	13,57
Черкаська	16834	2791	16,58
Чернівецька	11062	1423	12,86
Чернігівська	14066	3028	21,53
м. Київ	96210	34376	35,73

*без урахування тимчасово окупованих територій

Джерело: сформовано автором на основі [85].

Якщо ж аналізувати видатки громад згідно з функціональною класифікацією, видно, що фінансування освіти займає найбільшу частину видатків бюджету – 9505 млн грн (55%), фінансування функціонування апаратів та виконавчих органів місцевого самоврядування – 2293 млн грн (13%). Це свідчить про низьку ефективність управління соціально-економічним розвитком, оскільки основні видатки споживаються на поточні потреби, а не вкладаються в капітал громад.

Як стверджують Д. М. Загірняк, С. В. Дідур, В. І. Глухова, управління бюджетними інвестиціями територіальних громад, визначення складових, оцінка джерел бюджетного інвестування, механізм фінансування видатків повинно здійснюватися у відповідності зі стратегією і тактикою бюджетної політики, щоб сформовані обсяги бюджетних інвестицій були достатніми, мали економічну та соціальну ефективність, сприяли соціально-економічному розвитку місцевих територіальних громад [104, с. 41]. Тобто громади області мають недостатньо ресурсів для фінансування розвитку і при появі додаткових ресурсів, як-от збільшення надходжень від податку на доходи у зв'язку із мобілізацією та ростом грошового забезпечення військовослужбовців, спрямовують їх на капітальні інвестиції.

Але тут, як із податковими надходженнями до місцевих бюджетів, слід врахувати фактор розміру і типу громади, адже різні громади можуть мати кардинально різні обсяги видатків розвитку та співвідношення поточних і капітальних видатків. Т. Г. Васильців, О. П. Мульська, Ю. К. Шопська дослідили розбалансування ситуації із співвідношенням видатків громад на управління та капітальних видатків, виявивши, що в частці громад спостерігаються високі управлінські витрати на фоні значних капітальних, що, на їх думку, є логічним з позиції якісного фінансового менеджменту, а в іншій частині громад управлінські витрати в рази перевищуються капітальні, що свідчить про неефективність [105, с. 83]. Варто зазначити, що міські громади за своєю суттю мають в підпорядкуванні набагато більше установ та закладів, які фінансуються з місцевого бюджету, а також виконавчих органів для управління ними, що призводить до необхідності поточних видатків на оплату праці і організацію роботи органів місцевого самоврядування. Хоча міські громади мають багато інфраструктурних та інших об'єктів, які потребують капітальних вкладень, і через велику кількість населення – більше потреб у будівництві нових об'єктів соціальної інфраструктури. Тому спершу доцільно проаналізувати розподіл обсягу бюджетних інвестицій серед міських, селищних та сільських громад (рис. 2.9).

Таким чином, в абсолютному вимірі основні інвестиційні видатки здійснюються міськими громадами, серед яких найбільша частка припадає на Івано-Франківську громаду. Так, ця громада будучи обласним центром, в 2024 інвестувала у розвиток 883 млн грн, що становить 63% від капітальних видатків міських громад. При цьому співвідношення за економічною класифікацією становить 17.16%, що відповідає середньому показнику в країні. Громада має можливості, хоч із значними затримками, інвестувати кошти в інфраструктурні проєкти, такі як будівництво автомобільного мосту, орієнтовна вартість якого становить 346 млн грн. [106]. Обласні центри мають більші бюджети завдяки високій концентрації підприємств, фінансових установ і бізнесу, що забезпечує значні надходження від податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб.

Рис. 2.9. Капітальні видатки територіальних громад Івано-Франківської області за типом*

*Джерело: розроблено автором.

Велика чисельність населення сприяє збільшенню податкових надходжень, акцизів і зборів, а також розвитку сфери послуг та торгівлі. Високий рівень урбанізації та інфраструктурного розвитку залучає інвесторів, сприяючи створенню нових робочих місць і збільшенню податкової бази. Обласні центри отримують більше державних дотацій та субвенцій через їхню адміністративну роль і важливість у регіональному управлінні. Розвинена транспортна, освітня та медична інфраструктура також сприяє економічному зростанню та формуванню значного місцевого бюджету.

Тому можна зробити висновок, що ті громади, які отримують значні податкові надходження мають ресурси для здійснення капітальних видатків для соціально-економічного забезпечення, їхня частка в загальному бюджеті є високою. Тобто громади з великою кількістю ресурсів має більше можливостей для інвестування завдяки стабільним та значним доходам. Виходячи з цього, варто очікувати, що селищні і сільські громади, маючи нижчі податкові ресурси і суму

капітальних видатків, будуть мати нижчу частку таких видатків у структурі бюджету (рис. 2.10).

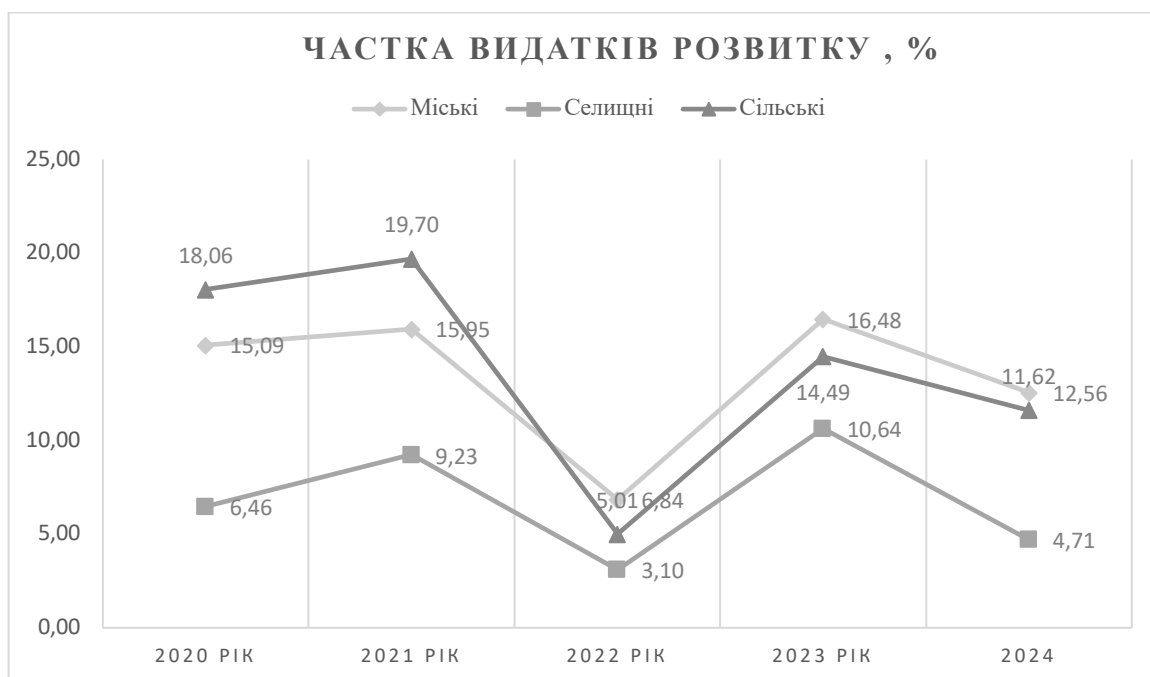

Рис. 2.10. Частка капітальних видатків ТГ Івано-Франківської області відносно загальних видатків їх бюджетів*

*Джерело: розроблено автором.

Як видно з наведеного графіка, сільські громади на даний момент мають частку співвідношення інвестиційних видатків на рівні з міськими, а в довоєнні роки випереджали їх. Натомість селищні громади відстають стосовно вкладення у соціально-економічний розвиток як в грошовому значенні, так і в співвідношенні видатків. Однак серед більшої частини сільських громад теж спостерігається значне відставання, тільки 7 з них мають частку видатків розвитку, що перевищує 10%, натомість 17 – нижчу. Значний вплив на середній показник сільських громад має Ямницька громада із капітальними видатками, що становлять 51% за 2024 рік. Тобто диспропорція між громадами різного типу щодо питомої ваги видатків інвестиційного характеру не є такою значною, як щодо суми видатків та суми податкових надходжень. Дослідивши питому вагу бюджетних інвестицій у країнах Європейського союзу, В. В. Руденко робить висновок, що, незважаючи на важливе

значення бюджетного інвестування в забезпеченні економічного зростання, частка бюджетних інвестицій у загальних видатках бюджету у країнах ЄС і в Україні є незначною [107, с. 22].

Враховуючи вищесказане та середню питому вагу капітальних видатків місцевих бюджетів територіальних громад, пропонуємо оцінити їх за такими критеріями:

- частка інвестиційних видатків більше ніж 15% – висока інвестиційна діяльність громади;
- частка інвестиційних видатків більше ніж 10-15% – достатня інвестиційна діяльність громади;
- частка інвестиційних видатків менше ніж 10% – низька інвестиційна діяльність громади.

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення мало значний вплив на цей показник, що чітко видно на графіку, коли протягом 2022 року відбулось різке падіння їх питомої ваги у всіх громадах. Багато місцевих бюджетів втратили доходи від оренди комунального майна, туристичного збору та акцизів, оскільки бізнес-активність різко впала. Через бойові дії, окупацію та масову міграцію населення багато підприємств скоротили або припинили діяльність, що призвело до втрат у податкових надходженнях, зокрема податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку. Водночас зросли витрати на оборону, гуманітарну допомогу, відновлення критичної інфраструктури та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Після чого видатки коливались як в більшу, так і в меншу сторону під впливом зовнішніх чинників, таких як адміністративні обмеження здійснення фінансування капітальних видатків, зростання податкових надходжень через проведення загальної мобілізації, зміни до законодавства щодо розподілу податку на доходи фізичних осіб.

Тому для об'єктивної картини варто взяти показник довоєнного 2021 року та показник воєнного 2024 року, але без врахування фактора вилучення у громад частини ПДФО (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Розподіл громад Івано Франківської області за оцінкою інвестиційної діяльності згідно частки капітальних видатків

Показник	2021 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Територіальні громади з високою інвестиційною діяльністю	9	4	-5
Територіальні громади з середньою інвестиційною діяльністю	14	10	-4
Територіальні громади з низькою інвестиційною діяльністю	39	48	9

Джерело: розраховано автором.

У 2021 році найвищі показники питомої ваги бюджетних інвестицій до загальних видатків демонстрували Поляницька (65.37%), Ямницька (36.35%), Ворохтянська (31.10%), Івано-Франківська (20.50%), Бурштинська (20.10%), Обертинська (17.82%), Загвіздянська (17.37%), Яремчанська (16.80%), Коломийська (15.86%) громади.

Найнижчі показники частки капітальних видатків серед громад області у мирний час були у Войнилівської (1.51%), Підгайчиківської (1.58%), Спаської (2.45%), Ланчинської (3.18%), Старобогородчанської (3.19%), Більшівецької (3.67%), Рогатинської (3.97%), Яблунівської (4.04%), Долинської (4.12%), Зеленської (4.45%). До цього слід додати, що можливості інвестицій залежать в основному від власних ресурсів, які формуються з податкових надходжень, але за відсутності таких, громади можуть залучати додаткові зовнішні ресурси для фінансування розвитку. У мирний час у громад були значно ширші можливості по залученню додаткових інвестицій у вигляді державного фінансування через фонд розвитку, державні програми на кшталт Великого будівництва та міжнародні гранти. Проте частка громад із найнижчими показниками не брала активної участі

у залученні зовнішніх інвестицій, про що свідчить низька питома вага капітальних видатків у їхніх бюджетах.

У 2024 році до переліку громад із найкращими показниками увійшли Ямницька (50,93%), Івано-Франківська (17,15%), Бурштинська (15,79%) Угринівська (15,51%). Найменша частка капітальних видатків у Печеніжинської (0,87%), Обертинської (0,81%), Витвицької (0,99%), Космацької (1,15%), Білоберізької (1,25%) та Олешанської (1,57%).

Ключовими факторами, які впливають на спроможність громади інвестувати у соціально-економічний розвиток, є наявність у неї податкових надходжень та частка бюджетних установ, на які потрібно здійснювати видатки споживання. Значне переважання поточних видатків над капітальними в бюджетній системі України А. В. Нечипоренко пояснює тим, що це свідчить про соціальний напрям бюджетної політики, який з одного боку є позитивним, бо це призведе до розв'язання низки соціальних потреб, а з іншого боку – негативним, оскільки такі видатки направляються на споживчі потреби, а скорочення спеціального фонду призводить до скорочення фінансування цільових програм економічного розвитку [108, с. 90]. Але видатки такого характеру в основному фінансуються за рахунок трансфертів з державного бюджету, оскільки значна їх частка направляється на забезпечення загальнодержавних функцій, таких як освіта, соціальний захист, охорона здоров'я. Держава надає субвенції громадам на освіту, оскільки забезпечення доступної та якісної освіти є її конституційним обов'язком. Місцеві бюджети часто не можуть самостійно покрити всі витрати на фінансування закладів освіти, особливо в громадах із низькими доходами. Субвенції дозволяють забезпечити виплату заробітних плат педагогам, оплату комунальних послуг, придбання навчальних матеріалів та розвиток освітньої інфраструктури. Як уже зазначалась, органи місцевого самоврядування тільки розпоряджаються цими ресурсами відповідно до делегованих їм державною владою повноважень, тому їх не варто вважати потенційними інвестиційними ресурсами.

Отже, об'єктивніше буде оцінювати інвестиційну діяльність громад за питомою вагою капітальних видатків відносно податкових надходжень до місцевих бюджетів (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Оцінка громад Івано-Франківської області за часткою капітальних
видатків відносно податкових надходжень**

Показник	2021 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Територіальні громади з високою інвестиційною діяльністю	49	28	-21
Територіальні громади з середньою інвестиційною діяльністю	8	9	1
Територіальні громади з низькою інвестиційною діяльністю	5	25	20

Джерело: розраховано автором.

З цього видно, що більшість громад, значну частку своїх бюджетних надходжень направляє в інвестування для забезпечення розвитку. Відповідно, за умови розширення податкової бази, шляхом створення відповідної інфраструктури та умов для розвитку підприємництва, ростимуть і бюджетні інвестиції. Найбільшу частку своїх внутрішніх ресурсів направляють на капітальні видатки Ямницька (59.77%), Гвіздецька (52.80%), Нижньовербізька (45,61%), Лисецька (30.23) та Галицька (29.41%). Найменше вкладають у свій розвиток кошти він податків Обертинська (1.79%), Печеніженьська (3.29%), Заболотівська (3.84%), Білоберізька (4.24%), Витвицька (4.70%), Перегінська (4.73%), Олешанська (5.23%), Переріслянська (5.57%), Букачівська (6.39%). Порівняно з 2021 роком у 2024 суттєво зменшилась кількість громад з високою інвестиційною діяльністю, натомість на 20 громад більше втратили змогу інвестувати понад 10% власних надходжень у соціально-економічний розвиток. Основною причиною того, що

знизилась інвестиційна діяльність, вважаємо наслідки повномасштабного вторгнення.

Якщо розглядати громади за типом, видно, що до війни сільські громади значно випереджали міські та селищні, але в теперішніх умовах їх показники майже зрівнялись, і відрив не такий значний (рис. 2.11).

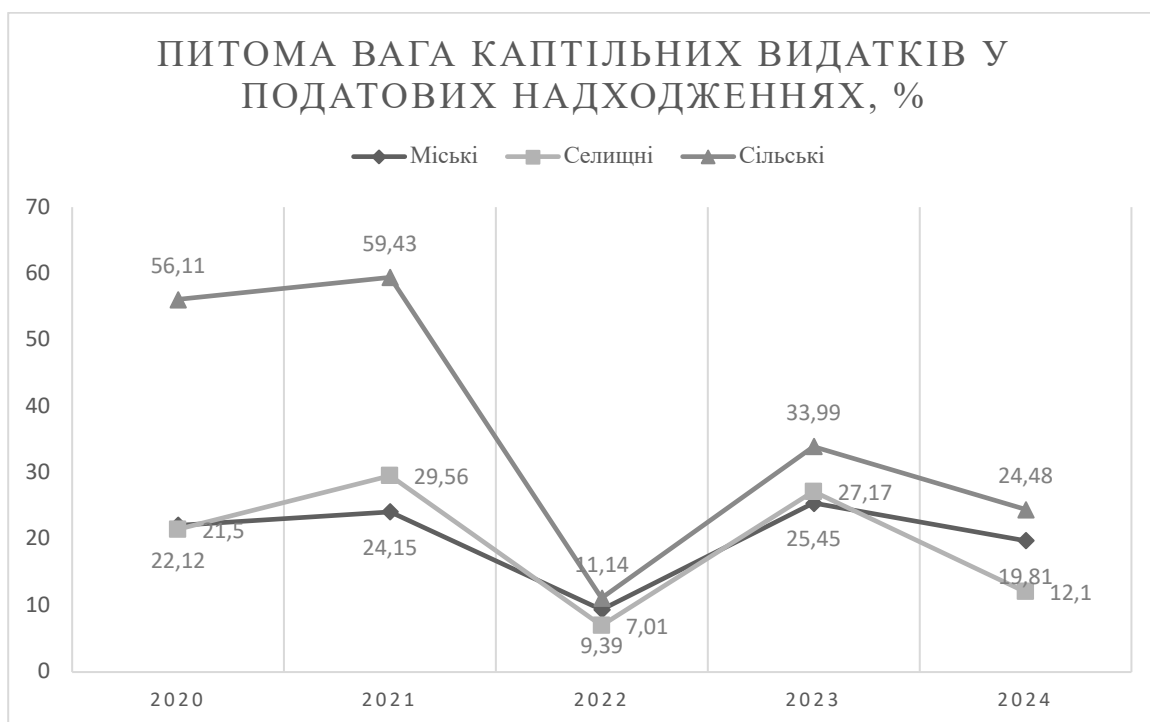

Рис. 2.11. Частка інвестиційних ресурсів територіальних громад Івано-Франківської області*

*Джерело: розроблено автором.

Варто відзначити, що значний вплив на показник сільських територіальних громад у 2020 році мав той фактор, що П'ядицька і Космацька громади інвестували у свій розвиток більшу суму видатків, ніж отримали від податків та зборів – 113% і 183% відповідно. Це обумовлено тим, що ці громади направляли на капітальні видатки частину коштів, які вони отримували у вигляді базової дотації в рамках горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів. Схожа ситуація в 2021 році була у Поляницькій громаді, яка вклала у розвиток в 2.42 раза більше коштів, ніж отримала податків, за рахунок надходження субвенції на реалізацію

інфраструктурних проєктів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери у розмірі 130 млн грн [109]. Це є прикладами використання залучених зовнішніх ресурсів для інвестицій у свій розвиток.

Як і з податковими надходженнями, капітальні інвестиції громад багато в чому залежать від розміру громади, кількості населених пунктів, що входять до її складу, населення, об'єктів інфраструктури. Тому може скластись така ситуація, що громада із значними видатками у грошовому вимірі, із високою інвестиційною діяльністю згідно з оцінюванням щодо загальних видатків та податкових надходжень матиме менші обсяги видатків у розрахунку на одну особу, ніж громада із гіршими показниками, оскільки залежно від населення та стану розвитку соціальної інфраструктури потреба у соціально-економічному розвитку в різних громадах може суттєво відрізнятись. Це підтверджується у дослідженні В. В. Монинця, який встановив, що в громадах найбільш негативна оцінка стосувалась дорожньої інфраструктури та можливостей започаткування і ведення підприємницької діяльності [110]. Л. Беневська, стверджує, що низька ефективність видатків місцевих бюджетів на розвиток соціальної інфраструктури зумовлена високим рівнем зношення та низькою енергоефективністю закладів інфраструктури, більшість з яких побудовані за часів доринкової економіки, відсутністю дієвих стимулів для громад у залученні додаткових джерел за умови високого рівня бюджетного фінансування [111, с 16].

Враховуючи вищесказане, доцільно провести порівняння міських, селищних та сільських громад за капітальними видатками в розрахунку на одного жителя, на прикладі Івано-Франківської області. Адже цей показник дає змогу оцінити стан розвитку соціальної інфраструктури, виділити диспропорції між громадами, виявити ефективність розподілу внутрішніх ресурсів. Як правило, високий показник видатків розвитку на одну особу свідчить про активний розвиток громади та покращення умов і якості життя її жителів і показує, що громада інвестує кошти в довгостроковий розвиток.

Видатки розвитку міських територіальних громад Івано-Франківської області в розрахунку на одного жителя розраховано за 2021-2024 роки (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Видатки розвитку міських бюджетів міських громад
Івано-Франківської області на одного мешканця, грн**

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Івано-Франківська	2 427,05	944,79	2 658,81	2 897,87	470,82
Тлумацька	810,24	391,22	420,11	429,87	-380,37
Коломийська	1 529,71	2 429,77	5 377,46	1 732,19	202,48
Калуська	814,77	431,52	1 379,26	1 311,44	496,67
Долинська	459,16	99,60	1 215,73	908,99	449,83
Болехівська	446,01	138,18	804,12	425,72	-20,29
Бурштинська	2 210,20	429,95	2 395,37	2 210,72	0,52
Галицька	1 003,89	167,89	444,56	1 622,72	618,83
Городенківська	396,42	174,66	1 093,93	524,02	127,60
Косівська	1 007,96	677,16	1 675,78	1 011,06	3,10
Надвірнянська	1 126,55	361,99	2 137,90	574,10	-552,45
Рогатинська	335,41	284,48	853,68	796,05	460,64
Снятинська	705,64	272,83	770,33	369,37	-336,27
Тисменицька	384,96	150,47	1 624,67	827,15	442,19
Яремчанська	2 387,06	709,22	7 318,42	1 878,74	-508,32
Разом міські	1 446,32	730,61	2 231,98	1 695,99	249,67

*Джерело: сформовано автором на основі Додатка Б.

Найбільший обсяг коштів по відношенню до населення інвестує у розвиток обласний центр Івано-Франківська міська громада, яка згідно попередніх розрахунків має значні обсяги бюджетних інвестиційних ресурсів та високу інвестиційну діяльність відносно як загальних видатків бюджету так і суто власних податкових надходжень. Найнижчий показник продемонструвала Снятинська

громада, хоча до війни видатки розвитку були значно більші. Ця громада має низьку оцінку інвестиційної діяльності, при тому, що податкові надходження на одного жителя становлять 4572 гривні, це свідчить про низьку ефективність громади в плані інвестиційного забезпечення. Оскільки капітальні видатки протягом 2024 року за економічною класифікацією становлять всього 15 млн грн. (3.74% від всіх видатків), в той час як за функціональною класифікацією на забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування витрачено 34 млн. грн [112].

Видатки розвитку селищних громад в розрахунку на одного жителя розраховано за 2021-2024 роки (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Видатки розвитку селищних бюджетів на одного мешканця, грн

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Печеніжинська	554,93	301,32	262,77	75,32	-479,61
Більшівецька	251,57	349,38	125,42	632,13	380,56
Яблунівська	336,01	559,29	1 715,18	1 027,89	691,88
Ланчинська	202,47	12,50	420,76	267,38	64,91
Заболотівська	760,32	46,70	458,55	141,47	-618,85
Брошнів-Осадська	610,73	178,14	2 328,76	785,79	175,06
Войнилівська	94,37	126,77	222,22	602,37	508
Делятинська	831,06	319,17	1 727,09	633,02	-198,04
Букачівська	866,70	136,37	793,03	324,02	-542,68
Вигодська	865,86	159,54	955,65	1 029,53	163,67
Гвіздецька	813,82	752,94	4 997,60	1 323,82	510
Єзупільська	792,59	184,28	1 641,07	387,46	-405,13
Богородчанська	792,58	402,40	974,71	626,54	-166,04

Продовження табл. 2.15

Верховинська	1 240,08	281,79	1 128,65	391,63	-848,45
Ворохтянська	4 099,53	931,57	3 731,13	1 294,68	-2804,85
Кутська	657,50	338,49	2 015,40	252,53	-404,97
Лисецька	1 110,49	632,40	3 715,75	1 430,39	319,9
Обертинська	1 493,20	29,91	312,95	71,39	-1421,81
Отинійська	343,32	75,66	469,55	255,40	-87,92
Перегінська	1 179,53	174,72	765,73	168,58	-1010,95
Рожнятівська	617,82	93,84	353,28	437,25	-180,57
Солотвинська	410,62	307,20	385,02	169,24	-241,38
Чернелицька	1 051,34	243,23	1 260,75	359,40	-691,94
Разом селищні	775,75	263,35	1 099,54	485,29	-290,46

*Джерело: сформовано автором на основі Додатка Б.

Як видно з таблиці, селищні громади значно відстають у бюджетних інвестиціях на одного жителя порівняно з міськими. Та й між самими селищними громадами спостерігається значна диспропорція, Лисецька територіальна громада інвестує на одного жителя 1430 гривень, в той час як Обертинська лише 71. Відповідно в громадах формуються зовсім різні умови соціально-економічного розвитку та життя і добробуту місцевих мешканців. В таких умовах в селищних громадах з високим показником буде розвиватись соціальна інфраструктура, і у громадян буде більше можливостей для підприємництва, що в свою чергу створюватиме нові інвестиційні ресурси для подальшого розвитку. А громади із низьким показником не здатні забезпечити належного розвитку, що може спричинити деградацію місцевої економіки, зниження якості життя та зниження кількості жителів громади. Тому громадам слід збільшувати цей показник шляхом пошуку додаткових зовнішніх інвестицій та оптимізації поточних видатків споживання.

Видатки розвитку сільських громад в розрахунку на одного жителя розраховано за 2021-2024 роки (табл. 2.16)

Таблиця 2.16

**Видатки розвитку сільських бюджетів ТГ Івано-Франківської області
на одного мешканця, грн**

Назва громади	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2021 р., +/-
Верхнянська	654,76	325,93	508,15	345,40	-309,36
Старобогородчанська	212,53	106,39	837,54	958,34	745,81
Білоберізька	1 563,02	1 022,09	2 200,45	158,30	-1404,72
Витвицька	641,10	188,38	191,77	98,70	-542,4
Космацька	899,88	207,99	491,33	123,42	-776,46
Матеївецька	1 151,87	212,70	760,37	397,95	-753,92
Нижньовербізька	680,76	112,03	526,35	1 108,25	427,49
П'ядицька	316,42	214,39	1 356,33	650,86	334,44
Олешанська	427,64	129,35	563,67	165,21	-262,43
Дзвиняцька	568,17	666,88	1 258,02	708,21	140,04
Рожнівська	749,94	216,63	1 243,83	359,61	-390,33
Переріслянська	354,72	9,32	82,88	330,08	-24,64
Ямницька	6 949,74	2 419,01	15 015,44	14 769,04	7819,3
Спаська	238,60	231,66	860,92	292,71	54,11
Загвіздянська	1 470,54	296,78	1 364,95	1 030,11	-440,43
Угринівська	1 288,97	2 079,36	2 653,76	3 715,33	2426,36
Коршівська	622,20	281,80	1 301,50	534,58	-87,62
Новицька	526,86	160,86	650,69	214,26	-312,6
Дубівська	470,90	53,97	335,83	341,68	-129,22
Пасічнянська	1 269,88	1 028,33	1 378,38	1 049,85	-220,03

Продовження табл. 2.16

Підгайчиківська	107,42	36,27	190,18	394,86	287,44
Дубовецька	1 027,94	173,81	1 518,85	2 607,73	1579,79
Зеленська	512,24	480,24	2 667,51	1 814,56	1302,32
Поляницька	41 469,62	1 056,37	5 124,28	5 408,24	-36061,38
Разом сільські	1 988,91	478,30	1 714,63	1 437,89	-551,02

*Джерело: сформовано автором на основі Додатка Б.

Із сільських громад найбільше виділяється Ямницька громада, яка, маючи найбільші в області показники податкових надходжень на одного жителя, інвестує практично 60% цих ресурсів у свій соціально-економічний розвиток, що робить її згідно з оцінкою інвестиційної діяльності найефективнішою в області. Проте, навіть маючи такі показники, громада, на відміну від Івано-Франківської міської, не здатна при наявних ресурсах реалізувати великий інфраструктурний проект будівництва адміністративно-культурного центру, який є однією із стратегічних цілей [113]. Навіть якщо громада має найбільші фінансові можливості серед інших, вона може стикатися з труднощами у реалізації великого інфраструктурного проекту через кілька причин. По-перше, такі проекти вимагають не лише значних коштів, а й комплексної підготовки, включаючи техніко-економічне обґрунтування, отримання дозволів, експертизи та громадські обговорення, що може значно затягнути процес. По-друге, для успішної реалізації інфраструктурних проектів важливі не лише фінансові ресурси, а й кваліфіковані кадри, здатність громади управляти великими проектами, а також досвід у веденні складних тендерних процедур, взаємодії з підрядниками та державними органами. Навіть за наявності значних коштів можуть виникнути проблеми з плануванням та координацією, необхідністю отримання дозволів, погоджень та дотримання всіх законодавчих норм. Крім того, громада може бути обмежена технічними чи інфраструктурними можливостями, наприклад, відсутністю потрібних доріг чи комунікацій для реалізації проекту. Не менш важливими є і соціально-політичні

фактори, оскільки громада може зіштовхнутися з опором місцевих мешканців чи різними політичними перешкодами.

Середні капітальні видатки територіальних громад Івано-Франківської області за типом візуалізовано у вигляді графіка (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Капітальні видатки громад Івано-Франківської області в розрахунку на одного жителя за типом*

*Джерело: побудовано автором.

З графіка видно значне відставання селищних громад від міських та сільських стосовно інвестиційної діяльності. З урахуванням того, що Ямницька громада, на території якої розташоване велике промислове підприємство, суттєво збільшує показник сільських громад, можна зробити висновок, що більшість сільських територій розвиваються менш активно в порівнянні з міськими.

У цілому по сільських громадах теж спостерігається значна диспропорція в інвестуванні в соціально-економічний розвиток. Тобто інвестиційне забезпечення територіальних громад здійснюється в основному в залежності від обсягів власних надходжень податків і зборів, при високому рівні цих надходжень громади збільшують інвестиції і навпаки.

У результаті оцінювання інвестиційної діяльності територіальних громад за питомою вагою капітальних видатків у загальних видатках місцевих бюджетів за економічною класифікацією частки цих видатків відносно власних бюджетних ресурсів від податків і зборів та капітальних видатків в розрахунку на одну особу вийшли досить різні показники. Так, частина громад має високу частку бюджетних інвестицій відносно загальних видатків, але якщо вони фінансуються із зовнішніх джерел, то частка цих видатків перевищує показник податкових надходжень. Або у громад може бути висока частка капітальних видатків щодо податкових надходжень, але через значну кількість освітніх закладів показник питомої ваги цих видатків у загальному бюджеті буде низький у зв'язку із поточними видатками за рахунок субвенції. Те саме стосується видатків у розрахунку на кількість жителів громади, адже буває, що оцінка видатків розвитку може бути на низькому рівні, але показник на жителя громади може бути на високому рівні.

Тому доцільно на основі цих трьох показників вивести один, загальний, який дасть змогу скласти рейтинг територіальних громад щодо інвестиційної діяльності. Для цього можна застосувати метод інтегральної оцінки, яка являє собою поєднання декількох показників у процесі їх взаємодії в один комплексний інтегральний показник, який, в свою чергу, є кількісною характеристикою зведених взаємопов'язаних показників [114].

Для інтегрального оцінювання інвестиційної діяльності територіальних громад з Додатку В беремо показники:

- питома вага капітальних видатків у загальних видатках;
- частка капітальних видатків відносно податкових надходжень;
- капітальні видатки бюджету в розрахунку на одного жителя громади.

Оскільки ці показники мають різні масштаби та одиниці виміру (% , грн), їх потрібно привести у одну шкалу, наприклад від 0 до 1, після чого можна розрахувати інтегральний показник. Варто зазначити, що інтегральний показник можна розрахувати як середнє арифметичне нормалізованих показників, коли сума всіх показників ділиться на їх кількість.

У цьому випадку першим кроком буде нормалізація показників для приведення їх в єдину шкалу методом Min-Max який використовується для приведення значень до певного діапазону, зазвичай від 0 до 1 або від -1 до 1:

$$X_{\text{норм}} = \frac{X - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \quad (2.1),$$

де X – початкове значення показника;

$X_{\min}$ – мінімальне значення показника серед всіх об'єктів;

$X_{\max}$ – максимальне значення показника серед всіх об'єктів;

$X_{\text{норм}}$ – нормалізоване значення показника.

Для прикладу розрахуємо нормалізований показник видатків на одного жителя Ямницької сільської територіальної громади за 2021 рік:

$$X_{\text{норм}} = \frac{6949.74 - 94.37}{41469.62 - 94.37} = \frac{6855.37}{41375.25} = 0.17 \quad (2.2).$$

Розрахунок нормалізованого показника питомої ваги капітальних видатків у загальних видатках бюджету громади за 2021 рік:

$$X_{\text{норм}} = \frac{36.35 - 1.51}{65.37 - 1.51} = \frac{34.84}{63.86} = 0.55 \quad (2.3)$$

Розрахунок нормалізованого показника частки капітальних видатків відносно податкових надходжень громади за 2021 рік:

$$X_{\text{норм}} = \frac{43.70 - 5.54}{242 - 5.54} = \frac{38.16}{236.46} = 0.16 \quad (2.4).$$

Після нормалізації показників можна розрахувати інтегральну оцінку інвестиційної діяльності Ямницької територіальної громади за 2021 рік:

$$X = \frac{0.17+0.55+0.16}{3} = \frac{0.88}{3} = 0.29 \quad (2.5)$$

Таким чином, інтегральна оцінка Ямницької громади становить 0.29 за шкалою від 0 до 1. На розрахунки значний вплив мала Поляницька громада, яка за 2021 роки мала найвищі показники, що в разі випереджають інші громади. Отже, інтегральну оцінку таким способом можна розрахувати для всіх громад Івано-Франківської області за 2021 рік (в мирних умовах) та 2024 рік (в умовах воєнного стану в Україні). Для автоматизації розрахунків доцільно скористатися програмною мовою Python, яка є інтерпретованою об'єктно-орієнтованою мовою програмування зі строгою динамічною типізацією. Станом на осінь 2022 року вона займала перше місце за популярністю серед програмістів, а тому має широкую спільноту [115]. Python має чистий і зрозумілий синтаксис, що дозволяє швидко освоїти мову та легко читати код. Це важливо при роботі з великими обсягами даних, коли зручність і швидкість виконання аналізу є критичними. Програмний код, написаний на Python, може бути виконаний в онлайн середовищах (Google Colab, Jupyter Notebook), в консолі або терміналі за допомогою інтерпретатора Python або спеціальних зручних середовищах для написання та виконання коду (IDE).

Для розрахунку формуємо список територіальних громад області та показники їх інвестиційної діяльності в електронну таблицю Excel з розширенням .xlsx (Додаток В). Для аналізу громад використаємо онлайн середовище Google Colab, в якому запускаємо виконання програмного коду Python 3 та бібліотеки (модуля) для аналізу і обробки даних з відкритим кодом pandas із Додатка Г, отримані результати сформовано у вигляді таблиці.

Отже, рейтинг з п'яти громад із найвищою інтегральною оцінкою та п'яти громад з найнижчою виглядає таким чином за 2021 рік. (табл. 2.17) Відповідно найвищу оцінку з великим відривом від інших отримала Поляницька громада через вкладення зовнішнього фінансування в рамках дренажної інвестиційної програми із розвитку інфраструктури програми «Велике будівництво». Проте згідно з

попередніми оцінками інвестиційної діяльності в наступні роки вона значно втратила свої позиції.

Таблиця 2.17

Інтегральна оцінка громад за 2021 рік

ТОП-5 громад з найвищою оцінкою		ТОП-5 громад з найнижчою оцінкою	
Назва громади	Інтегральна оцінка інвестиційної діяльності, І	Назва громади	Інтегральна оцінка інвестиційної діяльності, І
Поляницька	1	Долинська	0.017870
Ямницька	0.290841	Старобогородчанська	0.016616
Ворохтянська	0.244929	Спаська	0.013624
Обертинська	0.186563	Підгайчиківська	0.000449
Загвздянська	0.167836	Войнилівська	0.000082

Джерело: розраховано автором.

Війна і спричинені нею наслідки мали значний вплив на показники громад, що відповідно повинно мати вплив на інтегральну оцінку. Тому варто провести інтегральне оцінювання за показниками 2024-го року (Додаток В). Війна значно вплинула на бюджети громад, зумовивши скорочення надходжень та зростання витрат. Економічна активність знизилася через відтік населення, руйнування підприємств та інфраструктури, що зменшило податкові надходження. Одночасно громади змушені були виділяти значні кошти на безпеку, соціальну допомогу та підтримку внутрішньо переміщених осіб, що додатково навантажило бюджет. Ресурси переорієнтовувалися з довгострокових інвестицій у відновлення та оперативне реагування на кризу, що негативно позначилося на можливостях для розвитку місцевої інфраструктури та реалізації стратегічних проєктів.

Відповідно до проведених розрахунків інтегральний показник громад зазнав суттєвих змін (табл. 2.18). Згідно з цією оцінкою Ямницька громада стала першою в області за всіма показниками, суттєво випереджаючи всі інші, так, розрив між

нею і наступною в рейтингу оцінкою становить майже 59%, тобто і в умовах воєнного стану громаді вдається більшість своїх ресурсів інвестувати в соціально-економічний розвиток. Обертинська громада продемонструвала різке падіння з перших п'яти місць рейтингу на останнє місце через суттєве зниження капітальних видатків.

Таблиця 2.18

Інтегральна оцінка громад за 2024 рік

ТОП-5 громад з найвищою оцінкою		ТОП-5 громад з найнижчою оцінкою	
Назва громади	Інтегральна оцінка інвестиційної діяльності, І	Назва громади	Інтегральна оцінка інвестиційної діяльності, І
Ямницька	1	Ямницька	1
Гвіздецька	0.412295	Гвіздецька	0.412295
Нижньовербізька	0.350205	Нижньовербізька	0.350205
Івано-Франківська	0.299485	Івано-Франківська	0.299485
Угринівська	0.297094	Угринівська	0.297094

Джерело: розраховано автором.

Ця оцінка була проведена методом середніх арифметичних нормалізованих показників, де питома вага капітальних видатків у загальних видатках, частка капітальних видатків відносно податкових надходжень та капітальні видатки на одного мешканця мають однакову вагу в розрахунку, що є найпростішим варіантом розрахунку інтегральної оцінки. Більш складним є статистичний метод головних компонент (англ. Principal component analysis (далі – PCA)) який визначає ваги кожного показника та дозволяє об'єктивно врахувати його вплив. Цей метод застосовує ортогональне перетворення для трансформації набору спостережень, які містять взаємопов'язані змінні, у новий набір незалежних змінних, що не мають лінійної кореляції між собою, називаються головними компонентами [116]. PCA допомагає виявити основні фактори, що найбільше впливають на досліджуване

явище, та усунути колінеарність між вихідними показниками. Це дає змогу створити узагальнену інтегральну оцінку на основі незалежних компонент, що робить результати аналізу більш об'єктивними.

Ще однією перевагою є можливість отримання вагових коефіцієнтів для кожної змінної без суб'єктивних експертних оцінок, що підвищує надійність результатів. Крім того, метод дає змогу візуалізувати багатовимірні дані в просторі меншої розмірності, що спрощує їх інтерпретацію та використання для прийняття управлінських рішень. За допомогою PCA можна порівняти громади за основними компонентами, що дозволяє зрозуміти, як одна громада відрізняється від іншої за ключовими індикаторами розвитку. Це може допомогти в розробці стратегій для покращення ситуації в конкретних громадах, які відстають за певними показниками.

Проведемо розрахунок на прикладі показників Ямницької територіальної громади за 2021 рік. Першим кроком для такого обрахунку є нормалізація даних (z-score) який дозволяє привести показники до однакової шкали, щоб уникнути впливу різних одиниць вимірювання, за формулою:

$$Z = \frac{x - \underline{x}}{\sigma} \quad (2.6),$$

де x – значення показника громади;

$\underline{x}$ – середнє значення показника серед усіх громад;

σ – стандартне відхилення.

Розрахунок нормалізованих даних:

$$Z_1 = \frac{36.35 - 10.696}{9.416} = 2.726 \approx 2.73 \quad (2.7),$$

$$Z_2 = \frac{43.70 - 33.406}{31.878} = 0.323 \approx 0.32 \quad (2.8),$$

$$Z_3 = \frac{6949 - 1616.084}{5242.927} = 1.02 \quad (2.9).$$

Обчислення інтегральної оцінки методом PCA здійснюється за такою формулою:

$$PCA = Z_1 \cdot v_1 + Z_2 \cdot v_2 + Z_3 \cdot v_3 \quad (2.10),$$

де v – ваговий коефіцієнт показника.

Ваговий коефіцієнт розраховується в процесі головних компонент аналізу через коваріаційну матрицю або матрицю кореляції. Коваріація – це математичне сподівання добутку відхилень цих змінних від їх математичних сподівань [117]. Для розрахунку вагового коефіцієнта використаємо Python 3 та бібліотеки (модулі) з відкритим кодом `numpy` та `sklearn.decomposition`, який обчислює вагові коефіцієнти через власні коваріаційні матриці.

Так в результаті виконання аналізу показників громад за 2021 рік отримано такі коефіцієнти:

- частка капітальних видатків до загальних – 0.573;
- частка капітальних видатків до податкових надходжень – 0.575;
- видатки розвитку на особу – 0.584.

Таким чином, розрахунок інтегральної оцінки інвестиційної діяльності Ямницької територіальної громади методом виділення головних компонент виглядатиме так:

$$PCA = 2.73 \cdot 0.573 + 0.32 \cdot 0.575 + 1.02 \cdot 0.584 \approx 2.36 \quad (2.11).$$

Розрахунок оцінки PCA по громадах Івано-Франківської області здійснено з використанням програмного коду (Додаток Г), отримані результати сформовано у вигляді таблиці. Завдяки модулю `matplotlib.pyplot`, який є бібліотекою в Python для створення графіків і візуалізації даних. Вона є частиною популярної бібліотеки `Matplotlib` і забезпечує зручний інтерфейс для створення статичних, анімаційних та інтерактивних візуалізацій. дозволяє візуалізувати отримані результати (рис. 2.13).

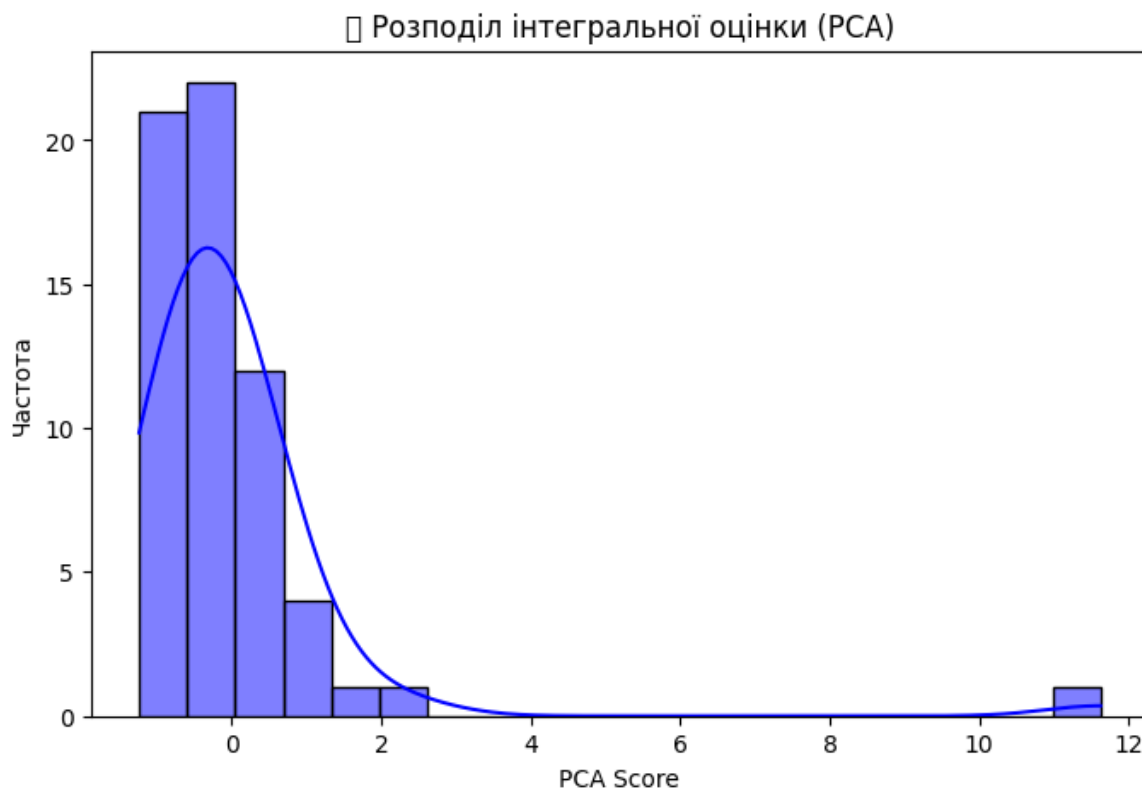

Рис. 2.13. Оцінка інвестиційної діяльності громад за 2021 рік*

*Джерело: розроблено автором.

Від'ємна оцінка в частині громад свідчить про низьку інвестиційну діяльність порівняно із середнім рівнем в області. У багатьох громадах можуть бути обмежені можливості для здійснення капітальних видатків через низьку економічну активність, нестабільні бізнес-умови або відсутність значних ресурсів для розвитку. Відсутність потужних підприємств або високого рівня підприємницької активності може призвести до того, що громади отримають низьку оцінку в контексті інвестиційної діяльності. Таким чином громади з найнижчим рівнем інвестиційної діяльності автоматично виокремлено та візуалізовано під час виконання розрахунку із використанням програмного коду на (рис 2.14). Як видно з проведеного, аналізу рейтинг складений методом середньоарифметичної інтегральної оцінки та оцінки методом PCA не сильно відрізняються, це також видно по вагових коефіцієнтах, що свідчить про наявність кореляції між показниками, тобто зв'язку змінних. Так при зниженні капітальних

видатків одночасно зменшується показник бюджетних інвестицій на одну особу і навпаки.

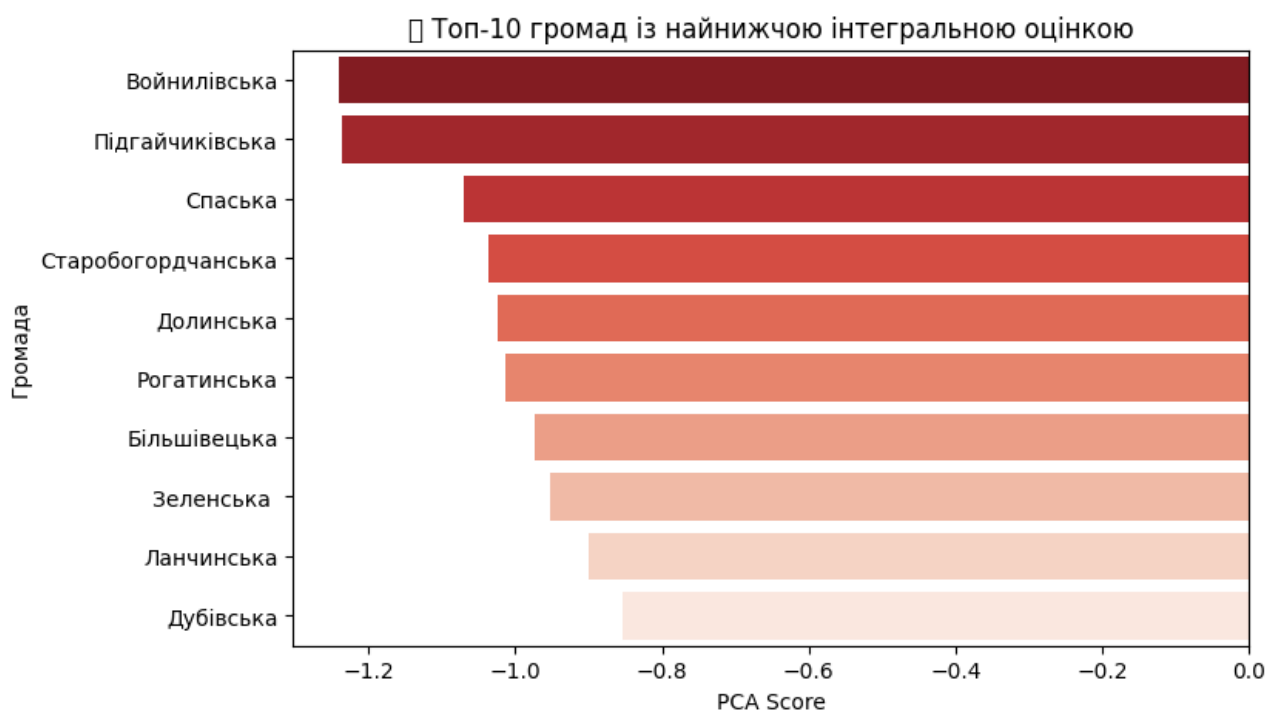

Рис. 2.14. Громади із найнижчими показниками за 2021 рік*

*Джерело: розроблено автором.

У цілому оцінювання інвестиційної діяльності територіальних громад Івано-Франківської області показало наявність значних диспропорцій між ними. В той час як одні громади мають змогу вкласти значні обсяги капітальних інвестицій у соціально-економічний розвиток, забезпечуючи завдяки створенню інфраструктури і умов для ведення бізнесу, мультиплікаційний ефект для подальшого розвитку в майбутньому, деякі громади не спроможні вкласти і 10% своїх ресурсів. Така ситуація викликана, в першу чергу, обмеженістю наявних в громаді фінансових ресурсів, які можуть бути інвестовані, недостатніми обсягами податкових надходжень та низькою податковою базою.

У воєнних умовах розподіл громад за оцінкою інвестиційної діяльності суттєво погіршився у більшості громад (рис. 2.15).

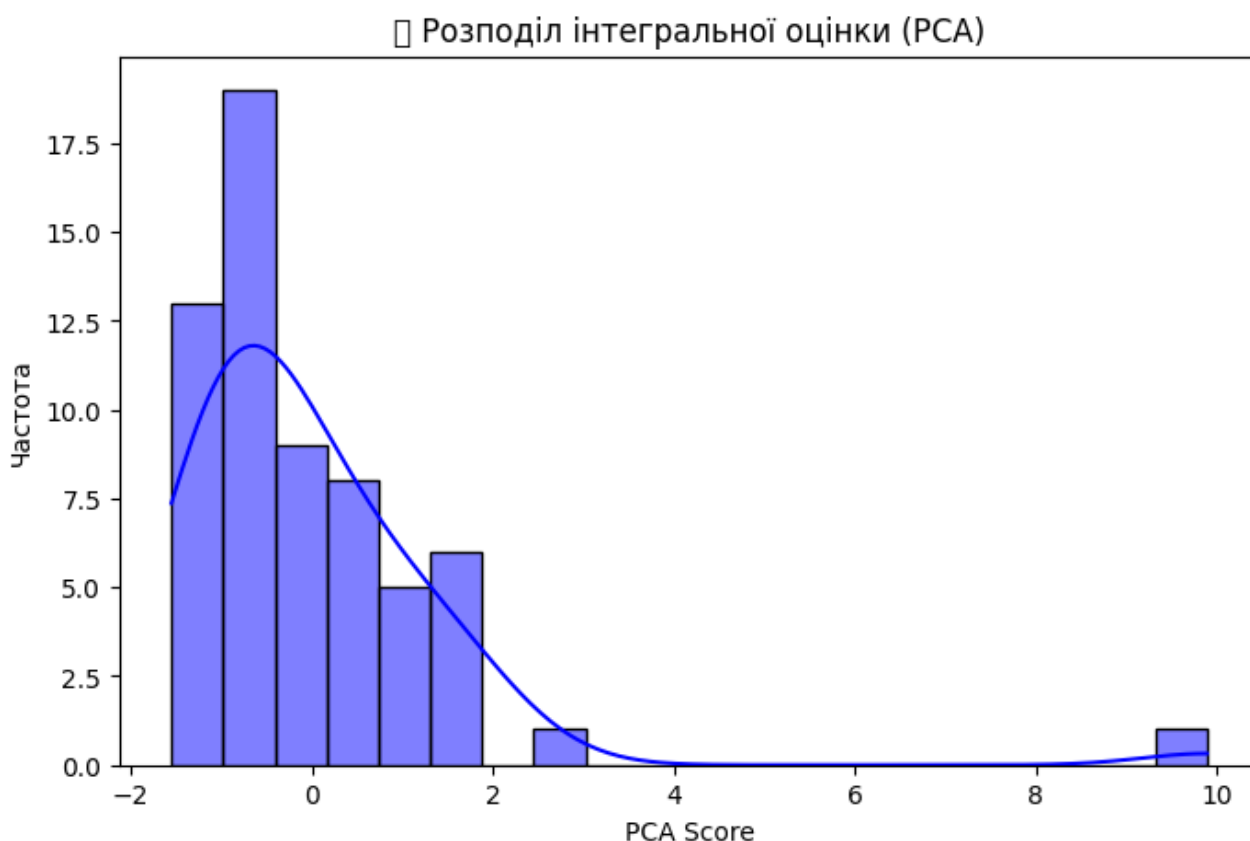

Рис. 2.15. Оцінка інвестиційної діяльності громад за 2024 рік*

*Джерело: розроблено автором.

Слід зазначити, що в умовах збройної агресії проти України громади долучаються до підтримки обороноздатності країни шляхом виділення коштів з місцевих бюджетів на забезпечення сил територіальної оборони, а також наданням субвенції державному бюджету на забезпечення та підтримку національної оборони [118]. Виділення ресурсів, особливо в умовах їх обмеженості, на ці напрямки також могло мати вплив на спроможність громад інвестувати у свій соціально-економічний розвиток. Під час війни були згорнуті більшість державних програм фінансування інфраструктурних проєктів в громадах та перенаправлено кошти Державного фонду регіонального розвитку на потреби Збройних сил України, а в подальшому кошти фонду будуть спрямовуватись тільки на ті громади, що постраждали від бойових дій [119]. Все це позбавило громади можливостей залучати зовнішні інвестиції з державного бюджету, відтак зовнішніми джерелами

фінансування розвитку громада зараз можуть виступати трансфери з обласних бюджетів, кредитні ресурси, грантове фінансування від міжнародних організацій та іноземних держав, кошти приватного сектора. Хоча і в таких умовах частина громад знаходить можливості інвестувати ресурси в розвиток (рис.2.16).

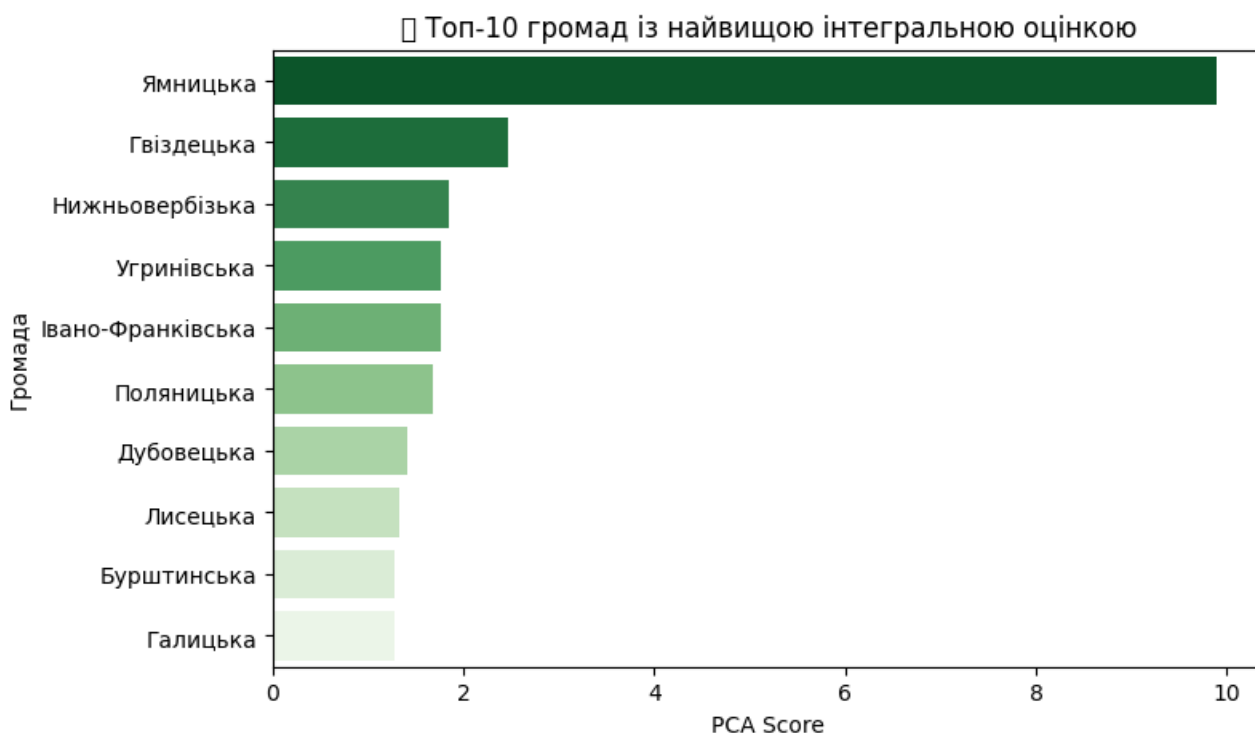

Рис. 2.16. Громади з найкращими показниками за 2024 рік*

*Джерело: розроблено автором.

Така ситуація з інвестиційною діяльністю територіальних громад потребує розробки організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку, який сприятиме збільшенню частки капітальних видатків у місцевих бюджетах за рахунок збільшення дохідної частини місцевого бюджету і оптимізації видатків споживання та враховуватиме всі наявні можливості залучення зовнішніх ресурсів і можливих джерел. Одним з ключових напрямків є розвиток інфраструктури, що сприяє залученню інвестицій, таких як модернізація транспортних шляхів, енергетичних мереж і комунікацій, а також створення спеціальних економічних зон та індустріальних парків, що пропонують пільгові умови для інвесторів.

2.3. Особливості оцінки інвестиційних потреб територіальних громад

Під час аналізу діяльності органів місцевого самоврядування було виявлено значну різницю в можливостях громад здійснювати капітальні видатки для розвитку за трьома основними показниками. Так, наприклад, Ямницька сільська територіальна громада, будучи безумовним лідером згідно з інтегральною оцінкою, виділяє на свій розвиток 51% місцевого бюджету. Натомість Спаська сільська громада інвестує у розвиток лише 2.71%, що ставить її на одне з останніх місць в Івано-Франківській області. У цій ситуації виникає логічне питання про те, які в громаді є потреби в інвестиціях.

Концепція місцевого економічного розвитку та місцевого самоврядування в цілому передбачає вирішення громадою всіх місцевих питань включно з тими що стосуються її розвитку. На підставі цього судження можна сказати, що кожна територіальна громада самостійно визначає вектори і стратегію свого розвитку, на підставі чого складає місцеві цільові програми щодо вирішення своїх потреб. Відповідно, залежно від стану соціальної інфраструктури, житлово-комунального господарства, розвитку бізнесу, кількості робочих місць, доходів, рівня та якості життя населення потреби у соціально-економічному розвитку в різних територіальних громадах можуть суттєво відрізнятись. Тобто, може виникнути ситуація коли, відповідно до інтегрального оцінювання в громаді спостерігається низька інвестиційна діяльність органів місцевого самоврядування щодо здійснення капітальних видатків, в рамках самої громади ці видатки вважатимуться достатніми.

Якщо поглянути на показники податкових надходжень і капітальних видатків територіальних громад протягом 2023, коли ті громади, на територіях яких розташовані військові частини, отримуючи додаткові податкові надходження від військового ПДФО значно збільшили обсяги капітальних видатків, можна зробити висновок, що у всіх громадах є потреба в інвестиціях. Відповідно, постає питання визначення та вимірювання цих потреб у різних громадах. Як зазначають Х. В. Грובה, О. І. Чакій, В. Т. Мінкович, визначаючи пріоритети інвестиційних

потреб, важливо брати до уваги аспекти державних цільових інвестиційних програм, вимоги та правила, щоб вони були узгоджені з державною, регіональною та місцевою стратегіями розвитку [120, с. 255]. Але на сьогоднішній день не розроблено методики або механізму оцінювання чи розрахунку потреб громад в необхідних обсягах інвестицій для забезпечення соціально-економічного розвитку. Організація економічного розвитку і співробітництва (OECD) у дослідженні впливу децентралізації зазначає, що в державному секторі старіють основні запаси капіталу, а потреби України в інфраструктурі є надзвичайно великими [121]. Як уже зазначалось, інвестиціями в соціально-економічний розвиток можна вважати вкладення ресурсів територіальних громад у капітал бюджетних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування. Економічна класифікація видатків бюджету, поділяючи їх на поточні і капітальні, підтверджує цей висновок.

Капіталом бюджетних установ територіальних громад є частина в активах суб'єкта державного сектора, що залишається після вирахування зобов'язань [122]. Таке визначення схоже на визначення капіталу, яке наведене у національних стандартах (положеннях) бухгалтерського обліку, та визначення які наводять вчені в економічній літературі. Та, як стверджують Н. Г. Мельник і С. В. Сисюк, національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі на відміну від приватного сектора, крім поняття «економічна вигода», містять поняття «потенціал корисності», під яким розуміють наявні та потенційні можливості, які отримує суб'єкт бухгалтерського обліку в державному секторі від використання активів, що безпосередньо не генерують надходження грошових коштів, а використовуються для досягнення поставленої мети і задоволення потреб [123, с. 316]. Це твердження в контексті соціально-економічного розвитку схоже на наше визначення інвестицій в розвиток громад, адже ці інвестиції здійснюються не з метою отримання прибутку, а з метою досягнення певних цілей, які покращують умови життя в громаді. Так, згідно з концепцією місцевого економічного розвитку покращення якості життя в громаді, зокрема через поліпшення і створення нової соціальної інфраструктури, призводить до відкриття нових бізнесів і як наслідок –

до зростання податкових надходжень до бюджету, капітальні видатки здійснюються не з метою отримання такої вигоди, а саме для задоволення суспільних потреб.

Соціальною інфраструктурою за визначенням в економічній енциклопедії, є комплекс закладів (включаючи виробничі будівлі, їхнє обладнання), транспортних засобів та ін., призначених для обслуговування галузей економіки (наукові, навчальні, культурні, спортивні та інші організації, житлово-комунальне господарство, організації побутового обслуговування тощо) [58]. В. Г. Бульба та В. В. Оробей стверджують, що завдяки соціальній інфраструктурі органи публічної влади як громадські суб'єкти можуть забезпечити людиноорієнтоване демократичне управління суспільним розвитком території [124, с. 86]. Тобто соціальною інфраструктурою територіальних громад є об'єкти, що використовуються нею для досягнення соціально-економічних цілей та задоволення суспільних потреб громади. Комунальні об'єкти соціальної інфраструктури можна вважати активом територіальної громади, адже вони є матеріальними ресурсами, які належать установам та використовуються ними для потреб громади. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби» дає цьому поняттю таке визначення: основні засоби – матеріальні активи, які утримуються для використання їх у виробництві/діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб суб'єкта державного сектора або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше ніж один рік [125]

Таким чином, можна зробити висновок, що об'єкти інфраструктури територіальних громад є основними засобами за активом і внесеним капіталом за пасивом бюджетних установ, що утворені органами місцевого самоврядування і обліковуються на їхніх балансах. Територіальна громада за своєю суттю не є юридичною особою, відповідно не може бути бюджетною установою і вести економічну діяльність. Органами місцевого самоврядування є місцева рада та її виконавчий комітет, очолювані головою громади, які здійснюють своє

функціонування у формі засідань та прийняття рішень, що можна вважати більш управлінською діяльністю відносно економічного розвитку громади. Для забезпечення діяльності ради та її виконавчого комітету утворюється виконавчий апарат, який має штатний розпис та здійснює господарську діяльність. Формально апарат як орган місцевого самоврядування реєструється під назвою місцевої ради (або виконавчого комітету), що робить його юридичною особою і дає право на здійснення господарської діяльності, ведення бухгалтерського обліку, участь у бюджетній системі, складання власного балансу та набуття права на ті чи інші об'єкти. Такий виконавчий орган місцевого самоврядування, як правило, є основним виконавцем більшості цільових та бюджетних програм територіальної громади. Тобто комунальні об'єкти соціальної інфраструктури обліковуються у складі основних засобів такого органу місцевого самоврядування.

Відтак, за вартістю основних засобів органу місцевого самоврядування можна дати приблизну оцінку вартості наявної в громаді інфраструктури. Для прикладу візьмемо вартість основних засобів Ямницької територіальної громади, що має найкращу інвестиційну діяльність в області за інтегральною оцінкою, та Спаську громаду, що суттєво відстає за вкладенням бюджетних інвестицій (табл. 2.19). Варто відмінити, що серед громад з найслабшою інвестиційною діяльністю, Спаська громада єдина яка оприлюднила фінансову звітність на офіційному веб-сайті [127].

Таблиця 2.19

Основні засоби територіальних громад

Громада	2022 р.	2023 р.		2024 р.	
	грн	грн	зміна, +/-	грн	зміна, +/-
Ямницька	86 663 685	116 313 262	+29 649 557	135 978 325	+19 665 063
Спаська	10 836 053	9 943 433	- 892 620	10 210 317	+266 884

Джерело: розраховано автором на основі [126, 127].

Видно суттєву різницю між цими громадами щодо наявності основних засобів, а відтак і за станом розвитку інфраструктури, що є ключовим фактором соціально-економічного розвитку. Такий стан речей відповідає оцінці інвестиційної діяльності, адже основні засоби Ямницької громади зросили на значно більшу суму, ніж Спаської, які навіть знижувались.

Суттєвим недоліком діючого положення про основні засоби є те, що на думку Т. В. Ларікової, воно не визначає види основних засобів за групами, а тільки наводить загальні назви груп, що не враховує особливостей усіх суб'єктів державного сектора та не деталізує їх [128, с. 150]. Вони поділяються на земельні ділянки, будинки, споруди та передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, інвентар та інші.

Логічно припустити, що більшість об'єктів, в які інвестують громади для забезпечення соціально-економічного розвитку, відносяться до будинків, споруд, обладнання та транспортних засобів. Отже інвестиції з місцевого бюджету в інфраструктуру направляються на будівництво, придбання, оновлення основних засобів, що відповідно має збільшувати їхню первісну вартість в активі балансу місцевої ради. Тому проаналізуємо структуру капітальних інвестицій в основні засоби Ямницької громади на підставі приміток до фінансової звітності (табл. 2.20) Як видно, основні кошти вкладаються саме у будівлі та споруди, до яких якраз і відносяться такі об'єкти соціальної інфраструктури, як адміністративні, соціально-культурні будівлі, дороги, мости, пам'ятники, колекторно-дренажні споруди, греблі, стадіони, майданчики та інші. Протягом 2022-го року громада витратила на придбання основних засобів 1 577 тис грн, 2023-го – 35 852 тис грн. 2024-го – 35 987 тис грн. Це свідчить про тенденцію до збільшення інвестицій громади в свої основні засоби. У 2022 році низький обсяг видатків капітального характеру пояснюється обмеженнями щодо здійснення некритичних видатків через введення воєнного стану. Громада інвестує в свої основні засоби, щоб покращити інфраструктуру, підвищити рівень життя населення та забезпечити сталий економічний розвиток. Інвестиції в основні засоби, такі як будівництво доріг, модернізація шкіл, лікарень, житлових та комунальних об'єктів, є критично

важливими для розвитку громади, оскільки вони забезпечують не лише покращення умов для мешканців, а й створення бази для залучення нових інвесторів і бізнесу. Основні засоби є ключовим елементом для підтримки і розвитку економіки громади, оскільки вони допомагають забезпечити необхідні умови для життєдіяльності та забезпечення послуг на належному рівні.

Таблиця 2.20

Надходження основних засобів на баланс Ямницької сільської ради

Основні засоби	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	грн	%	грн	%	грн	%
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	3465209	77.29	29259188	77.62	25270595	70.22
Машини та обладнання	790562	17.63	1060850	2.81	281902	0.78
Транспортні засоби	0	0.00	3104000	8.23	9268570	25.76
Інструменти прилади інвентар	0	0.00	300564	0.80	262018	0.73
Решта	227503	5.07	3969831	10.53	904178	2.51
Всього введено основних засобів	4483274	100.00	37694433	100.00	35987263	100.00

Джерело: сформовано автором на основі [126].

Спрямування основного обсягу капітальних інвестицій на будівлі і споруди спостерігається також у 2022 році і в Спаській територіальній громаді, яка інвестує значно менші ресурси в соціально-економічний розвиток, натомість в наступні роки переважали інвестиції в машини та обладнання і транспортні засоби (табл. 2.21). Інвестиції в інфраструктуру, як будівлі і споруди, є довгостроковими активами, які створюють основу для розвитку економічної діяльності в регіоні чи громаді. Вони забезпечують стабільність і функціональність для підприємств і

мешканців, створюючи необхідні умови для роботи бізнесу, навчання, охорони здоров'я та інших важливих секторів.

Таблиця 2.21

Надходження основних засобів на баланс Спаської сільської ради

Основні засоби	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	Грн	%	Грн	%	Грн	%
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	1089198	70.57	701075	27.05	400728	20.92
Машини та обладнання	134751	8.73	1615643	62.34	179836	9.39
Транспортні засоби	0	0.00	83800	3.23	913380	47.68
Інструменти прилади інвентар	157776	10.22		0.00		0.00
Решта	161706	10.48	191230	7.38	421503	22.01
Всього введено основних засобів	1543431	100.00	2591748	100.00	1915447	100.00

Джерело: сформовано автором на основі [127].

Інфраструктурні об'єкти, як і будь-які предмети, мають властивість зносу, тобто втрату ними своїх корисних властивостей. Вартість необоротних активів у бюджетних установах, як і на виробничих підприємствах, поступово зменшується в процесі їх використання, фізичного і морального зносу, а також під впливом інших явищ [129]. При цьому фізичний знос характеризує втрату об'єктом соціальної інфраструктури територіальної громади своїх експлуатаційних властивостей через довгий період навантаження, механічні навантаження тощо. Що стосується споруд і будівель громадського характеру, то в них відбувається поступове руйнування матеріалів та конструкцій через вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Чим активніше об'єкт використовується в громадських цілях, тим більше на нього навантаження, а також великий вплив мають зовнішні

кліматичні чинники, такі як волога, температурні перепади, що призводять до руйнування матеріалу.

Інфраструктура громад також піддається моральному зносу, через застарілість технологій, які не відповідають сучасним стандартам енергоефективності, безпеки та екологічності. Моральний знос – це знецінення об'єктів основних засобів внаслідок новітніх досягнень ще задовго до їх повного фізичного зносу [130]. Також великий вплив на моральний знос соціальної інфраструктури в громадах має структура населення та соціальні запити населення. Тобто у більш сучасних умовах громадські бібліотеки та будинки культури в основному більше не приваблюють молодь, навіть якщо ступінь їх фізичного зносу не велика. Тому такий об'єкт основних засобів має потребу в інвестиціях для осучаснення або зміни формату, наприклад, перетворення будинку культури на сучасний простір, як було зроблено в одній із громад Львівщини [131]. Але моральний знос на відміну від фізичного розрахувати неможливо через суб'єктивність оцінки

Натомість ступінь фізичного зносу можна розрахувати за формулою:

$$X = \frac{\Sigma \text{Зносу інфраструктури}}{\text{Первісна вартість інфраструктури}} \times 100\% \quad (2.12)$$

Розрахувавши ступінь зносу, припускаючи, що вартість інфраструктури дорівнює вартості основних засобів основного органу місцевого самоврядування, можна орієнтовно оцінити її стан (табл. 2. 22). З цього порівняння видно, що Ямницька громада має набагато більшу первісну вартість, знос і ступінь зносу основних засобів, ніж Спаська, в якій хоч і менше основних засобів але їх стан є кращим. Це пояснюється тим, що громади мають різний розмір, кількість населення, природно-географічні умови, відповідно, кількість та розмір об'єктів соціальної інфраструктури в цих громадах різний. Багатші громади з розвиненою інфраструктурою, промисловістю чи підприємствами мають більші інвестиції в основні засоби.

Таблиця 2.22

Розрахунок ступеня зносу інфраструктури порівнюваних громад

Громада	Показник	2022	2023	2024	2024 р до 2022 р., +/-
Ямницька сільська громада	Знос	211294317	297958002	223301111	12006794
	Первісна вартість	297958002	333683739	359279436	61321434
	Ступінь зносу	70.91	89.29	62.15	-7.86
Спаська сільська громада	Знос	9213968	6028572	6661062	-2552906
	Первісна вартість	20050021	15972005	16871379	-3178642
	Ступінь зносу	45.95	37.74	39.48	-6,47

Джерело: розраховано автором на основі [126, 127].

Тобто різниця в сумі основних засобів між громадами обумовлена низкою чинників, серед яких історичний розвиток, рівень економічної активності та інвестиційна спроможність регіону. Громади з більшими містами чи розвиненішою інфраструктурою зазвичай накопичують більше основних засобів завдяки масштабним інвестиціям у будівництво, оновлення комунальних служб та розширення транспортних мереж. Зважаючи на ступінь зносу, можна сказати, що громади мають різні потреби в оновленні. Розглянемо, як капітальні інвестиції громад впливають на їх оновлення (2.23). Отже, в двох громадах основні засоби оновлюються швидше, ніж амортизуються, це свідчить про те, що їхній стан підтримується на належному рівні і громади інвестують у створення нових об'єктів інфраструктури та оновлення наявних. Тут виникає ситуація, що Ямницька територіальна громада, інвестуючи, за проведеною оцінкою, більшу частину своїх ресурсів у розвиток, має відповідно більшу потребу в оновленні основних засобів порівняно зі Спаською громадою, стан основних засобів якої є кращим. Тобто

можна стверджувати, що через різний стан інфраструктури потреба у соціально-економічному розвитку в громадах різна, відповідно, чим вищі потреби – тим краща інвестиційна діяльність і навпаки.

Таблиця 2.23

Аналіз стану основних засобів порівнюваних громад

Громада	Рік	Первісна вартість, тис грн	Введено нових ОЗ, грн	Амортизація, грн	Коефіцієнт оновлення, %	Коефіцієнт вибуття, %
Ямницька	2022	297 958	4 483	4 220	1,50	1,42
	2023	333 683	37 694	6 092	11,30	1,83
	2024	359 279	35 987	5 930	10,02	1,65
Спаська	2022	20 050	1 543	684	7,70	3,42
	2023	15 972	2 591	615	16,23	3,85
	2024	16 871	1 915	632	11,35	3,75

Джерело: розраховано автором.

Однак варто врахувати, що оцінка стану інфраструктури за ступенем зносу і темпом оновлення основних засобів може не в повній мірі охоплювати всі аспекти стану та потреб у соціально-економічному розвитку. Оскільки капітальні інвестиції, що надходять бюджетним установам у вигляді цільового фінансування на купівлю, створення та покращення основних засобів, є меншими у порівнянні із видатками розвитку та становлять тільки частину цих видатків. Так, за 2024 рік Ямницька громада здійснила з місцевого бюджету видатків розвитку на суму 136 953 281 гривень. У той час як згідно з даними фінансової звітності Ямницька сільська рада отримала з бюджету цільового фінансування для основних засобів на суму 35 987 262 гривень, що становить 26% від капітальних видатків. Порівнюючи дані за три останні роки, спостерігаємо, що в Ямницькій громаді такі видатки становлять меншу частину бюджету розвитку. Схожа ситуація була і в Спаській громаді за винятком останнього року (рис. 2.17). Така ситуація пояснюється

різними підходами до визначення капітальних інвестицій у бухгалтерському обліку, який ведеться за Національними стандартами (положеннями) бухгалтерського обліку в державному секторі, та бюджетного обліку, який регламентується Бюджетним кодексом України. Так, при суто бухгалтерському підході в бюджетних установах інвестиційною діяльністю вважаються витрати на придбання основних засобів, в тому числі на їх ремонт, який збільшує (поліпшує) їхні корисні властивості і економічні вигоди від їх використання.

Рис. 2.17 Порівняння громад за часткою цільового фінансування на купівлю основних засобів*

*Джерело: розроблено автором.

Натомість бюджетний облік, або ж бухгалтерський облік виконання бюджету, який є науково обґрунтованою системою спостереження, відображення, узагальнення і контролю за якісними і кількісними змінами процесу виконання бюджету, передбачає інший підхід [132]. Цей підхід полягає, як уже зазначалось, у поділі видатків на поточні і капітальні, де капітальними видатками вважається придбання основного капіталу, в який входять не лише витрати на придбання, створення основних засобів, а й їх капітальний ремонт, реконструкція і реставрація. Також капітальними видатками вважаються капітальні трансфери установам,

організаціям, підприємствам та населенню. За таких обставин при бухгалтерському підході видатки громадській організації, яка займається облагородженням рекреаційних зон в громаді, на купівлю обладнання та матеріалів, вважаються витратою на виконання бюджетних програм, а не інвестицією.

Неоднозначна ситуація складається із капітальним ремонтом інфраструктурних об'єктів. Так, якщо такий вид ремонту згідно з бюджетним обліком, є капітальним видаткам, то згідно з положеннями бухгалтерського обліку до складу вартості основних засобів включається вартість ремонту, який спрямований на поліпшення його економічних властивостей, що базується на принципі очікуваного результату. Тобто якщо в процесі ремонту об'єкта інфраструктури він набуває нових властивостей, які принесуть установі економічну вигоду в майбутньому (дозволять цьому об'єкту виконувати якісь нові або додаткові функції для громади), то це вважається інвестицією. Якщо ж такий ремонт лише дозволяє підтримувати можливість виконання об'єктом своїх функцій то такий ремонт не призводить до збільшення вартості основного засобу. Наприклад, якщо йдеться про капітальний ремонт дороги, заміна асфальтного покриття не призводить до збільшення вартості основних засобів, а якщо в процесі ремонту здійснюється будівництво пішохідної доріжки на частині цієї дороги, то це вже збільшує вартість об'єкта. Проте на практиці межа між ремонтом, і поліпшенням є досить розмитою і рішення щодо збільшення вартості об'єкта часто приймає керівник установи [133]. В контексті поняття інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку громад вважаємо, що інвестиціями є всі капітальні видатки місцевого бюджету, які здійснюються з метою покращення умов життя для мешканців, а не тільки ті, що збільшують вартість основних засобів громади.

За таких обставин оцінити потребу громади у вкладенні інвестицій за станом основних засобів неможливо, навіть якщо розраховувати потребу в капітальному ремонті за ступенем зносу. Оскільки чинні форми звітності не містять детального опису і поділу об'єктів інфраструктури у складі основних засобів, а лише загальні

назви їхніх груп. Відтак оцінити потребу в ремонті інфраструктури можна таким чином:

- розрахунок потреб у ремонті за балансовою вартістю, ступенем зносу, коефіцієнту необхідного ремонту стосовно кожного об'єкта інфраструктури окремо на підставі даних бухгалтерського та управлінського обліку;
- оцінка потреб за фактичними видатками на ремонт, який передбачає аналіз даних за останні 5 років та прогнозування лінії тренду;
- проведення технічної експертизи всієї інфраструктури ліцензованими експертами або оціночними компаніями;
- оцінка відповідності об'єктів нормативам та стандартам;
- залучення громадськості для визначення пріоритетів щодо першочергового ремонту або будівництва.

Ці заходи дозволяють визначити реальну потребу в інвестиціях, які необхідні територіальній громаді для вкладення у свій розвиток шляхом ремонту та модернізації її соціальної інфраструктури, яка є необхідною умовою для проживання та розширення можливостей членів громади.

Таким чином можна визначити потребу територіальної громади у інвестиційних ресурсах для підтримання та розвитку вже наявної в ній інфраструктури. Соціально-економічний розвиток передбачає задоволення потреб населення громади також шляхом формування нової соціальної інфраструктури задля створення нових можливостей в ній. Визначення потреб повинно відбуватись із урахуванням принципу громадськості, тобто врахування думки населення на етапі стратегічного планування розвитку, а не лише статистичних і фінансових показників. На першому етапі необхідно здійснити аналіз демографічних та соціально-економічних показників громади, а саме:

- чисельність населення громади та динаміка його змін;
- структура громади за віком (молодь, пенсіонери, працездатне населення);
- рівень працевлаштування, зайнятості та доходів населення громади;
- наявності соціально вразливих груп та осіб, які мають особливі потреби (люди з інвалідністю, багатодітні, учасники бойових дій).

Відповідно до цих показників необхідно планувати подальші вектори розвитку інфраструктури. Наприклад, якщо в громаді є значна частка молодого населення – виникає необхідність у створенні сучасних просторів для молоді, спортивних майданчиків.

Важливо також визначати потребу в інфраструктурі не лише на основі аналізу соціально-економічних показників населення, а й через безпосереднє залучення громадян до процесу планування місцевого розвитку і розробки цільових програм. Такий підхід можна реалізувати шляхом опитування громади та механізму участі, який включає в себе:

- опитування громадян щодо пріоритетів розвитку та потреб в інфраструктурних об'єктах;
- оцінка задоволеності громадянами поточним станом наявної інфраструктури для визначення проблемних напрямків;
- проведення громадських слухань щодо питань соціально-економічного розвитку громади;
- залучення громадськості та бізнесу до розробки і реалізації місцевих цільових програм;
- аналіз запитів населення з використання маркетингових інструментів.

На підставі такого механізму участі можна узагальнити потреби всієї громади, провести аналіз найнеобхідніших проєктів та сформувати матрицю пріоритетності. На цьому етапі важливо визначати пріоритетність методом «Форсайт» (від англ. foresight), що, на думку Р. М. Костюкевича і О. М. Мандзюк, є процесом систематичного визначення нових стратегічних напрямів, які в довгостроковій перспективі можуть серйозно вплинути на економічний і соціальний розвиток, оскільки такий метод включає обговорення можливих шляхів розвитку і формування на основі цього довгострокових пріоритетів в різних галузях і сферах; сукупність інструментів, що дозволяють активно передбачати проблеми майбутнього та активний прогноз, який включає елементи дій на майбутнє [134 с. 77]. Тому для оцінки потреб доцільним є побудувати матрицю потреб громади, яка є інструментом для систематизації і оцінки потреб місцевої громади в різних

сферах, таких як соціальна інфраструктура, економічний розвиток, освіта, охорона здоров'я, транспорт, екологія тощо. Така матриця допомагає визначити пріоритети для розвитку громади, оптимізувати використання ресурсів і сприяє плануванню стратегії соціально-економічного розвитку (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

Матриця визначення потреб громад

Категорія населення	Потреба	Приклад інфраструктурного об'єкта
Діти (0-6 років)	Дитячі садки	Будівництво 1 садка на кожних 500 дітей
Школярі (7-17 років)	Школи, спортмайданчики	Реконструкція 1 школи на кожних 800 учнів
Молодь (18-35 років)	Розвиток бізнесу, дозвілля	Коворкінги, молодіжні центри, спортивні майданчики
Працездатне населення	Дороги, транспорт, бізнес	Бізнес-інкубатори, дороги до підприємств
Літні люди	Медичні послуги, громадські простори	Будинок для літніх, соціальні аптеки

Джерело: розроблено автором.

Таким чином, для оцінки потреб територіальних громад в інвестиціях у забезпечення соціально-економічного розвитку необхідно здійснити аналіз поточного стану наявних в громаді об'єктів інфраструктури, розрахувати витрати, необхідні для їх ремонту задля підтримки функціонування, та визначити потреби у створенні нових об'єктів.

Проведений аналіз інвестиційного забезпечення територіальних громад дав змогу сформулювати такі висновки:

Фінансова децентралізація мала вагомий вплив на інвестиційне забезпечення громад, надавши їм, а не районній владі, можливість вкладати свої ж кошти, а саме податки із доходів працюючих в громаді людей, у свій розвиток. Тобто органи місцевого самоврядування отримали ресурси для самостійного інвестування в інфраструктурні проєкти, на які раніше не мали достатнього фінансування, що відповідає парадигмі місцевого економічного розвитку.

З'ясовано, що міські громади мають більшу податкову базу не лише через те, що, як зазначалось раніше, в них сконцентрована активна комерційна діяльність, а й тому, що в міста приїздить працювати частина жителів селищних і сільських громад, податок з доходів яких роботодавці сплачують за місцем своєї реєстрації.

Виявлено, що соціально-економічний розвиток громад в області досить нерівномірний, оскільки розвинені громади із значними податковими надходженнями мають значно більші інвестиційні ресурси для вкладення у подальший розвиток, хоч частина цих ресурсів вилучається на користь інших громад. У той час як громади із нижчою економічною активністю мають менші інвестиційні ресурси для розвитку і отримують дотацію для забезпечення їх спроможності.

Встановлено, що під бюджетними інвестиціями маються на увазі видатки із так званого «бюджету розвитку» – частки коштів місцевого бюджету, що спрямовуються на купівлю, оновлення, будівництво основних засобів та інших матеріальних і нематеріальних активів, які перебувають на балансах бюджетних установ громади та проведення капітальних і поточних ремонтів цих активів.

На основі оцінювання громад за часткою капітальних видатків до загальних видатків бюджету, до власних податкових надходжень і в розрахунку на одного жителя виявлено значні диспропорції в інвестиційній діяльності територіальних громад Івано-Франківської області, що призводить до їх нерівномірного соціально-економічного розвитку. Причиною таких диспропорцій вважаємо різний обсяг власних податкових ресурсів через залежність місцевих бюджетів від кількості платників податків, що використовують найману працю, адже, податок на доходи фізичних осіб займає найбільшу частку. На основі цих трьох показників за

допомогою програмної мови Python проведено розрахунки інтегральної оцінки інвестиційної діяльності територіальних громад Івано-Франківської області у мирний та у воєнний роки. Під час оцінювання встановлено значне погіршення інвестиційної діяльності в більшості громад за 2024 рік.

У цілому оцінювання інвестиційної діяльності територіальних громад Івано-Франківської області показало наявність значних диспропорцій між ними. В той час як одні громади мають змогу вкласти значні обсяги капітальних інвестицій у соціально-економічний розвиток, забезпечуючи завдяки створенню інфраструктури та умов для ведення бізнесу мультиплікаційний ефект для подальшого розвитку в майбутньому, деякі громади не спроможні вкласти і 10% своїх ресурсів. Така ситуація викликана, в першу чергу, обмеженістю наявних в громаді фінансових ресурсів через недостатні обсяги податкових надходжень та низьку податкову базу.

Зроблено висновок, що об'єкти інфраструктури територіальних громад є основними засобами за активом і внесеним капіталом за пасивом бюджетних установ, що утворені органами місцевого самоврядування і обліковуються на їхніх балансах, і за вартістю основних засобів органу місцевого самоврядування запропоновано дати приблизну оцінку вартості наявної в громаді інфраструктури. Розроблено ряд засобів, які допоможуть оцінити потреби територіальних громад у ресурсах для капітального ремонту наявних об'єктів в громаді та шляхи визначення потреби у нових.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Обґрунтування організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку громад

Існуюча система інвестиційного забезпечення територіальних громад має ряд недоліків, які ускладнюють процес ефективного залучення та вкладення ресурсів територіальних громад у місцевий розвиток. Насамперед неможливо провести детальну оцінку реальних потреб територіальних громад у необхідних ресурсах для розбудови інфраструктури, що може призвести до нераціонального використання коштів. Через відсутність єдиних методичних підходів та нестачу інформації для економічного аналізу інвестиційних потреб територіальних громад створилась ситуація, при якій громади отримують або недостатнє фінансування, або навпаки – вкладають капітальні видатки на реалізацію проєктів, які не є першочерговими для забезпечення комфортних умов і покращення рівня та якості життя місцевих жителів.

Не менш важливою є проблема значних диспропорцій у рівні капітальних інвестицій із місцевих бюджетів між різними громадами. Деякі громади із значними внутрішніми ресурсами мають змогу вкладати більше коштів у розвиток, модернізуючи соціальну інфраструктуру та стимулюючи місцевий економічний ріст задля створення необхідних умов для реалізації людьми свого трудового, підприємницького, громадського, культурного, освітнього, наукового, творчого потенціалу. Тоді як інші територіальні громади стикаються з критичною нестачею ресурсів і не можуть забезпечити навіть базових потреб у вирішенні питань місцевого значення, таких як надання адміністративних послуг, забезпечення соціальних потреб населення, оплату праці місцевого самоврядування. Це створює нерівномірність у соціально-економічному розвитку громад як в межах однієї області, так і в різних регіонах, поглиблює відмінності між спроможними та

малозабезпеченими громадами і знижує загальну ефективність інвестиційної політики. Також існують диспропорції між рівнем інвестиційного забезпечення сільських і міських громад. Великі міста зазвичай мають кращий доступ до фінансових ресурсів, розвинену інфраструктуру та більш привабливі умови для залучення бізнесу й інвесторів. Вони можуть акумулювати значні інвестиційні потоки та спрямовувати їх на розвиток транспорту, освіти, охорони здоров'я, цифровізації та інших стратегічних напрямків. Сільські громади, навпаки, часто мають обмежені фінансові можливості, низьку податкову базу та складнощі із залученням зовнішніх інвестицій. Через це вони змушені покладатися переважно на державні субвенції, грантові програми або підтримку міжнародних фондів, яка не завжди є стабільною. В результаті сільські громади відчують дефіцит коштів для модернізації інфраструктури, що призводить до подальшого відтоку населення та поглиблення соціально-економічного розриву між містами і сільськими територіями.

Тому в таких умовах для вдосконалення наявної системи інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад важливою є розробка організаційно-економічного механізму, який допоможе визначити пріоритетні напрямки розвитку територіальних громад і створити сприятливе середовище для залучення як державних, так і приватних інвестицій, мобілізувати внутрішні та зовнішні фінансові ресурси, необхідні для реалізації інфраструктурних, соціальних та економічних проєктів. Взагалі поняття організаційно-економічного механізму в економічній науці є досить широким. О. С. Хринюк та М. О. Дергалюк узагальнили це поняття в одне, відповідно до організаційно-економічний механізм – це певна сукупність елементів організаційного та економічного характеру (об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів, інструментів тощо), взаємозв'язаних та взаємодіючих між собою із рухливими внутрішніми та зовнішніми зв'язками на макро-, мезо-, мікрорівнях економіки, її міжгалузевих комплексів, галузей, первинних ланок тощо, ефективність реалізації яких залежить від здатності створювати відсутні у конкретний момент зв'язки, елементи, стимули тощо [135, с. 272].

Поняття організаційно-економічного механізму складається з двох структурних підкладкових – організаційного та економічного механізмів, які взаємопов'язані між собою. А. В. Шлапак і А. О. Беляк пропонують визначення організаційного механізму як цілеспрямованої розробки та впровадження систем, процесів і структур в організації, які сприяють досягненню її цілей і завдань та варіюються від формальних політик і процедур до технологічних систем і допоміжних процесів і слугують для впорядкування комунікації, сприяння ефективному прийняттю рішень та оптимізації розподілу ресурсів [136, с. 132]. Щодо економічного механізму, то О. С. Літвінов та С. М. Капталан пропонують розуміти його, як сукупність, систему елементів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, яка враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища [137, с. 148]. Якщо розглядати економічний механізм в контексті розвитку територіальних громад, то він є комплексним підходом, спрямованим на забезпечення ефективного використання ресурсів території та створення сприятливих умов для розвитку місцевої економіки та соціальної сфери, він включає елементи, які необхідні для створення сприятливого економічного середовища на території громади [138].

Загалом можна зробити висновок, що організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад – це комплекс економічних, інституційних, управлінських, фінансових та правових інструментів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання громад через ефективне управління інвестиційними ресурсами, що передбачає не лише фінансування розвитку за рахунок капітальних інвестицій з місцевого бюджету, а й активне залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема приватних, державних та міжнародних інвестицій. Важливими складовими механізму є стратегічне планування, координація дій місцевої влади, бізнесу та громадськості, створення сприятливого інвестиційного клімату, а також системи моніторингу й оцінки ефективності інвестиційної діяльності. Його головною метою є подолання диспропорцій у розвитку територій, раціональне використання

фінансових ресурсів та забезпечення довгострокового економічного зростання громад.

Розробка такого механізму дозволить вирішити такі питання щодо інвестиційного забезпечення територіальних громад:

- єдиний механізм дозволить забезпечити взаємну інтеграцію зусиль органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади, бізнесу і громадськості задля ефективного планування, розподілу ресурсів та економічного контролю за вкладенням інвестицій, що сприятиме підвищенню якості управління;

- чітко визначені організаційно-економічні моделі місцевого економічного розвитку сприятимуть розвитку підприємництва, створенню нових робочих місць, впровадженню інновацій та залученню інвестицій приватного сектора, що дозволить громадам підвищити свою конкурентоспроможність;

- інвестиції, які будуть спрямовані через ефективну і налагоджену систему дозволять різним громадам розвивати свою соціальну інфраструктуру, яка безпосередньо впливає на підвищення рівня життя мешканців та в кінцевому результаті дозволить знизити диспропорції щодо рівня розвитку територіальних громад;

- механізм дозволить не лише реагувати на поточні виклики та потреби, а й планувати довгостроковий розвиток та стратегію розвитку територіальних громад, адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі та забезпечувати стабільність соціально-економічного розвитку;

- забезпечить систему економічного контролю, що включає в себе адміністративний, громадський та внутрішній контроль з метою підвищення прозорості інвестиційного процесу.

Як складові цього механізму пропонуємо виділити аналіз соціально-економічного стану громади, оцінку її потреб, розробку місцевих цільових програм, реалізацію цих програм, здійснення економічного контролю над процесом інвестиційного забезпечення та аналіз ефективності вкладених інвестицій (рис. 3.1) .

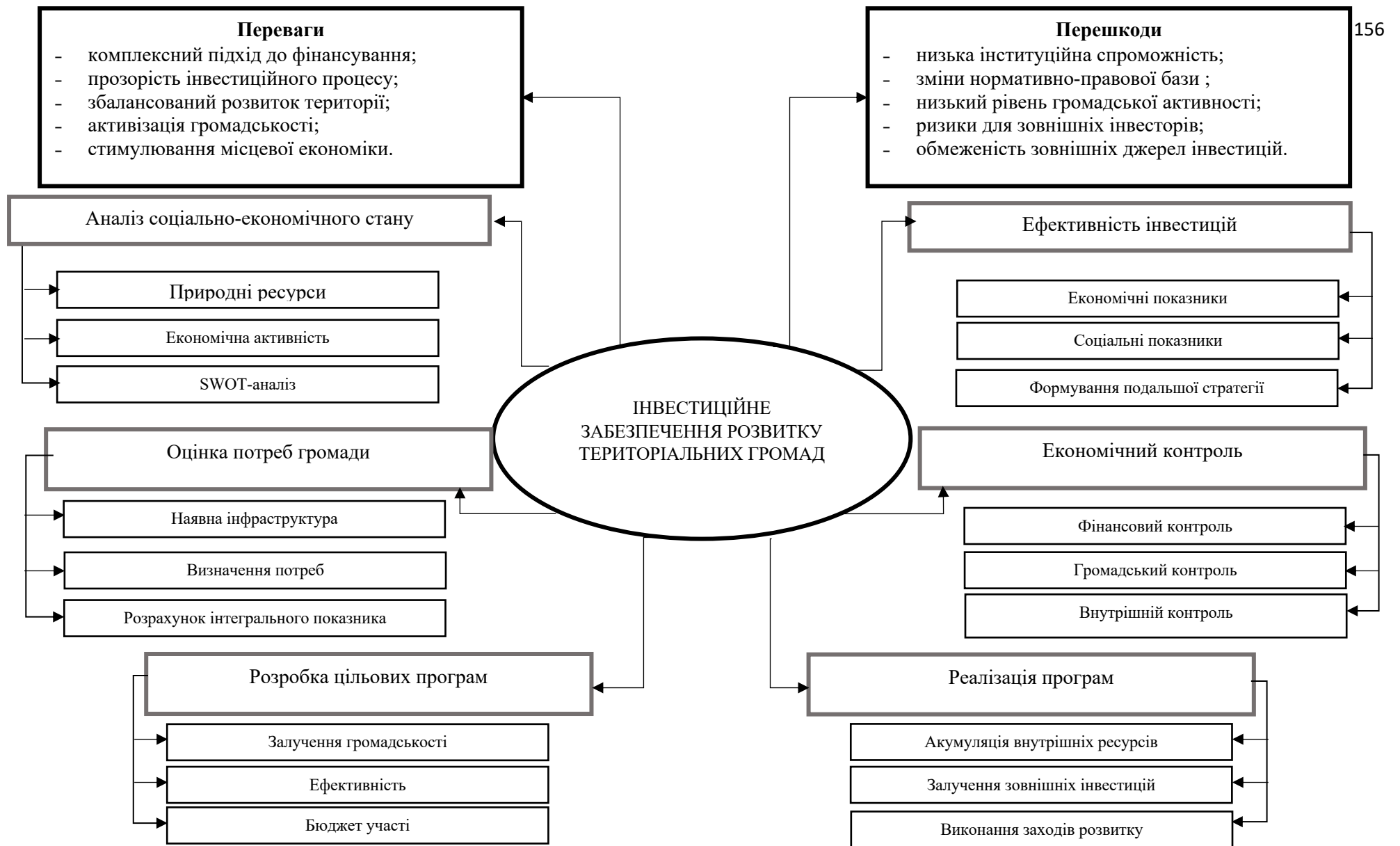

Рис. 3.1. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення *

Джерело: розроблено автором.

Аналіз соціально-економічного стану є комплексним дослідженням яке дозволяє оцінити поточний рівень розвитку громади, визначити її сильні та слабкі сторони, виявити проблеми та потенціал для залучення інвестицій. Без аналізу сучасного стану соціально-економічного розвитку територіальних громад неможливо вийти на обґрунтування механізму [139, с. 25].

Цей етап передбачає вивчення всіх наявних природних ресурсів на території громади, оцінку їх економічного потенціалу і екологічного стану та пошук можливостей використання в процесі розвитку громади. До уваги беруться: земельні ресурси (родючість ґрунтів, вільні земельні ділянки для сільськогосподарського виробництва, житлової забудови, рекреаційних зон); водні ресурси (річки, озера, підземні води, можливості їх використання для зрошення, рибальства і рекреації); лісові ресурси (площа лісових насаджень, можливість заготівлі деревини, мисливське господарство, екотуризм); корисні копалини (обсяг і наявність у громаді корисних копалин, можливість їх використання у промисловості); енергетичний потенціал (наявність можливостей для розвитку сонячної, вітрової та іншої відновлюваної енергетики); екологічний стан (рівень забрудненості води, ґрунтів, повітря, наявність екологічних проблем що можуть бути перешкодою розвитку). Такий аналіз є важливим етапом при розробці стратегій громади та плануванні соціально-економічного розвитку.

Оцінка економічного стану громади дозволяє отримати відомості про демографічну ситуацію, рівень зайнятості, доходи населення, структуру місцевої економіки, основні підприємства, доходи та видатки місцевого бюджету, податкові надходження. Як уже зазначалось, оцінити рівень економічного розвитку можна як на підставі статистичних даних, так і на підставі аналізу податкових надходжень за обсягами та видами податків. Так, значні обсяги туристичного збору свідчитимуть про розвиток туристичної сфери, єдиного податку – про мале підприємництво. Також можна провести аналіз платників податків за видами економічної діяльності для виявлення структури місцевої економіки територіальної громади.

Отримані результати доцільно згрупувати, виділяючи сильні і слабкі сторони громади, а також можливості та загрози соціально-економічному розвитку

громади. Для надання результатам доказовості, а висновкам більшої достовірності варто застосовувати специфічну методологію дослідження, зокрема SWOT-аналіз [140, с. 35]. Таким чином, на підставі даних про соціально-економічний стан, можна здійснити аналіз будь якої громади (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз Ямницької територіальної громади

Сильні сторони – вигідне територіальне розташування (біля обласного центру); – фінансова спроможність; – наявність доріг загальнодержавного значення та залізниці; – функціонування в громаді бюджетоутворюючих промислових підприємств; – наявність сільськогосподарських угідь, які забезпечують виробництво продукції рослинництва і тваринництва; – наявність природно-рекреаційних ресурсів (водойм, лісів заповідних територій)	Слабкі сторони – низька ефективність використання земельних ресурсів та слабкий розвиток аграрного сектора; – наявність закинутих промислових зон; – значна частина працездатного населення працює обласному центрі; – відсутність туристичної інфраструктури; – наявність сміттєзвалищ на території громади; – екологічні проблеми (вирубка лісів, забруднення водойм); – вилучення державою частини коштів, що потенційно могла бути спрямована на розвиток (реверсивність бюджету)
Можливості – залучення інвестицій в розвиток підприємництва в громаді; – створення фермерських господарств; – розвиток відновлювальної енергетики; – розширення рекреаційних зон та створення туристичної інфраструктури	Загрози – конкуренція із сусідніми громадами за використання інвестиційних ресурсів; – погіршення демографічної ситуації; – природні загрози (затоплення сільськогосподарських територій та житлових зон); – негативний вплив на інвестиційну привабливість громади політичної та економічної ситуації в країні

Джерело: розроблено автором на основі [141].

Оцінка потреб громади полягає у визначенні ключових соціально-економічних інфраструктурних та екологічних потреб громади, вона допомагає визначити пріоритети розвитку, ефективно розподілити ресурси та сформувати цільові програми вкладення інвестицій. Початковим етапом є дослідження стану наявних в територіальній громаді об'єктів інфраструктури, тобто аналізу їх технічного стану, доступності і ефективності їх використання, що дає змогу розрахувати потребу в модернізації, капітальному ремонті та поліпшенні.

Для оцінки загального стану інфраструктури в громаді пропонуємо використати інтегральний індекс інфраструктурного розвитку:

$$P = \sum_{i=1}^n W_1 \times I_i \quad (3.1),$$

де: P – інтегральний індекс інфраструктурного розвитку;

I_i – частковий індекс стану окремого інфраструктурного компонента (наприклад, доріг, водопостачання, цифрової інфраструктури тощо), виражений у балах від 0 до 1 (де 0 – критичний стан, 1 – відмінний стан);

W_1 – ваговий коефіцієнт для кожного інфраструктурного компонента, що відображає його значущість для громади (сума всіх вагових коефіцієнтів має дорівнювати 1);

n – кількість оцінюваних компонентів інфраструктури.

Припустимо, що ми оцінюємо дорожню, житлово-комунальну та культурну інфраструктуру умовної територіальної громади. На підставі експертного оцінювання виявлено такі результати: дорожня – $I_1 = 0.6$, $I_l = 0.4$; житлово-комунальна – $I_2 = 0.7$, $I_2 = 0.3$; культурна – $I_3 = 0.8$, $I_3 = 0.3$. Таким чином, розрахунок індексу інфраструктурного розвитку виглядатиме так:

$$P = (0.6 \times 0.4) + (0.7 \times 0.3) + (0.8 \times 0.3) = 0.24 + 0.21 + 0.24 = 69 \quad (3.2)$$

Тобто така оцінка свідчить про те, що 69% інфраструктури в хорошому стані, тоді як 31% потребує інвестицій.

Ще одним структурним елементом оцінки потреб є визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку. На думку О. В. Шевченка, питання визначення пріоритетів подальшого розвитку потребує особливої уваги, оскільки від правильності формулювання залежить успішність реалізації регіональних проєктів [142, с. 12]. Цей процес включає оцінку рівня задоволення основних потреб населення, доступності та якості наданих об'єктами соціальної інфраструктури послуг, аналіз ресурсного потенціалу та фінансових можливостей громади. Визначення потреб базується на дослідженні фінансових і статистичних даних, опитуванні мешканців, громадських слуханнях, консультаціях з експертами та оцінці поточного стану інфраструктури.

Основним елементом визначення потреб є розрахунок потреб територіальної громади в інвестиціях, пропонуємо таку формула для його здійснення:

$$П = \sum_{i=1}^n (3OZ_i + KP_i + CO_i) \times BK_i \quad (3.3),$$

де: $П$ – загальна потреба громади в інвестиціях;

$3OZ_i$ – сума зносу основних засобів у конкретній сфері (i), визначається за даними бухгалтерського або управлінського обліку в органах місцевого самоврядування;

KP_i – потреба у капітальному ремонті основних засобів, визначається на підставі експертизи або розраховується як частка від первісної вартості основних засобів (25-50%);

CO_i – потреба у створенні нових об'єктів інфраструктури (будівництво доріг, будівель, облагородження рекреаційних зон), розраховується на підставі проєктної документації або орієнтовно до аналогічних проєктів;

BK_i – ваговий коефіцієнт, що встановлюється для кожної сфери соціально-економічного розвитку на підставі визначених пріоритетів;

n – кількість сфер, що аналізується.

Ця формула дозволяє визначити орієнтовну суму інвестицій, які необхідно вкласти громаді у свій соціально-економічний розвиток. Для розрахунку необхідно визначити вартість зношених об'єктів інфраструктури, які потребують оновлення або модернізації, після чого оцінюється необхідність капітального ремонту. За результатами визначення потреб громади у новій інфраструктурі розраховується приблизна вартість її будівництва чи придбання. Важливим є розрахунок потреб в інвестиціях з урахуванням пріоритетності, тобто за принципом вкладення спершу в найважливіші сфери, а не у все і відразу. Припустимо, в умовній територіальній громаді транспортна інфраструктура має знос основних засобів на суму 12 млн грн, потребу у капітальному ремонті на 6 млн, будівництві нових об'єктів на 10 млн грн. Відповідно сфера ЖКГ – 9 млн грн, 4 млн грн і 5 млн грн; культурна сфера – 4 млн грн, 2 млн грн і 3 млн грн. Стратегією громади транспортній інфраструктурі встановлено найвищий пріоритет (0.5), житлово-комунальному господарству – середній пріоритет (0.36) і культурній – найнижчий (0.15). Відповідно розрахунок загальної потреби громади в інвестиціях виглядатиме таким чином:

$$П = ((12 + 6 + 10) \times 0.5) + ((9 + 4 + 5) \times 0.35) + ((4 + 2 + 3) \times 0.15) \quad (3.4)$$

$$П = 14 + 6.3 + 1.35 = 21.65 \quad (3.5)$$

Отже ця модель дозволяє розрахувати інвестиційні потреби на основі детального аналізу та наявності необхідних даних для всіх територіальних громад. Проте тут у грошову вимірі оцінені ті потреби, які були виявлені під час поточного аналізу, але з часом у населення можуть виникати нові потреби, зумовлені чинниками та змінами різного роду (рис.3.2.) У громад постійно виникають нові потреби через ряд факторів, пов'язаних з динамікою соціально-економічного розвитку, зміною зовнішніх умов і внутрішніх процесів. З розвитком нових технологій змінюються вимоги до інфраструктури та послуг. Наприклад, виникає потреба в будівництві нових будівель, що відповідають вимогам енергоефективності, або в установці нових технологій для управління водними або енергетичними ресурсами.

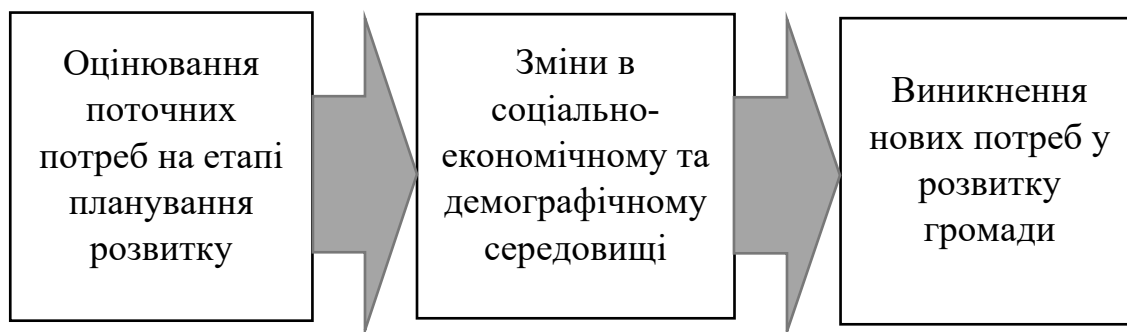

Рис. 3.2. Формування потреб територіальних громади*

*Джерело: розроблено автором.

Розробка цільових програм полягає у створенні стратегічних документів, які визначають напрями соціально-економічного розвитку громад, обґрунтовують необхідні заходи та обсяги фінансування. Особливостями формування місцевих цільових програм, як стверджують І. А. Башинський, Л. О. Сімонцева, полягають у тому, що на рівні громади можливо затвердити відповідну цільову програму, яка дозволяє комплексно забезпечити бюджетне фінансування пріоритетних напрямів [143, с. 7]. Так, відповідно до запропонованого організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення, базою для розробки цільових програм є проведений аналіз соціально-економічного стану та розрахунок потреб громади в інвестиціях.

Важливим інструментом демократичного управління місцевим економічним розвитком є залучення мешканців та бізнесу до розробки цільових програм громади, що сприяє прозорості, врахуванню реальних потреб громади та підвищенню ефективності використання ресурсів. Формами реалізації цього структурного компонента є проведення громадських слухань і обговорень, де мешканці можуть висловити свої пропозиції і побажання до проєктів місцевих цільових програми. Також можливе створення дорадчих органів при місцевій раді або її виконавчому комітеті у вигляді громадських рад, робочих груп, експертних комісій, що будуть розробляти проєкти програм або коригувати їх у відповідності до пріоритетів громади, наприклад, встановленням вагових коефіцієнтів при

розрахунку потреби в інвестиціях. Також органам місцевого самоврядування важливо співпрацювати з громадськими організаціями, волонтерськими ініціативами, представниками бізнесу громади, в тому числі через організацію бізнес-форумів та зустрічей для обговорення місцевих цільових програм.

На етапі розробки цільових програм в рамках організаційно-економічного механізму важливою є оцінка очікуваної ефективності програми, для цього варто використовувати прогностні показники, які допомагають оцінити можливий соціально-економічний вплив, фінансову доцільність та управлінську ефективність. Прогнозними можуть бути соціально-економічні показники, як-от: очікуване зростання зайнятості, тобто кількість робочих місць, що буде створена завдяки реалізації програми, покращення якості життя населення через заходи з благоустрою і облагородження, кількість нових об'єктів інфраструктури, кількість рекреаційних зон тощо. Також прогнозуються очікувані фінансово-економічні показники, такі як співвідношення витрат і результатів, визначення джерел фінансування.

При розробці цільових програм також доцільно передбачити окрему програму “бюджету участі”, яка, за визначенням І. М. Стоник та Я. М. Ус є інструментом, який передбачає найвищий рівень участі громадян у прийнятті рішень щодо цільового використання частини коштів з місцевого бюджету [144. с. 32]. Тобто це інструмент безпосередньої участі громадськості у соціально-економічному розвитку, не лише шляхом прийняття управлінських рішень щодо визначення пріоритетних напрямів бюджетного інвестування, а й у реалізації цих проєктів.

Реалізація місцевих цільових програм є процесом виконання запланованих заходів для досягнення визначених цілей розвитку громади. Реалізація включає декілька етапів, серед яких визначення виконавчих органів, формування плану дій, проведення тендерів, перевірка тендерної документації, укладення господарських договорів з підрядниками, безпосереднє будівництво, придбання, ремонт інфраструктурних об'єктів, документальне оформлення операцій з прийому виконаних робіт та їх оплата. Ефективна реалізація місцевих цільових програм

залежить від чіткого управління, раціонального використання ресурсів, контролю та залучення громад.

Акумуляція внутрішніх ресурсів громади передбачає процес мобілізації наявних фінансових, матеріальних, людських та організаційних можливостей для ефективного впровадження місцевих цільових програм. Вона дозволяє зменшити залежність від зовнішніх джерел фінансування та забезпечити стабільний розвиток громади. Як уже зазначалось, основні внутрішні фінансові ресурси зосереджені в місцевому бюджеті, з якого фінансуються інвестиції в розвиток у формі капітальних видатків, що можуть здійснюватися за умови фінансування поточних видатків за захищеними статтями. За таких умов варто провести оптимізацію видатків бюджету заради пошуку можливостей зниження видатків споживання. Але тут варто врахувати, на думку А. В. Дем'янюк, що перспективи оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів ускладнюються передачею додаткових повноважень на здійснення видатків з державного на місцевий рівень, що створює загрози збалансованості місцевих бюджетів та створює загрози для реалізації запланованих завдань децентралізації [145, с. 989]. Незважаючи на це, оптимізація видатків споживання дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше використовувати фінансові ресурси та виділяти більше коштів на інвестування у соціально-економічний розвиток територіальної громади. Зменшення неефективних витрат збільшує фінансову стійкість громади, запобігає корупційним ризиками та дозволяє приваблювати зовнішніх інвесторів. У рамках організаційно-економічного механізму можна запропонувати такі заходи оптимізації неефективних видатків заради збільшення капітальних інвестицій (табл.3.2). У разі неможливості профінансувати місцеві цільові програми, громада потребуватиме часткового або повного залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Залучення зовнішніх інвестицій передбачає розробку та втілення комплексу заходів, спрямованих на отримання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів від державних, приватних, міжнародних та громадських організацій для реалізації місцевих цільових програм.

Таблиця 3.2

Заходи оптимізації поточних видатків місцевих бюджетів громад

Сфера управління	Пропоновані заходи
Адміністративні витрати	- скорочення неефективних посад та дублюючих функцій; - оптимізація витрат на службові поїздки; - впровадження електронного документообігу.
Комунальні послуги	- енергозбереження (LED-освітлення, утеплення будівель); - оптимізація графіків роботи установ для економії ресурсів; - використання альтернативних джерел енергії (сонячні панелі, теплові насоси).
Соціальна підтримка	- перехід на адресну допомогу замість загальних дотацій; - моніторинг соціальних виплат для запобігання зловживанням; - залучення громадських організацій до реалізації соціальних програм.

Джерело: розроблено автором.

Важливим для органів місцевого самоврядування є пошук джерел зовнішніх інвестицій, особливо в умовах воєнного стану. Процес залучення зовнішніх інвестицій громадою є складним і багатоетапним, оскільки передбачає не лише пошук потенційних інвесторів, а й створення сприятливих умов для їхньої діяльності. Він починається з оцінки власного потенціалу та визначення пріоритетних напрямів розвитку, які потребують фінансової підтримки.

Виконання заходів розвитку громади в межах бюджету, який включає як внутрішні ресурси, так і залучені зовнішні кошти, здійснюється через механізм бюджетних програм. Це передбачає розробку та затвердження програмно-цільового фінансування, спрямованого на досягнення визначених соціально-економічних результатів. Процес починається зі складання бюджетних програм, де

визначаються конкретні заходи, їх вартість, джерела фінансування та очікувані результати. Бюджет громади формується на основі прогнозних надходжень від податків, зборів та інших доходів, а також залучених ресурсів у вигляді державних субвенцій, грантів, інвестицій або кредитів. Фінансування заходів соціально-економічного розвитку здійснюється відповідно до паспортів бюджетних програм, де враховуються як капітальні, так і поточні видатки.

Економічний контроль є системою заходів, спрямованих на забезпечення ефективного, раціонального та прозорого використання фінансових ресурсів, залучених для розвитку громади. Він охоплює всі етапи інвестиційного процесу: від планування та залучення коштів до їх використання та оцінки отриманих результатів. Економічний контроль – це систематичне спостереження і перевірка органами контролю процесу функціонування певного об'єкта, виробничого, суспільного чи іншого процесу відповідно до вимог економічних законів, чинного законодавства з метою встановлення відхилень об'єкта контролю від заданих параметрів, забезпечення законності виконання операцій, запобігання протиправним операціям [146]. Такий вид контролю передбачає перевірку відповідності інвестиційних програм і проєктів стратегічним цілям громади, оцінку їхньої економічної доцільності та перевірку джерел фінансування.

Ефективність інвестицій визначається рівнем досягнення стратегічних цілей, раціональним використанням фінансових ресурсів та фактичним впливом на якість життя мешканців. Вона охоплює як економічні, так і соціальні аспекти, враховуючи не лише фінансову віддачу, а й покращення інфраструктури, підвищення рівня зайнятості та розвиток соціальної сфери. Економічна ефективність інвестицій – це співвідношення між величиною інвестицій у створення або розвиток основного капіталу та отриманим ефектом [147]. Для оцінки ефективності інвестицій використовуються різні кількісні та якісні показники. Серед фінансових критеріїв – рентабельність проєктів, термін окупності, приріст доходів бюджету громади. Соціальні показники включають рівень зайнятості, доступність соціальних послуг, динаміку демографічних змін. Інституційний ефект оцінюється за рівнем довіри населення до місцевої влади,

ефективністю управління фінансами та підвищенням інвестиційної привабливості громади.

Для оцінки економічної ефективності вкладених інвестицій доцільно використати такий показник, як приріст доходів місцевого бюджету, адже цей показник відображає, наскільки інвестиції сприяли збільшенню надходжень від податків, розраховується як відношення зростання доходів бюджету до загального обсягу інвестицій. Ще одним показником, який дозволяє оцінити економічну ефективність інвестицій, є коефіцієнт мультиплікації інвестицій, що показує, наскільки вкладені кошти стимулюють розвиток економіки громади. Якщо інвестиції сприяють активізації місцевого бізнесу, створенню нових робочих місць і збільшенню податкових надходжень, їхній мультиплікативний ефект є вищим.

Соціальна ж ефективність інвестицій у громадах визначається тим, наскільки вкладені кошти сприяють підвищенню якості людського капіталу, адже саме в територіальних громадах, на думку О. Ю. Бобровської, починається продукування людського капіталу, задоволення соціальних потреб і реалізація соціальних інтересів, генерується творча енергія соціуму, виникають прямі і зворотні зв'язки, взаємовідносини, міжособистісна й колективна взаємодія, а соціальний зміст людського існування об'єднується з його економічним базисом [148, с.4].

Після реалізації всіх попередніх елементів та структурних компонентів організаційно-економічного механізму залишається тільки компонент подальшого планування розвитку. Тобто територіальна громада переходить до нового етапу планування, який базується на оцінці досягнутих результатів, аналізі викликів та визначенні нових стратегічних пріоритетів. Цей процес є безперервним і спрямований на забезпечення сталого розвитку, підвищення ефективності управління ресурсами та адаптацію до змін зовнішнього середовища.

На початку цього етапу проводиться комплексна оцінка результатів реалізованих заходів, в рамках якої аналізуються економічні, соціальні та екологічні показники, що дозволяє визначити, які напрями розвитку дали очікуваний ефект, а які потребують коригування. Інструментами тут виступають статистичні дані, опитування мешканців, фінансові звіти, експертні висновки.

Зміни у демографічній ситуації, економічній активності, екологічних факторах чи інвестиційних можливостях можуть вимагати оновлення стратегічних цілей громади. У цьому процесі активну роль відіграють органи місцевого самоврядування, громадськість, місцевий бізнес та зовнішні інвестори.

Враховуючи все вищесказане, запровадження організаційно-економічного механізму інвестиційного розвитку громад можна зобразити як процес, реалізація якого призводить до появи нових потреб (рис. 3.3).

Важливою умовою для впровадження такого механізму в систему інвестиційного забезпечення територіальної громади є залучення всіх зацікавлених у її розвитку сторін. У рамках механізму пропонується створення дорадчого громадського органу при місцевому самоврядуванні для участі громадськості в прийнятті управлінських рішень щодо інвестицій.

Рис. 3.3. Етапи механізму інвестиційного забезпечення розвитку громад*

*Джерело: розроблено автором.

Вважаємо, що такий орган може функціонувати у вигляді комісії з інвестиційної діяльності, яка ж забезпечуватиме методичну реалізацію запропонованого механізму в діяльність територіальної громади. Пропоновану структуру розроблено з урахуванням можливості участі у її роботі як представників органів місцевого самоврядування, так і представників громадськості, місцевого

бізнесу та зовнішніх інвесторів (рис. 3.4). Це сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень, оскільки забезпечує різноманітність думок і досвіду, що дозволяє враховувати потреби всіх зацікавлених сторін. Взаємодія з громадськістю підвищить рівень довіри до процесів управління та підзвітності, що позитивно впливає на реалізацію стратегічних ініціатив. Участь бізнесу забезпечить додаткові фінансові ресурси, інноваційні підходи та сучасні технології, що сприяє економічному зростанню та розвитку конкурентних переваг території. Включення зовнішніх інвесторів створить можливості залучення нових капіталовкладень, підвищення рівня зайнятості та створення доданої вартості, що позитивно впливатиме на соціально-економічний розвиток громад. Така взаємодія дозволяє оптимізувати витрати, підвищити якість послуг та інфраструктури, а також сприяти довгостроковій стабільності та стійкому розвитку територіальних громад.

Рис. 3.4. Пропонований орган для впровадження організаційно-економічного механізму *

Джерело: розроблено автором на основі [141].

Отже, запропонований організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сприятиме збалансованому, соціально-економічному розвитку територіальних громад різного типу у відповідності до встановлених громадськістю пріоритетів та векторів розвитку.

3.2 Заходи із залучення зовнішніх інвестицій в соціально-економічний розвиток територіальних громад

На основі проведеного розрахунку потреб в інвестиціях в інфраструктуру вже на етапі розробки місцевих цільових програм розвитку керівництво громади може виявити, що власних податкових надходжень не вистачить для реалізації цих заходів. Так, значна частка територіальних громад Івано-Франківської області неспроможна здійснювати достатні капітальні видатки через відсутність належної податкової бази. В свою чергу, необхідною умовою для реалізації потенціалу людського капіталу шляхом розвитку підприємництва, є наявність розвиненої соціальної інфраструктури. І виходить замкнуте коло, коли територіальна громада не може фінансувати свій соціально-економічний розвиток через відсутність податкових надходжень, а такі надходження відсутні, бо в громаді немає необхідних можливостей. Це явище протилежне тому, коли громада здійснює капітальні видатки в розвиток соціальної інфраструктури, інвестуючи тим самим у людський капітал. Як зазначають А. Л. Бикова, Л. І. Чабан, А. П. Алексєєв, інвестиції у людей формують попит у багатьох суміжних секторах, створюючи тим самим мультиплікаційний ефект [144]. У такому випадку в рамках організаційно-економічного механізму пропонується залучити, частково або повністю, зовнішні інвестиційні ресурси в місцевий бюджет для здійснення капітальних видатків на місцеві цільові програми розвитку. Тобто зовнішні інвестиції можуть стати важливим драйвером росту громади, адже вони здатні сприяти розвитку економіки, покращенню інфраструктури, створенню нових робочих місць та підвищенню якості життя мешканців

Для розрахунки потреб громади в залученні зовнішнього фінансування до бюджету, спершу необхідно провести розрахунок того, скільки внутрішніх ресурсів може бути направлено на капітальні видатки. Після чого можна зробити розрахунок потреби у зовнішніх інвестиціях за формулою:

$$З = Н - В \quad (3.6),$$

де $З$ – сума зовнішніх ресурсів необхідна для забезпечення розвитку;

$Н$ – загальна потреба у фінансуванні розроблених проєктів і програм;

$В$ – внутрішні бюджетні ресурси громади.

Залучення зовнішніх інвестицій має для громади ряд позитивних наслідків:

— кошти на фінансування соціально-економічного розвитку – громада отримує кошти, яких не вистачає в місцевому бюджеті для реалізації місцевих цільових програм та конкретних інвестиційних проєктів;

— прискорений розвиток інфраструктури – додаткові інвестиції сприяють модернізації доріг, комунальних систем, соціальних об'єктів;

— залучення передових технологій і досвіду – громада отримує доступ до нових методів управління, екологічних та енергозберігаючих технологій;

— збільшення власних податкових надходжень – нові підприємства, бізнеси та розширення економічної активності підвищують доходи бюджету громади.

Тобто додаткове фінансування має значний позитивний вплив на стан територіальних громад, адже всі додаткові фінансові ресурси органи місцевого самоврядування інвестують у соціально-економічний розвиток. Таку тенденцію і властивість територіальних громад можна прослідкувати за показниками інвестиційної діяльності у 2023 році, коли ті громади, що отримали додаткові податкові надходження від податку на доходи фізичних осіб завдяки зростанню кількості військовослужбовців і сум їх грошового забезпечення, різко збільшити капітальні видатки у розвиток.

Зовнішні інвестиції до бюджету громади можуть бути залучені із різних джерел (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Джерела зовнішніх інвестиційних ресурсів громад

Джерело інвестицій	Характеристика	Приклади
Державні програми та субвенції	Фінансування від центральної влади для підтримки регіонального розвитку	Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), субвенції на соціально-економічний розвиток
Регіональні цільові програми від обласних рад	Фінансування проєктів місцевого значення з обласного бюджету	Програми підтримки малого бізнесу, модернізації ЖКГ, розвитку інфраструктури, соціального захисту
Міжнародні гранти та донорські організації	Безповоротна фінансова допомога для реалізації соціально-економічних проєктів	Гранти від USAID, ЄС, GIZ, Світового банку
Публічно-приватне партнерство	Спільна реалізація інфраструктурних або соціальних проєктів громадою та бізнесом	Концесії на будівництво доріг, модернізація комунальних підприємств
Банківські кредити та фінансові установи	Позики для реалізації інфраструктурних та інших проєктів	Кредити від ЄБРР, приватних банків, інвестиційних фондів
Місцеві та міжнародні облігації	Розміщення боргових цінних паперів для залучення капіталу	Муніципальні облігації, єврооблігації
Соціальне інвестування та краудфандинг	Фінансування від громадян, благодійних організацій, соціально відповідального бізнесу	Платформи краудфандингу, соціальні інвестиційні фонди

Джерело: узагальнено автором.

Тому зовнішні інвестиції можуть виступати саме ключовим фактором розвитку можливостей для громад із низькими економічними показниками.

Однак, залежно від джерела фінансування, зовнішні інвестиційні ресурси можуть мати і негативні ефекти, такі як:

- залежність громади від інвестора – громада може втратити фінансову автономію через значний вплив зовнішніх фінансів;

- ризик неперіоритетного розвитку – зовнішнє фінансування може спрямовуватись у сектори, які цікаві інвестору, а не жителям громади. Наприклад, державна чи регіональна цільова підтримка може направлятись у ті сфери діяльності, що встановлені державою чи керівництвом області, навіть якщо населення громади не відчуває потреби у розвитку таких секторів;

- можливі боргові зобов'язання – кредити чи облігації можуть створювати фінансове навантаження на місцевий бюджет у майбутньому.

Таким чином, ефективне залучення зовнішніх інвестицій потребує ретельного планування, прозорості та балансу між інтересами громади та інвесторів. Як стверджують О. Крайник та О. Федорчук, важливим завданням органів місцевого самоврядування є пошук додаткових джерел фінансових ресурсів органами місцевої влади шляхом використання потенціалу розвитку конкретної території [150. с. 122].

Кожне джерело зовнішніх інвестицій має свої переваги та недоліки, тому громадам важливо враховувати як потенційні вигоди, так і можливі ризики при виборі оптимальних механізмів фінансування розвитку (табл. 3.4). Зовнішні інвестиції в громади можуть мати негативні наслідки, коли вони не відповідають реальним потребам громади або коли вони погано інтегруються в загальний соціально-економічний контекст. Однією з проблем може бути те, що інвестори часто орієнтовані на короткострокову вигоду, а не на сталий розвиток громади в довгостроковій перспективі. Внаслідок цього громада може отримати інвестиції, які, хоча і мають високий потенціал, не сприяють вирішенню ключових місцевих проблем або не інтегруються в існуючу економічну структуру. Це може призвести до надмірної залежності від зовнішніх джерел фінансування, що робить громаду вразливою до змін зовнішніх умов, таких як зміни в політичній ситуації або економічна нестабільність у країні інвестора.

Таблиця 3.4

Переваги та недоліки джерел зовнішніх інвестицій громад

Джерело інвестицій	Переваги	Недоліки
Державні програми та субвенції	Гарантоване фінансування, можливість реалізувати великі проєкти	Залежність від державної політики, обмежене фінансування, бюрократія
Регіональні цільові програми від обласних рад	Фінансування проєктів місцевого значення, підтримка регіонального розвитку	Конкуренція між громадами за кошти, політичний вплив на розподіл ресурсів
Міжнародні гранти та донорські організації	Безповоротна фінансова допомога, передові технології, незалежність від державного бюджету	Високі вимоги до звітності та контролю, складна процедура отримання
Приватні інвестори та бізнес	Створення нових робочих місць, економічний розвиток, зростання податкових надходжень	Інвестори можуть диктувати власні умови, ризик соціальної нерівності та екологічних проблем
Публічно-приватне партнерство	Розподіл фінансових ризиків, доступ до нових технологій та управлінських практик	Складні юридичні процедури, можливість несправедливих умов для громади
Банківські кредити та фінансові установи	Можливість швидкого залучення коштів, довгострокові інвестиції	Високі відсоткові ставки, боргове навантаження на місцевий бюджет
Місцеві та міжнародні облігації	Альтернативний спосіб залучення фінансів, можливість самостійного визначення пріоритетів	Фінансові ризики, залежність від інвесторів, необхідність забезпечення погашення боргу
Соціальне інвестування та краудфандинг	Мобілізація громади, розвиток соціально значущих проєктів	Обмежені ресурси, залежність від активності громади та благодійників

*Джерело: узагальнено автором.

Для залучення зовнішніх інвестицій органам місцевого самоврядування необхідно здійснити ряд управлінських дій для збільшення обсягів фінансування та розширення можливих джерел, особливо в складних політико-економічних умовах та часи економічних криз, коли можливості вкладення внутрішніх ресурсів суттєво знижуються. Пропонуємо рекомендації для органів місцевого самоврядування, які можуть бути застосовані ними при залученні ресурсів для реалізації заходів із соціально-економічного розвитку в рамках організаційно-економічного механізму (рис. 3.5)

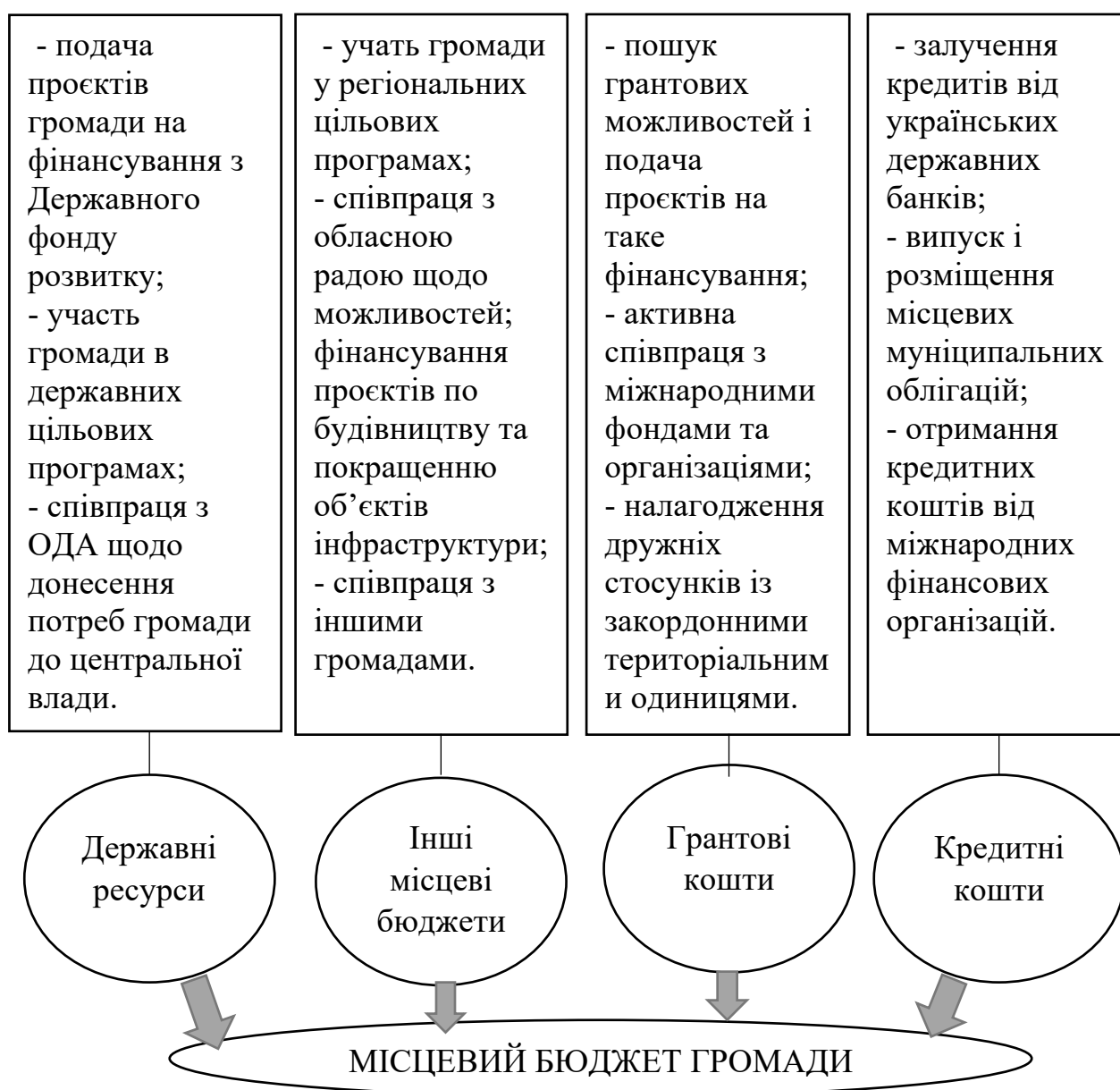

Рис. 3.5. Заходи із залучення зовнішніх інвестицій в громади*

*Джерело: розроблено автором.

Зовнішнє фінансування доцільно залучати всім територіальним громадам, незалежно від їхніх фінансових можливостей, адже додаткове фінансування матиме корисний ефект як для громад із низькою інтегральною оцінкою інвестиційної діяльності, так і для громад, що мають достатньо власних ресурсів. Для громад, в яких немає змоги фінансувати свій соціально-економічний розвиток, зовнішні інвестиції є, по суті, рятівним засобом, тому їм потрібно найактивніше використовувати всі існуючі можливості для їх залучення. Так, територіальним громадам, які не спроможні здійснювати капітальні видатки відносно загальних видатків на рівні 17.5%, що є середнім рівнем в Україні, їх потрібно залучити значні обсяги зовнішнього фінансування (табл. 3.5)

Таблиця 3.5

**Потреба у залученні зовнішніх інвестицій у громадах
Івано-Франківської області, грн**

Назва громади	2021 р.	2024 р.
Войнилівська	10333270	9781486
Підгайчиківська	5332351	6378439
Спаська	8511377	9271349
Ланчинська	10101683	11564479
Старобогордчанська	5642396	3861312
Більшівецька	7260436	7424791
Рогатинська	35951564	34509254
Яблунівська	17670472	16674210
Долинська	72527961	80479035
Зеленська	2872516	2704505
П'ядицька	10020656	9441702
Дубівська	8766783	12760789
Олешанська	9867382	14789587
Переріслянська	8511452	16310413
Отинійська	17818412	23490595
Солотвинська	26625630	38421557
Болехівська	20566828	26867143
Тисменицька	23006471	23645766
Городенківська	26139611	50629442
Брошнів-Осадська	9937040	12909453
Обертинська	237496	13143016
Печеніжинська	12890182	24608445

Продовження табл. 3.5

Витвицька	5260350	9478189
Космацька	5934737	14235899
Білоберезька	3557641	17763834
Заболотівська	11200521	30334585
Перегінська	6854341	37366516
Новицька	8833051	16189548
Верховинська	14914432	41461498
Кутська	9238503	19757381
Букачівська	2456915	6403791
Снятинська	28623355	55686674
Чернелицька	2444255	8444025
Всього	449910070	706788707

Джерело: розраховано автором на основі Додатка Б.

З цього розрахунку видно, що двадцять громад із найгіршими показниками, щоб довести свій показник питомої ваги капітальних видатків до середнього значення серед всіх громад України, у 2021 році повинні були залучити зовнішнього фінансування на суму 449 млн грн, а в 2024 році цей показник зріс до 706 млн грн. І хоч цей показник не враховує всіх індивідуальних потреб у інвестиціях, зарубіжні вчені вважають, що показник капітальних видатків бюджету має значний вплив на соціально-економічний розвиток, тому його слід підвищувати [151].

Окрему увагу органам місцевого самоврядування слід приділити також сприянню місцевого бізнесу в залученні приватних інвестицій. Так, хоч такі інвестиції не проходять через систему інвестиційного забезпечення, їхній ефект не менш важливий, ніж капітальних видатків з бюджету. Як зазначають Л. С. Сас, І. Ф. Баланюк, Д. І. Шеленко., О. Т. Левандівський, Т. Л. Кузьмін, М. В. Гамуляк, формування та розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств є критично важливою складовою механізму соціально-економічного розвитку територіальної громади, адже відіграє ключову роль у стимулюванні економічного зростання, створенні робочих місць та скороченні безробіття, загальному покращенні якості життя мешканців, підвищенні продуктивності та добробуту в громаді завдяки розвитку інфраструктури щодо транспортної мережі, цифрового

підключення та комунальних послуг [152, с.1091]. Оскільки такі інвестиції сприяють створенню ефективного економічного середовища, це розширює фінансові можливості громади та зменшує залежність від бюджетних ресурсів. Приватні інвестиції забезпечують розвиток підприємництва, створення нових робочих місць і підвищення рівня доходів населення, що, у свою чергу, веде до збільшення податкових надходжень у місцевий бюджет. Крім того, активна участь бізнесу у фінансуванні інфраструктурних та соціальних проєктів сприяє швидкій модернізації громади, підвищенню її конкурентоспроможності та залученню нових інвесторів. Водночас капітальні видатки з місцевого бюджету є важливими для фінансування стратегічних ініціатив та проєктів, які можуть не мати високої комерційної привабливості, але є критично необхідними для забезпечення базових потреб громади. Тому ефективне поєднання обох джерел фінансування дозволяє досягати комплексного та збалансованого розвитку територіальних громад.

Залучення приватним бізнесом інвестицій, призводить до його розширення, збільшення кількості робочих місць, відтак і до зростання податкових надходжень у місцевий бюджет. Таким чином, у громади з'являться власні бюджетні ресурси, які вона зможе самотійно вкладати у розвиток із застосуванням розробленого організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Як стверджують М. П. Сахацький, Г. М. Запша, М. Г. Чернов, основним джерелом капітальних інвестицій виступають власні кошти підприємств та організацій, тоді як кошти державного та місцевих бюджетів, інвестиційних компаній та фондів, кредити банків та інші позики і джерела фінансування відіграють допоміжну роль; капітальні інвестиції у розвиток підприємств ґрунтуються на внутрішніх джерелах і практично не мають інвесторів-нерезидентів [153].

У такому випадку функцією органів місцевого самоврядування буде сприяння бізнесу в пошуку і залученню інвесторів. Щоб сприяти залученню інвестицій приватного бізнесу, громада має реалізувати комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливого бізнес-середовища та мінімізацію ризиків для підприємців. Такі заходи повинні включати в себе:

- прозорість та сприятливість нормативно-правової бази, що включає спрощення процедур реєстрації бізнесу, мінімізацію бюрократичних бар'єрів та впровадження податкових стимулів у межах компетенції органів місцевого самоврядування;

- створення умов для розвитку партнерства між владою та бізнесом через консультаційні платформи, громадські ради та механізми публічно-приватного партнерства;

- формування позитивного інвестиційного іміджу громади, що передбачає проведення бізнес-форумів, маркетингових кампаній, залучення іноземних партнерів та представлення громади на інвестиційних заходах;

- підтримка малого та середнього бізнесу через програми мікрокредитування, гранти, освітні ініціативи та бізнес-інкубатори допоможе розширити підприємницьку активність.

Одним із ключових факторів є формування іміджу територіальної громади, який вважаємо комплексом заходів, спрямованих на створення та просування привабливого образу громади для інвесторів, бізнесу, туристів та мешканців. Він базується на демонстрації її економічного потенціалу, високої якості життя, сприятливого середовища для ведення бізнесу та активної участі громадськості в розвитку. В умовах воєнного стану і обмеженості інвестиційних ресурсів між територіальними громадами утворилась значна конкуренція за потенційних інвесторів. Кожна територіальна громада, вступивши в конкурентну боротьбу, має враховувати найбільш привабливі сторони, індивідуальні особливості іміджу перед іншими громадами та за допомогою спеціальних технологій розвивати їх [154]. І. І. Благун, Л. В. Гриневич, Н. В. Судук, В. М. Бобровник зазначають, що для залучення інвестицій у підприємства територіальним громадам слід застосовувати маркетингові комунікаційні стратегії, як набір різноманітних, програм призначених для ефективної комунікації з цільовою аудиторією, тобто інвесторами [155, с. 806].

Залучення приватних інвестицій у територіальні громади також залежить від низки факторів, які можна виокремити за допомогою матриці SWOT-аналізу, ці загальні фактори в свою чергу можна інтерпретувати на рівні окремо взятої територіальної громади (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

SWOT-матриця залучення приватних інвестицій в громади

Фактори	Позитивні	Негативні
Внутрішні (сильні та слабкі сторони громади)	Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
	Ресурсний потенціал (земельні, трудові, природні ресурси)	Недостатній рівень інвестиційної привабливості
	Сприятливий бізнес-клімат у разі ефективного управління	Недостатньо розвинена інфраструктура
	Програми підтримки бізнесу (гранти, пільги, інкубатори)	Дефіцит кваліфікованих кадрів
	Активність місцевої громади у залученні інвесторів	Низький рівень довіри до ОМС
Зовнішні (можливості та загрози)	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
	Доступ до міжнародних грантових програм	Зміни у законодавстві та податковій політиці
	Потенціал для розвитку індустріальних парків та кластерів	Макроекономічна нестабільність, валютні ризики
	Збільшення попиту на локальні екопродукти та туризм	Конкуренція з іншими громадами за інвестиції
	Розширення співпраці з міжнародними партнерами	Корупційні ризики та низький рівень правової захищеності бізнесу

* Джерело: узагальнено автором.

Варто зазначити, що важливим компонентом є посилення міжнародного співробітництва між територіальними громадами і закордонними органами

місцевого самоврядування. Згідно з дослідженнями А. Линдюка, В. Бойка, О. Брух, П. Оліщука, І. Рурака, організаційно-економічні інструменти сприяють міжнародній діяльності територіальних громад, особливо у прикордонних областях. Такі інструменти полягають у створенні комплексного інформаційного забезпечення діяльності, удосконалення її управлінських та організаційних складових, посилення міжнародного співробітництва на рівні територіальних громад, зміцненню фінансово-економічної основи для спільних міжнародних проєктів [156, с. 252].

Отже, процес залучення зовнішніх інвестицій в громаду охоплює як публічні (що проходять через бюджет), так і приватні (що спрямовуються безпосередньо в бізнес) інвестиції. Громада залучає бюджетні інвестиції через міжбюджетні трансферти, міжнародні гранти, державні програми та регіональні ініціативи, які спрямовуються на стратегічно важливі напрями розвитку соціальної інфраструктури. З іншого боку, залучення приватних інвестицій у місцевий бізнес є не менш важливим, оскільки сприяє створенню робочих місць, зростанню економіки та підвищенню добробуту громади. Для цього місцева влада має забезпечити сприятливі умови для підприємців.

Загалом можна зробити висновок, що ефективне залучення зовнішніх інвестицій в територіальні громади передбачає поєднання обох підходів – бюджетного фінансування стратегічних потреб громади та активного залучення приватного капіталу, що забезпечує комплексний розвиток території, підвищує конкурентоспроможність місцевої економіки та покращує якість життя мешканців.

3.3. Удосконалення економічного контролю за інвестиційним забезпеченням розвитку територіальних громад

У контексті розробленого організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад особливого і більш

детального вивчення потребує питання економічного контролю. Громади залучають значні кошти як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел, що вимагає чіткого контролю за їх цільовим використанням. Без належного моніторингу можливі ризики неефективного витрачання коштів, корупційних схем чи завищення вартості проєктів. Контроль сприяє досягненню стратегічних цілей громади у розвитку, оскільки інвестиції мають не лише витрачатись, а й приносити конкретні результати – покращення інфраструктури, розвиток бізнесу, підвищення рівня зайнятості населення. Контроль допомагає оцінювати, чи відповідають інвестиційні проєкти реальним потребам громади та стратегічному баченню її розвитку.

Контроль у територіальних громадах є багаторівневим та здійснюється різними суб'єктами. З одного боку, виконавчі органи місцевого самоврядування є бюджетними установами, які зобов'язані дотримуватись норм бюджетного законодавства, податкового, вимог законів та інших нормативно-правових актів, що регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, тобто це адміністративний або ж фінансовий контроль. Також бюджетні установи зобов'язані забезпечувати внутрішній контроль, який є системою заходів, здійснюються з боку керівника для забезпечення законного, ефективного використання коштів бюджетів різних рівнів, реалізації встановленої мети, планів, завдань, вимог стосовно функціонування установи (підвідомчих установ) [157]. З іншого боку капітальні видатки із місцевого бюджету, як і весь бюджет, перебувають під громадським контролем, який, на думку А. О. Полтехая та О. В. Лукянської, є одним із видів соціального контролю, що здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами, і є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою [158, с. 54].

Пропонуємо в контексті інвестиційного забезпечення об'єднати ці три поняття в одне під назвою «економічний контроль» (рис. 3.3), суть якого визначити як систему моніторингу, аналізу та оцінки процесу залучення, розподілу та використання інвестиційних ресурсів у територіальній громаді, яка забезпечує їх

ефективність, цільове призначення та відповідність стратегічним пріоритетами розвитку. Він включає фінансовий, внутрішній та громадський контроль, спрямований на запобігання нераціональному використанню коштів, підвищення прозорості фінансових потоків та оцінку соціально-економічних результатів реалізованих проєктів.

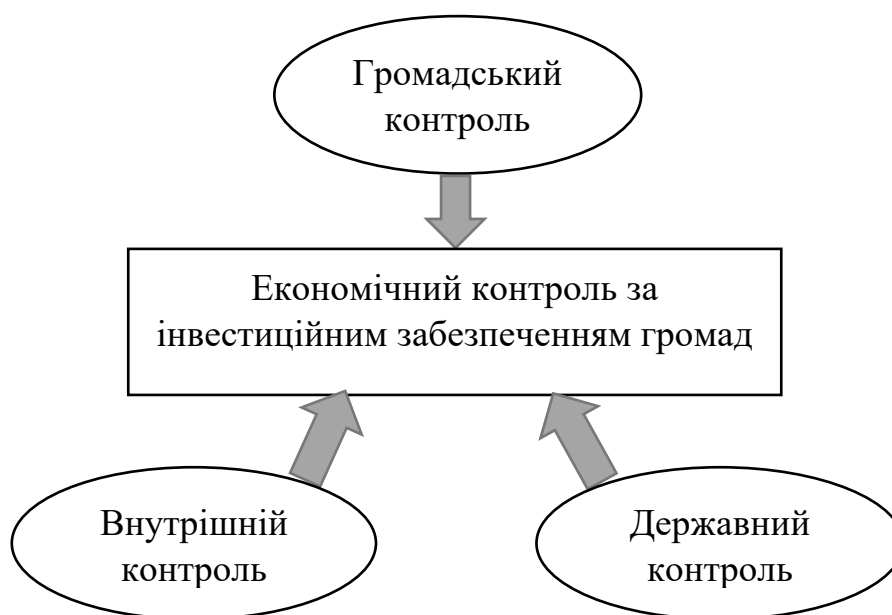

Рис. 3.6. Модель економічного контролю інвестиційного забезпечення громад*

*Джерело: розроблено автором.

Суб'єктами економічного контролю за інвестиційним забезпеченням є:

— органи місцевого самоврядування – відповідальні за планування, розподіл та використання інвестиційних ресурсів, здійснюють внутрішній контроль за реалізацією інвестиційних проєктів;

— контрольно-фінансові органи, які перевіряють законність і ефективність витрачання бюджетних коштів, до таких органів відносяться Державна аудиторська служба, Державна казначейська служба, Рахункова палата України, місцеві фінансові управління;

— громадські організації — здійснюють громадський контроль за інвестиційною діяльністю та виконанням проєктів, ефективністю витрачання коштів місцевого бюджету;

— підприємницький сектор (бізнес, приватні інвестори) — контролюють виконання інвестиційних угод, аналізують привабливість громади для інвестування;

— населення громади — як основна зацікавлена сторона в місцевому економічному розвитку оцінює результати виконання цільових програм.

Усі стейкхолдери інвестицій у соціально-економічний розвиток територіальних громад мають свої методи контролю які умовно можна згрупувати у контроль за правильністю виборів пріоритетів розвитку; виконанням бюджету і дотриманням бюджетного законодавства; контроль реалізації інвестиційних проєктів; контроль за інфрамісійною відкритістю щодо питань бюджетних інвестицій у розвиток (рис. 3. 7.).

Рис. 3.7. Об'єкти економічного контролю інвестиційного забезпечення громад*

*Джерело: розроблено автором.

Необхідність здійснення такого виду контролю в організаційно-економічному механізмі обумовлена можливістю виникнення ряду ризиків при здійсненні інвестиційної діяльності громадами (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Потреби в економічному контролі інвестиційного забезпечення громад

Причина необхідності контролю	Опис
Ризик неефективного використання коштів	Бюджетні інвестиції можуть спрямовуватися на проєкти, які не відповідають реальним потребам громади або виконуються з порушенням економічної доцільності.
Запобігання корупції та зловживанням	Відсутність належного контролю може сприяти нецільовому використанню коштів, фінансовим махінаціям, змовам під час тендерів.
Дотримання законодавства та фінансової дисципліни	Використання бюджетних коштів має відповідати законодавчим вимогам, стандартам бухгалтерського обліку та звітності.
Оцінка результативності інвестицій	Контроль дозволяє оцінити, чи досягнуто очікуваних соціально-економічних ефектів, чи реалізовані проєкти мають позитивний вплив на громаду.
Рациональне планування майбутніх інвестицій	Аналіз помилок і досягнень дозволяє громаді ефективніше розподіляти ресурси та встановлювати пріоритети розвитку.
Недостатня прозорість у звітності органів місцевого самоврядування	Часто громади не публікують або роблять малодоступною фінансову та бюджетну звітність, що ускладнює громадський контроль та моніторинг ефективності інвестицій.

Джерело: узагальнено автором.

Процес інвестиційного забезпечення є досить складним, багатоетапним і у випадку реалізації масштабних інфраструктурних змін передбачає залучення до нього великої кількості установ і організацій, що несе в собі певні ризики

неефективного або нецільового витрачання коштів. Тому економічний контроль забезпечує територіальні громади та підвищує довіру до інвестиційного процесу

Основні ризики такого характеру виникають на етапі реалізації заходів з розвитку, а саме будівництві, капітальних ремонтах, закупівлі товарів, робіт та послуг. На думку О. Ю. Костіна, В. П. Хомутенка, А. В. Хомутенко, недоброчесна поведінка окремих уповноважених осіб призводить до фінансових та репутаційних втрат замовника, незаконного збагачення причетних осіб, отримання товарів/робіт/послуг за завищеною вартістю предмета закупівлі [159, с. 505]. На нашу думку, такий корупційний ризик може виникнути також і на етапі планування соціально-економічного розвитку, у формі надання переваги вкладенню інвестицій у ті заходи, на яких простіше здійснити завищення цін або інші маніпуляції з метою отримання неправомірної вигоди, а не в те, що потребує громада. Якщо державний контроль здійснюється в основному у формі додержання бюджетного законодавства, а також перевірки правильності і достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової та бюджетної звітності, здійснення публічних закупівель і фінансовому аудиті, то громадська складова економічного контролю має більш специфічні методи та засоби.

Громадський контроль полягає в контролі за інвестиціями у соціально-економічний розвиток територіальних громад жителів громади, громадських організацій та незалежних експертів у моніторингу, аналізі та оцінці ефективності використання інвестиційних ресурсів як бюджетних, так і залучених із зовнішніх джерел. Форми громадського контролю є досить широкими та гнучкими у порівнянні із державним бюджетним контролем.

Громадські слухання. Органи місцевого самоврядування зобов'язані звітувати перед громадськістю і в питаннях місцевого економічного розвитку, виконанні цільових програм, бюджету, паспортів бюджетних програм та окремих інвестиційних проєктів, таких як будівництво чи ремонт інфраструктури. Участь громадськості дозволяє оцінити доцільність запланованих витрат, виявити ризики та отримати пропозиції щодо покращення інвестування.

Запити на публічну інформацію. Громадяни, об'єднання громадян можуть вимагати фінансову, бюджетну та іншу звітність, документи, які стосуються розподілу капітальних видатків на окремі об'єкти, тендерну документацію, кошториси будівництва тощо. Це сприяє прозорості інвестиційної діяльності та знижує ризики корупції.

Громадські антикорупційні розслідування. Активісти, журналісти і просто жителі територіальної громади можуть досліджувати та надавати розголосу потенційним зловживанням та неефективному витрачання коштів, що сприяє втручання правоохоронних органів у випадку порушення законодавства і нанесення збитку місцевому бюджету.

Експертний аналіз та незалежні аудитори. Громадськість може залучати незалежних експертів для проведення оцінки економічної ефективності інвестицій, отримання об'єктивних висновків та уникнення суб'єктивності. Можливість незалежної оцінки допомагає запобігати завищенню розрахунків потреб громади у інвестиціях, свідомому завищенню цін при реалізації якихось конкретних заходів соціально-економічного розвитку.

Громадські ради та комітети. Як уже зазначалось, при органах місцевого самоврядування можуть створюватись різного роду дорадчі громадські органи, які братимуть участь у процесі інвестиційного забезпечення. Повноваження таких органів можуть бути різними: від участі у розробці стратегій і цільових програм місцевого розвитку до безпосередньої участі в реалізації цих заходів. Такі органи формуються з активістів, підприємців, експертів та й просто жителів громади.

Аналіз публічних звітів та порталів відкритих даних. Інструмент відкритих даних, такі як OpenBudget, Edata, Податкова карта України, дають можливість простежувати та аналізувати надходження і витрачання бюджетних коштів, що сприяє більшому залученню громадян у процесі соціально-економічного розвитку та запобігає порушенням. Окремо слід сказати, що ефективним інструментом запобігання порушень є перевірка тендерної документації у системі публічних закупівель Prozorro, адже всі закупівлі товарів та послуг, в тому числі будівництва,

придбання об'єктів соціальної інфраструктури, проводяться через цю систему із публікацією відповідних документів.

Громадські ініціативи та петиції. Мешканці можуть ініціювати перегляд інвестиційних планів територіальної громади, подавати скарги або вимагати надати пріоритет у розвитку інших об'єктів інфраструктури.

Загалом такий вид економічного контролю за інвестиційною діяльністю має позитивний ефект для соціально-економічного розвитку громад, оскільки підвищує прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування, знижує рівень корупції, дозволяє громаді більш активно впливати на процес розвитку своєї території, підвищує довіру до місцевої влади, що, в свою чергу, покращує інвестиційний імідж та привабливість громади для приватних інвесторів.

Окрему роль у здійсненні економічного контролю відіграє місцевий бізнес, представлений як у формі юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців. Бізнес за своєю суттю є учасником системи інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад навіть без активної взаємодії з органами місцевого самоврядування і без роботи в спільних органах щодо інвестицій. Оскільки податки, які сплачуються ним, є внутрішнім ресурсом, що може бути направленим на капітальні видатки. Можливості підприємництва в громаді напряму залежать від соціально-економічного стану громади, в основному від розвиненості соціальної інфраструктури та доходів місцевого населення.

Тому місцевий бізнес повинен бути зацікавлений у ефективності використання сплачених ним податків і зборів задля досягнення максимально ефективного розвитку територіальної громади. Відтак пропонуємо такі заходи участі місцевого бізнесу в економічному контролі за інвестиційним забезпеченням у рамках організаційно-економічного механізму (рис. 3.8).

Участь бізнесу в економічному контролі за інвестиціями піде на користь, оскільки сприятиме підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів, зменшенню ризиків та забезпеченню прозорості процесів. Бізнес, як ключовий учасник економічних відносин, зацікавлений у раціональному розподілі інвестицій, що стимулює підвищення відповідальності за їх цільове використання.

Завдяки своєму досвіду та експертним знанням бізнес може сприяти вдосконаленню методів контролю, впровадженню сучасних аналітичних інструментів та запобіганню корупційним ризикам.

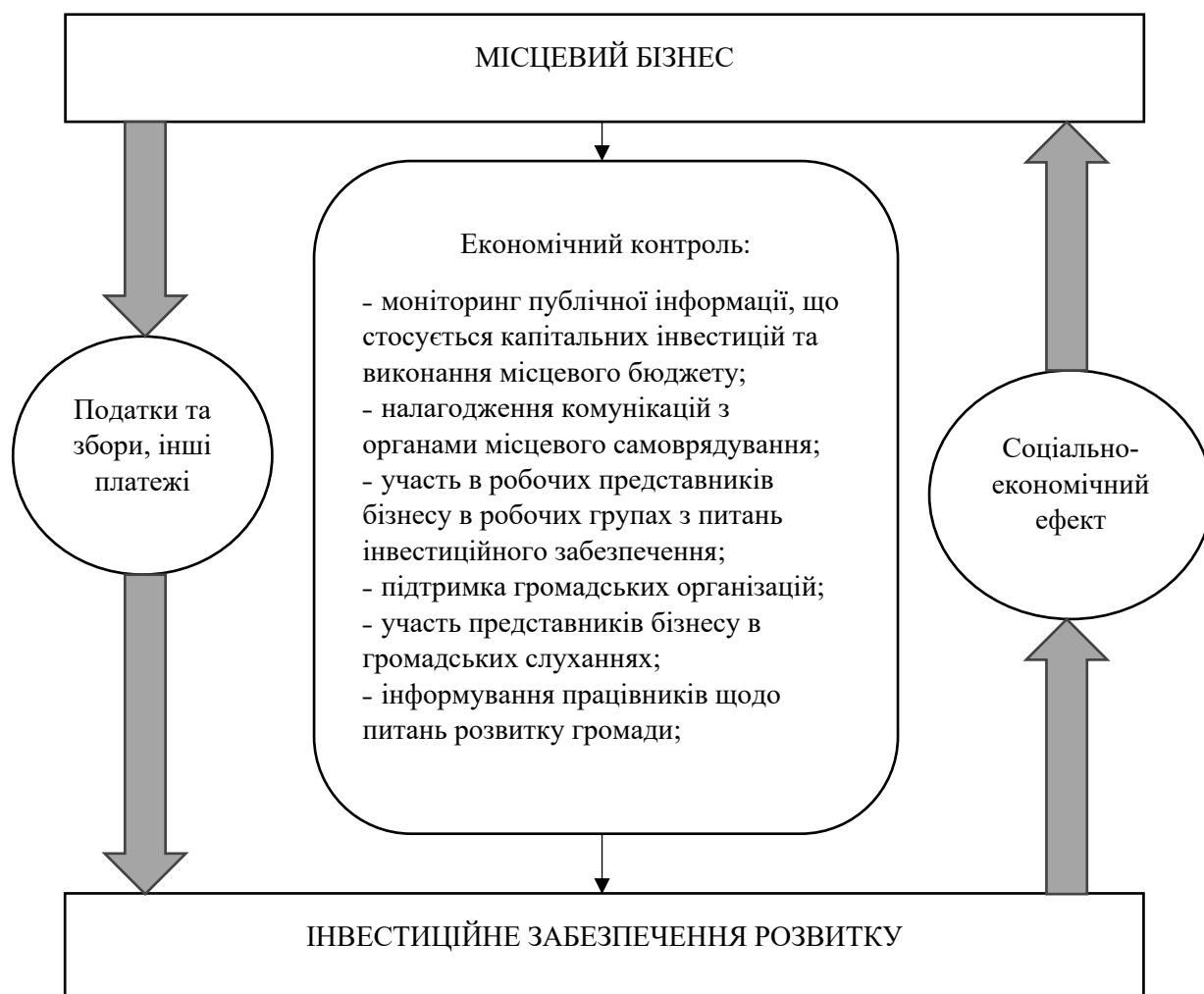

Рис. 3.8. Участь бізнесу в інвестиційному забезпеченні громад*

*Джерело: розроблено автором.

Існуюча система економічного контролю в сучасних умовах не є досконалою, тому потребує суттєвого покращення задля забезпечення більшої ефективності вкладення інвестицій у соціально-економічний розвиток (табл. 3.8). Після реалізації запропонованих заходів економічний контроль стане значно ефективнішим. Збільшиться рівень прозорості фінансової звітності, що дозволить

громадянам та бізнесу оперативно отримувати інформацію про використання бюджетних коштів.

Таблиця 3.8

Удосконалення економічного контролю за інвестиційною діяльністю громад

Аспект контролю	Що потрібно покращити	Рішення
Публічність фінансової звітності	Недостатня відкритість звітів, складний формат даних	Запровадження єдиних стандартів звітності, публікація у відкритому доступі
Громадський контроль	Низька поінформованість мешканців, відсутність дієвих механізмів впливу	Інформаційні кампанії, створення платформ для громадського контролю
Внутрішній аудит	Формальний характер перевірок, відсутність реальних наслідків	Посилення відповідальності посадовців, запровадження незалежного аудиту
Державний фінансовий контроль	Обмежені ресурси для перевірок, слабкий автоматизований моніторинг	Розширення повноважень контролюючих органів, автоматизований моніторинг
Цифровізація аналізу даних	Відсутність централізованих електронних платформ для аналізу	Впровадження цифрових аналітичних систем для моніторингу витрат
Контроль публічних закупівель	Складні механізми оскарження, недостатній вплив громадськості	Спрощення процедури оскарження, посилення громадського впливу
Відповідальність за порушення	Рідкісне покарання винних, слабкі санкції	Запровадження жорсткіших санкцій за порушення та корупцію

Джерело: розроблено автором.

Громадський контроль стане більш дієвим завдяки кращій поінформованості мешканців та наявності ефективних механізмів впливу. Внутрішній аудит і державний фінансовий контроль отримають більше повноважень та ресурсів, що зменшить ризики неефективного використання коштів. Загалом після реалізації запропонованих заходів економічний контроль перетвориться на ефективний інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад у складі організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення.

Дослідження шляхів удосконалення системи інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад зумовило такі висновки:

Вирішення проблеми відсутності єдиних підходів до розрахунку потреб територіальних громад у інвестиціях для ремонту, оновлення та створення нової інфраструктури, а також подолання диспропорцій у інвестиційній діяльності запропоновано вирішити шляхом розробки організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. Проведено аналіз концепцій організаційно-економічних механізмів в економічній науці та сформовано основні вимоги до такого механізму в контексті розвитку територіальних громад.

Узагальнено, що організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад – це комплекс економічних, інституційних, управлінських, фінансових та правових інструментів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання громад через ефективне управління інвестиційними ресурсами, що передбачає не лише фінансування розвитку за рахунок капітальних інвестицій з місцевого бюджету, а й активне залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема приватних, державних та міжнародних інвестицій.

Розроблено механізм із виділенням у ньому таких елементів, як аналіз соціально-економічного стану громади, оцінка її потреб, розробка місцевих цільових програм, реалізація цих програм, здійснення економічного контролю над процесом інвестиційного забезпечення та аналіз ефективності вкладених інвестицій. Запропоновано дані щодо стану соціально-економічного розвитку,

доцільно виділяючи сильні і слабкі сторони громади, а також можливості та загрози методом SWOT-аналізу. Для оцінки загального стану інфраструктури в громаді пропонуємо використати інтегральний індекс інфраструктурного розвитку.

Встановлено, що важливою умовою для впровадження такого механізму в систему інвестиційного забезпечення територіальної громади є залучення всіх зацікавлених у її розвитку сторін. У рамках механізму пропонується створення дорадчого громадського органу при місцевому самоврядуванні для участі громадськості в прийнятті управлінських рішень щодо інвестицій. Вважаємо, що такий орган може функціонувати у вигляді комісії з інвестиційної діяльності, яка і буде забезпечувати методичну реалізацію запропонованого механізму у діяльність територіальної громади. Пропоновану структуру розроблено з урахуванням можливості участі в її роботі як представників органів місцевого самоврядування, так і представників громадськості, місцевого бізнесу та зовнішніх інвесторів

З'ясовано, що ефективно залучення зовнішніх інвестицій в територіальні громади передбачає поєднання обох підходів – бюджетного фінансування стратегічних потреб громади та активного залучення приватного капіталу, що забезпечує комплексний розвиток території, підвищує конкурентоспроможність місцевої економіки та покращує якість життя мешканців. Розроблено практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо управлінських дій із залучення зовнішніх інвестицій.

Сформовано визначення економічного контролю за інвестиційним забезпеченням, як системи моніторингу, аналізу та оцінки процесу залучення, розподілу та використання інвестиційних ресурсів у територіальній громаді, яка забезпечує їх ефективність, цільове призначення та відповідність стратегічним пріоритетами розвитку. Розроблено пропозиції щодо участі місцевого бізнесу в процесі інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад в рамках організаційно-економічного механізму.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичні узагальнення та сформульовано пропозиції щодо удосконалення системи інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Проведені дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Визначено, що соціально-економічний розвиток територіальних громад є складним процесом, який передбачає якісні зміни в економіці і суспільстві громади, а саме: зростання доходів і зайнятості населення громади, покращення систем охорони здоров'я та освіти соціальної сфери, забезпечення екологічної безпеки, створення умови для індивідуального розвитку людини, в основному через реалізацію заходів із оновлення та будівництва комунальної інфраструктури. Виявлено, що в усіх сферах діяльності територіальної громади існує потреба в інвестиціях як у вкладенні ресурсів територіальної громади (представленою органами місцевого самоврядування та населенням), так і зовнішніх інвесторів у всі сфери діяльності громади та розвиток підприємництва в громади з метою покращення якості життя, збільшення доходів та задоволення всіх соціальних потреб жителів громади.

2. При плануванні програм і проєктів соціально-економічного розвитку громади завжди слід звертати увагу на наявність інвестицій які забезпечують їхню реалізацію, оскільки, що інвестиційне забезпечення є важливим фактором при формуванні загальної стратегії розвитку територіальної громади. Узагальнено трактування поняття інвестиційного забезпечення розвитку територіальної громади визначено, його як, процес який передбачає формування організаційно-економічних механізмів щодо залучення достатньої кількості інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи громад, інфраструктуру, соціальну сферу, місцеві підприємства, охорону навколишнього середовища.

3. Дослідженню інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад сприяло застосування методологічного інструментарію, а саме: методологічних засад, підходів, методів та принципів. Необхідність методології обумовлена потребою в систематичному підході до

планування, залучення, розподілу та використання інвестиційних ресурсів. Процес вкладення інвестицій у розвиток громади забезпечується структурованістю та послідовністю дій. Методологія дозволяє визначити стратегічні пріоритети розвитку громади, сформулювати реалістичні цілі та розробити конкретний план їх досягнення. Тому методологічний інструментарій є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку територіальних громад.

4. Виявлено, що вирішення питань із забезпечення місцевого економічного розвитку відноситься до повноважень органів місцевого самоврядування, які інвестують свої ресурси в рамках чинної нормативно-правової бази. Органи центральної влади та обласна ланка мають вплив на процеси соціально-економічного розвитку територіальних громад як у цілому, так і на окремі громади. Встановлено, що основним документом, який визначає потреби, обсяги, джерела фінансування та заходи з інвестування у розвиток громади є місцева цільова програма, що розробляється і затверджується місцевою радою.

5. Проблемним є питання нерівномірного соціально-економічного розвитку територіальних громад, який виражається значною різницею у податкових надходженнях до місцевих бюджетів. Громади, що мають високі обсяги податкових надходжень вкладають значно більші інвестиційні ресурси у подальший розвиток, в той час як громади із нижчою економічною активністю мають менші інвестиційні ресурси для розвитку. Виявлено відставання у розвитку сільських територій порівняно з міськими. Причина полягає в тому, що у міських громадах сконцентрована основна активна комерційна діяльність, а також трудова зайнятість у них частини жителів із сільських територій. Загалом проведення реформи децентралізації мало позитивний вплив на громади, надавши їм ресурси для самостійного інвестування в інфраструктурні проекти, в які до реформи мали змогу вкладати тільки районна, обласна і центральна влада. Створення можливостей для громад самостійно займатись місцевим економічним розвитком в цілому відповідає парадигмі місцевого економічного розвитку.

6. Під час проведення оцінки інвестиційної діяльності територіальних громад Івано-Франківської області виявлено значні диспропорції у здатності їх

здійснювати капітальні видатки з місцевого бюджету. Сучасна модель фінансової системи місцевого самоврядування передбачає зарахування в дохідну частину їх бюджетів зовнішніх інвестицій у формі трансфертів від органів державної влади, обласних бюджетів та інших громад, кредитних коштів та різного роду грантів. Тому інвестиціями у розвиток громад вважаємо всі видатки з місцевого бюджету капітального характеру. Для оцінки цих видатків було розраховано показники питомої ваги капітальних видатків до загального бюджету і до власних податкових надходжень, а також в розрахунку на одну особу. Розрахована інтегральна оцінка методом РСА за допомогою мови програмування Python засвідчила наявність значних диспропорцій між територіальними громадами як у мирний час, так і під час війни. Більшість громад отримали оцінку, меншу за нуль.

7. Територіальні громади мають різні потреби в інвестиціях для соціально-економічного розвитку, які залежать від розміру, кількості і структури населення. Ключовим фактором для створення комфортних умов життя і розвитку підприємництва є наявність соціальної інфраструктури, що відповідає всім сучасним запитам. Об'єкти інфраструктури є основними засобами бюджетних установ територіальної громади і їм властива втрата економічної користі через різного роду чинники. У зв'язку з цим вони потребують оновлення і капітального ремонту для відновлення їх корисного функціонування. Не менш важливим, крім забезпечення наявної інфраструктури, є створення нової, яка відповідатиме потребам громади. Для розрахунку потреби територіальної громади в інвестиціях запропоновано модель розрахунку, яка включає вартість зносу основних засобів, тобто суму, необхідну для їх заміни, вартість капітального ремонту для підтримання їх функціонування на належному рівні і суму, необхідну для створення нових об'єктів інфраструктури.

8. Наявна система інвестиційного забезпечення потребує вдосконалення для подолання диспропорцій у можливостях розвитку між територіальними громадами. Запропоновано організаційно-економічний механізм у вигляді комплексу економічних, інституційних, управлінських, фінансових та правових інструментів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-

економічного зростання громад через ефективне управління інвестиційними ресурсами. Механізм передбачає фінансування розвитку не лише за рахунок капітальних інвестицій з місцевого бюджету, а й активне залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема приватних, державних та міжнародних інвестицій. Для визначення потреб у залученні інвестицій доцільно розраховувати різницю між сумою необхідного фінансування цільових програм та власними надходженнями бюджету, які можуть бути спрямовані на капітальні видатки. Залучення зовнішніх інвестицій потребує від органів місцевого самоврядування реалізації ряду управлінських рішень та проведення заходів щодо пошуку і використання ресурсів зі всіх можливих джерел.

9. Вкладення інвестицій у розвиток громад потребує контролю, особливо коли йдеться про реалізацію проєктів з будівництва або капітального ремонту великих інфраструктурних об'єктів, через наявність ризиків неефективного використання коштів. Для запобігання таким ризикам запропоновано використовувати поняття економічного контролю, як поєднання державного бюджетного, внутрішнього та громадського контролів, який повинен здійснюватися на всіх етапах соціально-економічного розвитку, починаючи від планування із визначення пріоритетних векторів розвитку, так і на етапі придбання товарів і послуг для їх втілення. Впровадження у практику елементів організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення дасть змогу покращувати соціально-економічний розвиток територіальних громад, що матиме позитивний вплив на економічну сферу в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про місцеве самоврядування» № 24 від 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 05.04.2022.)
2. Комаровський І. В. Концептуальні підходи до визначення напрямків місцевого економічного розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. №3(75). С. 98-102.
3. Осадчук С. Вдосконалення інструментів місцевого економічного розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021 №1(82) С. 127-131.
4. Васильченко Г. Концептуальні засади стратегій місцевого економічного розвитку в умовах глобалізації. *Стратегія розвитку України*. 2013. №2. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6257>
5. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Вид 2-е. Пер. з англ. Львів. 2002. 416 с.
6. Trousdale, William. Strategic Planning for Local Economic Development. The Manual. Vol. I: Concepts & Process. UNHabitat and Ecoplan International Inc., 2003.
7. Local Economic Development. Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans. World Bank. Washington, 2006. с. 91.
8. Гармідер Л. Д. Соціально-економічний розвиток: регіональний аспект. *REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT*. 2023 №10 (26). С. 54-59.
9. Чорій Ю. Соціально-економічний розвиток регіону як економічна наукова дефініція. *Економіка і суспільство*. 2023. №57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-135>
10. Булуй О. Г., Якбчук В. П., Плотнікова М. Ф., Булуй В. Г. Інноваційно-інформаційні технології управління соціально-економічним розвитком

територіальних громад. *Електронне видання Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.3.31>

11. Парламентські процедури : посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад. Василь Кашевський (упоряд.). Волинський ресурсний центр. Рівне, 2008. 134 с.

12. Економічна енциклопедія: у 3 т, т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с

13. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №47 від 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

14. Investments. William F. Sharpe, Gordon J. Alexander, Jeffery V. Bailey. Prentice Hall, 1999. 962 с.

15. Fundamentals of Investing. Lawrence J. Gitman, Michael D. Joehnk. Harper & Row, 1990 - 837 с.

16. Economics: Principles, Problems, and Policies ; Authors, Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue ; Edition, 15, illustrated ; Publisher, McGraw-Hill, 2002. 845 с.

17. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. К.: Лібра, 2002. 472 с.

18. Денисенко, М.П. Основи інвестиційної діяльності: підручник. К.: Алерта, 2003. 338с.

19. Татаренко Н. О., Поручник А. М. Теорії інвестицій: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2000. 160 с.

20. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії. Фінанси України. 2000. № 11. С. 114—118.

21. Вахович І.М. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1. С. 138-144.

22. Щилова О. Ю. Інвестиційне забезпечення розвитку підприємства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наук. журнал. 2012. № 11(182), ч. 1.

23. Коденська М. Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку аграрно-промислового виробництва. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 2. С. 62-66.
24. Білоткач О. В., Павлова Г. Є. Теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісний Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 15. ч. 1. С. 29-32.
25. Колесник О.О. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2(6). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_20
26. Баланюк І. Ф., Іваночко Б.Р. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна економіка*. Т.16. №.1-2. С.91-98.
27. Жук П. В., Сірик З. О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 16-22.
28. Майорова Т. В., Інвестиційна діяльність: підруч. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
29. Покатаєва К.П. Теоретичні аспекти визначення категорій «Інвестиційний потенціал» та «Інвестиційна привабливість». *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст»*. 2007. №75 С. 262-268.
30. Борщ Г.А. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ: Рада Європи, 2017. 107 с.
31. Хомено І., Волинець, Л., Чубкіна, А. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. 21. С. 38-45.
32. Балдич Н., 2020. *Практичний посібник «Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування»*. 4 частина. К.: Центр громадської експертизи. 96 с.
33. Овчаренко Т. Моделювання ефективної фінансової діяльності діяльності органів місцевого самоврядування ОТГ в умовах децентралізації. URL:

<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/568/4.pdf> (дата звернення 02.06.2022)

34. Зацерковний В. І., Тішаєв В. І., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин.: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

35. Бірта Г. О., Бугру Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

36. Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.

37. Боковикова Ю. В. Природні ресурси – ресурси розвитку територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. №1(51). С. 66-71.

38. Баланюк І., Іванюк Т. Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в контексті децентралізації. *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15. №3-4. С. 30-73

39. Кожуріна В. Склад земельних ресурсів територіальних громад. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №2. 114-118.

40. Качала С. В., Іваночко Б. Р. Шляхи раціонального зростання рекреаційно-туристичних комплексів ОТГ Івано-Франківської області. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2020. №.1 (21). С. 91-100.

41. Податкова картку України. URL: <https://map.tax.gov.ua/main> (дата звернення 05.07.2022).

42. Ватаманюк-Зелінська У.З. Підвищення ефективності бюджетного інвестування підприємницької діяльності в Україні. *Інноваційна економіка*. 2019. Вип. 7-8 (81). С. 85-91.

43. Безпарточний М.Г., Безпарточна О.С., Ломоносов Д.А., Маркетинг територіальних громад: інструменти залучення міжнародних інвестицій. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 5 (50). С. 386-393.

44. Грузд М. В. Активізація громадської участі в управлінні розвитком об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* 2022. № 25(53). С. 57–65.

45. Нагорна І. Розвиток інфраструктури територіальних громад в кризових умовах. *Теоретичні та практичні питання державотворення*. 2023. №30. С.88-93.

46. Баланюк І.Ф., Пилипів Н.І., Якубів В.М., Шеленко Д.І., Сас Л.С. Стратегічні пріоритети розвитку територіальних громад. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Вип. XV. 2020. С. 13-16.

47. Пастух К. Стратегічне планування розвитку територіальних громад. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. №1(7). С. 195-215.

48. Методика формування системи учасницького бюджетування та бюджету участі на рівні міст обласного значення і об'єднаних територіальних громад. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація сприяння самоорганізації населення» URL: <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Metodika-Byudzhetu-uchasti-1.pdf> (дата звернення 05.07.2022).

49. Івашко О. А., Сучасна парадигма дослідження публічних інвестицій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2023. Вип. 6 (164). С. 33-38.

50. Боняк В. О. Демократичний контроль як інструмент забезпечення підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №3. С. 42-50.

51. Михайловська О. В., Татарчук М. С., Екологічна збалансованість розвитку територіальних громад в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №2. С. 11-15.

52. Великий тлумачний словник сучасної української мови; уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2007. 1736 с.

53. Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень *Економіка АПК*. 2016 №7. С. 87-94.

54. Scientific methods (English) Sci – Tech Encyclopedia: McGraw – Hill Encyclopedia of Science and Technology, 5th edition. URL: <https://www.answers.com/topic/scientific-method> (дата зверення 13.08.2022).

55. Шеленко Д.І. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств в економічному вимірі: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника. 2019. 476 с.

56. Кошкалда І. В. Земельні відносини в аграрному секторі економіки України : монографія. Х.: Гриф, 2012. 349 с.

57. Руська Р. В., Іващук О. Т. Навчальний посібник Методи економіко-статистичних досліджень. Тернопіль: Тайп, 2014. 190 с.

58. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 356 с.

59. Недбалюк О. П., Дем'янишина О. А. Системний підхід до формування сучасної інфраструктури управління розвитком територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.51>

60. Солтисік О. О., Торєєв С. О., Інноваційний розвиток територіальних громад в контексті трансформаційних змін. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. №4. С. 853-862.

61. Якубів В.М. Збалансований розвиток аграрних підприємств у сільському зростанні: монографія. Івано-Франківськ: В-во Прикарпат. нац. уні-вер. ім. В. Стефаника, 2011. 320 с.

62. Горбата Л. П. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. №9. С. 468-478.

63. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 12.09.2022)

64. Закон України Про державно-приватне партнерство № 40 від 2010 зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення 14.09.2022).

65. Західна О.Р., Корень Д.О. Теоретичні засади здійснення бюджетного процесу в територіальних громадах. *Молодий вчений*. 2021. №1(89). С. 158-162.
66. Лещук Г. В. Континуум залучення інвестицій у розвиток об'єднаних територіальних громад. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 6.1-2. С. 67-72.
67. Юрченко, А. Реалізація програми «Велике будівництво» в Україні: підсумки року.. *SWorldJournal*, №.3 (06-03), С. 31–35.
68. Бусленко, В., Гупало, Ю. Взаємодія місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування *Літопис Волині*. 2024. №31. С. 188-192.
69. Вірмейчук А. «Інтегрована програма місцевого розвитку» як альтернативна заміна на законодавчому рівні термінології «прорам місцевого розвитку» та «місцеві цільові програми» *Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні регіонів України* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (ХНТУ, 24–26 квітня 2024 року). Одеса : Олді+, 2024. 514 с.
70. Болдирев С. В. Вплив децентралізації на статус районних рад, їх місце та роль у системі місцевого самоврядування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 9 (67). С. 73-79.
71. Цятковська, О., Чемодурова, Є. Аудит виконання програм соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Via Economica*, 2024. №4. С. 200-206.
72. Іваночко Б. Р. Місцевий бюджет як основний інвестиційний ресурс територіальних громад. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: Матеріали XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. (Загреб (Хорватія), 07 листопада 2022 р. дистанційно), м. Загреб (Хорватія): ГО «ВАДНД», 2022. С.100-103.
73. Губа. М. І. Програмно-цільовий підхід як інструмент управління громадою. *ВІСНИК Херсонського національного технічного університету*. 2021. № 2(77). С. 120-126.
74. Розпорядження Кабінету міністрів України Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в

Україні від 01.04.2014 № 333-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 15.02. 2023).

75. Павлова О., Нагайчук Ю. Реформа децентралізації в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* 2020. №23, Том. 3. С. 23-31.

76. Закон України Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (дата звернення 26.02.2023).

77. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (дата звернення 28.02.2023).

78. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. 316 с.

79. Рішення Ямницької сільської ради «Про затвердження звіту щодо виконання сільського бюджету села Ямниця за 2017 рік » від 28.02.2018. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/vii-demokratychne-sklykannya/> (дата звернення 13.03.2023).

80. Рішення Ямницької сільської ради «Про затвердження звіту щодо виконання сільського бюджету села Павлівка за 2017 рік » від 28.02.2018. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/vii-demokratychne-sklykannya/> (дата звернення 14.03.2023).

81. Рішення Ямницької сільської ради «Про затвердження звіту щодо виконання сільського бюджету села Тязів за 2017 рік » від 28.02.2018. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/vii-demokratychne-sklykannya/> (дата звернення 15.03.2023).

82. Рішення Ямницької сільської ради «Про затвердження звіту щодо виконання сільського бюджету села Сілець за 2017 рік » від 28.02.2018. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/vii-demokratychne-sklykannya/> (дата звернення 16.03.2023).

83. Рішення Ямницької сільської ради «Про виконання бюджету Ямницької сільської ради об'єднаної територіальної громади за 2018 рік від 26.02.2019. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/vii-demokratychne-sklykannya/> (дата звернення 17.03.2023).

84. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/10-06-2021-strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoi-oblasti-na-2021-2027-roki.pdf> (дата звернення 02.04.2023).

85. Державний веб-портал бюджету для громадян <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 21.02.2025)

86. Статистичний щорічник України 2022. Державна служба статистики. Київ, 2023. 383 с.

87. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. К., 2017. 107 с.

88. Чинник А., Голубка С. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад: теоретичний аналіз. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. № 3(306). С. 1131-119.

89. Логвіновська С. І. Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-152>

90. Гуменюк Г. М., Польова Л. В., Гуменюк А. І. Туристичний кластер як форма розвитку та успіху туристичної діяльності в Івано-Франківській області. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 5. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-12-01>

91. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Механізм інвестиційного забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в територіальних громадах. *Інноваційна економіка*. 2024. Вип. 3 (99). С. 77-84.

92. Пронько Л. Організаційні особливості формування людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. Вип. 3-4. С. 61-70.

93. Кульчицький М. І. Міжбюджетні відносини в економічній системі України: дис.. д-ра. ек. наук. Львів, 2016. 474 с.
94. Веб сайт Державної казначейської служби. URL: <https://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення 08.07.2023).
95. Левандівський О. Т, Свиноус І. В., М. Ібатуллін М. І., Гаврик О. Ю, Заболотний В. С. Формування податкових надходжень, як основи інвестицій в розвиток територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні. *Агросвіт*. 2025 №2. С. 28-33.
96. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Зміни у розподілі доходів від ПДФО як виклик для системи фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах війни. *Регіональна економіка*. №3 С. 110-120.
97. Івано-Франківська обласна рада. Пояснювальна записка я до проєкту рішення «Про обласний бюджет Івано-Франківської області на 2024 рік URL: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2023/12/poyasnyuvalna-zapyska.pdf> (дата зврнення 06.03.2024).
98. Лисяк Л., Кушнір А. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2019. No 1. С. 472–475.
99. Батожок С. Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 2 (177). С.86-91.
100. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю .Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ: 2017. 107 с.
101. Наказ Міністерства фінансів України №11 від 14.01.2011 зі змінами і доповненнями Про бюджетну класифікацію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11> (дата звернення 15.05.2023).
102. Постанова Кабінету Міністрів № 590 від 09.06.2021 зі змінами та доповненнями Про Затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в умовах надзвичайного та воєнного стану URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF> (дата звернення 11.06.2023).

103. Беновська Л., Карвацький Р. Видатки місцевих бюджетів в контексті забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах війни. *Світ фінансів*. 2024. №1 (78). С. 86-97.
104. Загірняк Д. М., Дідур С. В., Глухова В. І. Аналіз джерел формування бюджетних інвестицій територіальних громад. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 2022. №1 (105), С. 40-46.
105. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Шопська К. Ю. Засоби фінансового контролю розвитку об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2021. №1. с. 81-90.
106. Проект будівництва моста через річку Бистриця Солотвинська. DREAM. Проекти Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. URL: [https://dream.gov.ua/ua/project/DREAM-UA-210824-1960C1C6/profile?fromFilter\[status\]=active](https://dream.gov.ua/ua/project/DREAM-UA-210824-1960C1C6/profile?fromFilter[status]=active) (дата звернення 16.10.2023).
107. Руденко В. В. Бюджетні інвестиції як важливий елемент фіскального механізму регулювання інвестиційних процесів в країнах ЄС і в Україні. *Управління змінами та інновації*. 2022. №3. С.19-26.
108. Нечипоренко А. В., Проблеми фінансування видатків місцевих бюджетів. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2016. Вип. 11 (53). с. 89-93.
109. Закон України Про Державний бюджет на 2021 рік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20> (дата звернення 18.11.2023).
110. Монинець В. В. Проблематика соціально-економічного розвитку гірських громад Карпатського регіону. *Академічні візії*. 2023. №18. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7814797>
111. Беновська Л. Соціальна інфраструктура територіальних громад: інтереси стейкхолдерів. *Галицький економічний вісник*. 2021. №2(69). С. 14-23.
112. Рішення Снятинської міської ради №1008-27/2005 від 23.01.2025. Про виконання бюджету Снятинської міської територіальної громади за 2024 рік.
113. Стратегія розвитку Ямницької територіальної громади. URL: <https://yamnytsya-otg.if.ua/stratehiya-oth> (дата звернення: 18.01.2023).

114. Тарасова В. В. Інтегральна оцінка екологічного стану довкілля. *Агросвіт*. 2010. Вип. 14. С. 16-18.
115. Burtnyak, I., Kusnir, O. Application of Neuron Networks to Analysis of Currency Rate. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2023. 10. 2. 6-14.
116. Principal Manifolds for Data Visualisation and Dimension Reduction / A. Gorban et al. (Eds.). LNCSE 58, Springer, Berlin ; Heidelberg ; New York, 2007. 359 p.
117. Волошин О.Р., Галайко Н.В. Е40 Економетрія. Ч. 1: навч. посібник / О. Волошин, Н. Галайко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 192 с.
118. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. Всеукраїнська асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/> (дата звернення 18.09.2024).
119. Верховна рада прийняла зміни щодо ДФРР. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/16815> (дата звернення 21.09.2024).
120. Горбова Х. В., Чакій О. І., Мінкович В. Т. Фінансово-інвестиційні ресурси територіальних громад: особливості залучення та використання. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 254 – 259.
121. Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/publications/maintaining-the-momentum-of-decentralisation-in-ukraine_9789264301436-en.html (дата звернення 15.11.2024).
122. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11> (дата звернення 21.01.2024).
123. Мельничук Н. Г., Сисюк С. В. Власний капітал бюджетних установ: особливості облікового відображення. *Інноваційна економіка*. 2013. Вип. 6 (44). С.314-318.
124. Бульба В. Г., Оробей В. В. Наукові підходи до визначення поняття «соціальна інфраструктура сільських територій» та його публічно-управлінський

зміст. *Global Scientific Trends: Economics and Public Administration*. 2021. Вип. 2. с. 75-92.

125. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 "Основні засоби". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10> (дата звернення 06.02.2024).

126. Фінансова та бюджетна звітність Ямницької сільської ради. URL: <https://yamnytsia-rada.gov.ua/finansova-ta-byudzhethna-zvitnist/> (дата звернення 28.02.2025).

127. Фінансова звітність Спаської сільської ради. URL: <https://spaska-gromada.gov.ua/viddil-buhgalterskogo-obliku-ta-zvitnosti-16-36-27-05-09-2023/> (дата звернення 28.02.2025).

128. Ларікова Т. В. Аналіз національних стандартів, що регулюють бухгалтерський облік активів розпорядників бюджетних коштів, гармонізованих з МСБОДС. *Економічний простір*. 2018. 2018. №131. С.140-151.

129. Черкашина Т. В. Особливості обліку та нарахування зносу на необоротні активи в бюджетних установах. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4(51). С. 176-182.

130. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 .

131. "Коворкінг на селі". Як на Львівщині одним простором оживили громаду. Рубрика. URL: <https://rubryka.com/article/coworking-village/> (дата звернення 17.12.2024).

132. Бухгалтерський облік виконання бюджетів / Желюк Л. О., Іванечко Ю. М. Лучко М. Р. Тернопіль: "Економічна думка", 2006. 306 с.

133. Новий бюджетний облік від ремонту до поліпшення один крок. Бухгалтерський інтернет портал. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1397> (дата звернення 13.01.2025).

134. Костюкевич Р. М., Мандзюк О. М. Проектне управління в системі стратегічного планування об'єднаних територіальних громад. *Управління розвитком складних систем*. 2016. №26. С. 74-82.

135. Хринюк О. С. Дералюк М. О. Генезис наукової думки щодо поняття “Організаційно-економічний механізм” *Економічний вісник НТУУ “КПІ”* 2017. №14. С. 267-274.
136. Шлапак А. В., Беляк А. О. Компаративний аналіз поняття “Організаційний механізм” у сучасному науковому просторі. *Механізм регулювання економіки*. 2023. №1(99). С. 128-136.
137. Літвінов О. С. Капталан С. М. Сутність та види механізмів в економіці. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6 (11). С. 146-149.
138. Баланюк І. Ф., Тижбір Н. З., Сутність економічного механізму розвитку сільських територіальних громад. *Інноваційна економіка*. 2023. Вип. 2(97). С. 71-77.
139. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК*. 2021. Вип. 28. С. 24-30.
140. Баланюк І. Ф., Шпикуляк О. Г., Шеленко Д. І., Семанюк І. М. Пріоритети розвитку територіальних громад в управлінні інвестиційним потенціалом на засадах стимулювання підприємництва. *Міжнародний науковий журнал “Інтеранука”. Серія: “Економічні науки”*. 2024. №1 (81) Т. 1. С. 31-40.
141. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Заходи по залученню інвестицій в розвиток бізнесу територіальних громад на основі маркетингової стратегії. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1 (93). С. 45-51.
142. Шевченко О. В. Пріоритети розвитку регіонів як інструмент стратегічного управління регіональною економікою. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3 (107). С.12-21.
143. Башинський І. А., Сімонцева Л. О. Проблемні аспекти нормативно-правового забезпечення розробки місцевих цільових програм. *Таврійський науковий вісник*. 2024. № 6. С. 3-13.
144. Сотник І. М., Ус Я. О. Бюджет участі: досвід застосування та перспективи вдосконалення у містах України. *Механізм регулювання економіки*. 2018. № 1. С. 31-44.

145. Дем'янюк А. В. Проблеми та перспективи оптимізації видатків місцевих бюджетів України в умовах реформи децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 986-990.

146. Сергієнко А. О. Сутність і значення економічного контролю в Україні. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів, м. Харків, 28 квітня 2017 року. Х.: ФОП Панов А. М., 2017. с. 1141-1146.

147. Економічна ефективність інвестицій. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18770> (дата звернення 13.02.2035).

148. Бобровська О. Ю. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад : монографія / О.Ю. Бобровська, І.В. Шумік. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2014. 170 с.

149. Бикова А. Л., Чабан Л. І., Алексєєв А. П. Інвестування у людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74> (дата звернення 03.03.2025).

150. Крайник О. Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 2(34). С. 118-125.

151. Zohrab Ibahimov, Sakina Hajiyeve, İlgar Seyfullayev, Umid Mehdiyev and Zanura Aliyeva (2023). The impact of infrastructure investments on the country's economic growth. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2), 415-425. DOI: [https://10.21511/ppm.21\(2\).2023.39](https://10.21511/ppm.21(2).2023.39)

152. Сас Л., Баланюк І., Шеленко Д., Левандівський О., Кузьмін Т., Гамуляк М. Інвестиційно-інноваційний потенціал підприємств як складова управління соціально-економічним розвитком та відновленням територіальних громад. *Наукові перспективи*. 2025. № 2 (56). С. 1082-1094.

153. Сахацький М. П., Запша Г. М., Чернов М. Г., Організаційно-економічні механізми внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств територіальних громад. *Ефективна економіка*.

2025. №1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.23> (дата звернення 03.03.2025).

154. Романова Л. В., Бережинський Д. В. Маркетинг як інструмент розвитку іміджу територіальних громад. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. №1. С. 69-75.

155. Благун І. І., Гриневич Л. В., Судук Н. В., Бобровник В. М. Маркетингові комунікаційні стратегії у залученні інвестицій підприємств територіальних громад. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. №2 (42). С. 801-809.

156. Линдюк А., Бойко В., Брух О., Оліщук П., Рурак, І. Розвиток міжнародної співпраці територіальних громад прикордонних регіонів України з країнами ЄС в умовах воєнного стану. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. №5(52). С. 244–255.

157. Грищук С. В. Порівняльний аналіз сутності поняття “внутрішньогосподарський” та “внутрішній контроль” *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22 ч. 1 С. 69-73.

158. Полтехай А. О., Лукьянська О. В., Громадський контроль виконання місцевих бюджетів: сучасні умови та перспективи реалізації. *Соціально-економічні проблеми сучасної України*. 2015. Вип. 3 (113). С. 55-58.

159. Костін О. Ю., Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Ризики корупційних дій в сфері публічних закупівель в період воєнного стану. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнози та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон – м. Хмельницький, 27-28 квітня 2023 року. Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2023. 549 с.

Додатки

Додаток А

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації***Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б***

1. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1-2. С. 91-98.

DOI: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2023.01-02.091>

URL: <https://agrarianeconomy.inup.edu.ua/index.php/en/archive/62-arkhiv-nomeriv/2023-t-16-1-2/502-10>

2. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Заходи по залученню інвестицій в розвиток бізнесу територіальних громад на основі маркетингової стратегії. *Інноваційна економіка*. 2023. Вип. 1(93). С. 45-51

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.1.7>

URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1013>

3. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Матеріально-технічне забезпечення підприємств як складова інвестиційної діяльності територіальних громад. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. №13 (27). С. 436-445.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-436-445](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-436-445)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7237>

4. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Механізм інвестиційного забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в територіальних громадах. *Інноваційна економіка*. 2024. Вип. 3 (99). С. 77-84.

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2024.3.10>

URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1277>

5. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Методологічна оцінка інвестиційної діяльності та організація економічного контролю за інвестиціями у територіальних громадах // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". – 2024. – № 12.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-12-10559>

URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2024/12/10559>

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження

6. Іваночко Б. Р. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 25 травня 2022 р.). Бережани: ФОП Однорог Т.В., 2022. С. 68-70.

URL: https://bati.nubip.edu.ua/Doc/Conference/Conf_2022-05-25/Bati_Work_25-05-2022.pdf#page=68

7. Іваночко Б. Р. Місцевий бюджет як основний інвестиційний ресурс територіальних громад. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: Матеріали XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. (Загреб (Хорватія), 07 листопада 2022 р. дистанційно), м. Загреб (Хорватія): ГО «ВАДНД», 2022. С.100-103.

URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-26.pdf>

8. Іваночко Б. Р. Інвестиції в аграрну сферу як чинник розвитку сільських громад. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 20 жовтня 2022 р.). Бережани: ФОП Однорог Т.В., 2022. С. 55-57.

URL: https://bati.nubip.edu.ua/Doc/Conference/Conf_2022-20-10/Bati_Work_20-10-2022.pdf#page=55

9. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Іваночко А. Р. Матеріальне забезпечення підприємств у сільських територіальних громадах. *Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного часу й повоєнного відновлення України*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 вересня 2023), м. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. С. 94-96.

URL: <http://www.iae.org.ua/activity/books/3692-rozvytok-ahrarnoho-sektoru-ta-silskykh-terytoriy-v-umovakh-voyennoho-chasu-y-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny-materialy-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi-kyyiv-28-ver-2023-r.html>

10. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Методологія інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів-Дубляни, 6-7 червня 2023), м.Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. С. 64-66.

URL: https://drive.google.com/file/d/1b-Ra3rLLwIQsKXGGJagTl7h-LzaUtXSk/view?usp=drive_link

11. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Іваночко А. Р. Розвиток соціального підприємництва в територіальних громадах. *Підприємництво під час війни в Україні: можливості та виклики*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.), м. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С.144-145.

URL: https://kptpe.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/62/2023/12/zbirnyk_tez_2023.pdf

12. Турянчик Ю. В., Іваночко Б. Р., Ліба Н. С. Державна підтримка інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу управління підприємницькою діяльністю*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Мукачево, 24 жовтня 2024 р.) Мукачево 2024. С. 329-330

URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12184/1/State_support_for_innovative_activities_of_business_entities.pdf

Додаток Б

Аналіз бюджетів територіальних громад Івано-франківської області

Назва громади	Тип	Площа кв м	Населення	Бюджет 2020				Бюджет 2021				Бюджет 2022				Бюджет 2023				Бюджет 2024			
				Загальний бюджет	Податкові надходження	Загальні видатки	Видатки розвитку	Загальний бюджет	Податкові надходження	Загальні видатки	Видатки розвитку	Загальний бюджет	Податкові надходження	Загальні видатки	Видатки розвитку	Загальний бюджет	Податкові надходження	Загальні видатки	Видатки розвитку	Загальний бюджет	Податкові надходження	Загальні видатки	Видатки розвитку
Івано-Франківська	міська	263.8	287533	2526636228	1756275646	2435567401	458526198	3428293042	2273027085	3404190840	697855907	3625054231	2817464969	3493779290	271659125	4231266857	3207956443	4249733835	764495823	4961104182	3497597529	4857798764	833232945
Тлумачька	міська	363.5	27446	121675622	37852697	122732570	13728198	228014304	63633816	223571855	22237727	21864180	76474087	220528255	10737402	246417005	82120872	243264429	11530386	260785300	94727048	259665641	11798299
Коломийська	міська	182.5	74497	573869478	366963154	571844693	61820525	729989829	480425856	718443235	113958439	1285695437	1076274686	1026458603	181010338	1371422386	1063872832	1659758240	400604270	942809707	579735125	920399789	129042945
Калуська	міська	265.5	88154	633114431	438056357	641062728	67154604	883184115	552413795	861997996	71825061	853078694	6084301242	787751242	38040123	950701826	661464159	987219004	121587180	993957615	627597361	1006820597	115608582
Долинська	міська	351.6	48644	350070461	218712798	358240387	22075641	526420850	344617676	542075834	22335310	613884883	408386023	577361275	4845164	660213405	428192208	668613210	59138076	741487104	490592684	712547266	44216737
Болехівська	міська	287.0	19666					172642561	63457945	167646582	8771324	171359986	70354971	170896567	2717520	189530599	69271022	190288349	15813763	202248037	78206962	201367616	8372190
Бурштинська	міська	201.8	24195					279898622	200981843	266094191	53475719	26834598	210685598	252646925	10402667	320309708	251579586	332387037	57955921	347436726	260485416	338751194	53488360
Галицька	міська	244.4	19631					196762421	76231600	188925148	19707295	189075637	91993060	188097585	3295899	205882016	94195498	200680682	8727225	244976654	108298268	249473586	31855596
Городенківська	міська	615.4	44191					331204663	128621707	249473586	17518267	349986901	153138177	331850702	7718290	406265191	178287680	410905096	48341857	408845688	202374288	421636953	23157025
Косівська	міська	337.3	32600					300864758	100607278	295841190	32859403	306964287	114528140	296675924	22075305	330998940	129884759	336843199	54630586	357870889	152066158	360391172	32960480
Надвірнянська	міська	190.8	43065					421298721	214465734	435822248	48515014	459988485	278752057	435342709	1558866	591965466	412631610	608923111	92068628	532642952	312158971	526091113	24723721
Рогатинська	міська	632.6	31499					264998508	127332396	265809247	10565054	277965616	149194713	265239483	8960771	319239634	167385950	318514267	26889959	333847069	193809962	340479424	25074645
Снятинська	міська	366.1	40954					333959524	134347979	328698331	28898853	337684368	144934405	328109925	11173402	394456086	165451414	390400507	31547916	392707331	194649126	404649928	15127063
Тисменицька	міська	246.3	28505					206555028	71483905	1941704	10973402	214997158	87670925	204532359	4289125	250095946	100019609	252827716	46311167	270462250	114242144	269849625	23577918
Яремчанська	міська	270.8	13674					205630950	105451450	194276939	32640643	207775039	128252583	220967701	9697845	306226439	215441227	313207951	100072084	258749977	149759045	258556084	25689918
Разом міські			824254	4205366220	2817860652	4129447779	623305166	8509717896	4937100065	7475039930	1192137418	9380497199	6416534562	8800238577	602211934	10774991504	7227754869	1116356633	1839714841	11249931481	7056300087	11128478752	1397926424
Печеніжиська	селищна	183.9	17005	107094878	19250841	106055629	6885639	127900842	23878511	127582005	9436669	130028230	2720840613	13057330	5124030	143161337	30593922	135143473	4468384	150751453	38872867	147938502	1280793
Більшівецька	селищна	152.4	7673	42405159	11185405	41764121	2024303	54773813	16119913	52518482	1930298	53625996	17712326	53478141	2680778	62693694	21962438	56989771	962368	65756547	24542747	70143757	4850366
Яблунівська	селищна	206.5	15801	74806370	13983309	74405235	4329347	131574170	26510526	131312518	5309219	188849676	85698209	146283405	8837411	163718187	48156421	181303509	27101580	173423014	50646690	188091064	16241726
Ланчинська	селищна	84.5	11092	65028818	11228362	63724187	3763502	7143326	12501356	70556738	2245746	68392432	14277636	67958244	138670	82294715	16659378	81002352	4667034	16659378	21422408	83029954	2965763
Заболотівська	селищна	213.6	19752	91333613	23890687	90718782	2817175	156175058	43261959	149818751	15017760	146929322	46126545	150026380	922350	176160981	53831995	171371545	9057254	185558960	72713043	189307466	2794222

Продовження додатку Б

Брошнів-Осадська	селищна	88.5	11160	70572493	38599405	69641456	6128515	96836754	52441209	95730119	6815731	91252698	50767686	93482176	1987993	133784626	65635389	133641179	25988925	127520499	79288433	123879030	8769377
Войнилівська	селищна	163.4	10375	37628860	9734660	38415560	999978	64377209	17498301	64642159	979108	66031200	20382764	64188681	1315198	78243496	23437749	75373705	2305507	87853091	26778371	91606127	6249586
Делятинська	селищна	206.9	21312	121312923	36075244	123854771	10729271	187887954	53093294	181058391	17711479	227941182	105653500	217287754	6802109	221193813	113865444	241182074	36807696	213221339	64040029	208962903	13491023
Букачівська	селищна	139.3	4776	24846758	9264671	26620059	1075311	39538246	14109155	37693045	4139368	37100247	15336321	36883316	651324	44141580	18449473	43297959	3787518	47166702	24202358	45436123	1547531
Вигодська	селищна	797.6	18215	105956889	49912594	106693310	9208480	187212352	81138838	188541869	15771705	201420022	97545571	190423135	2906011	216350762	101001086	223005183	17407189	233860916	113168185	238152274	18752866
Гвіздецька	селищна	65.7	7126					52513385	10476767	45778525	5799300	95948478	59168076	66069924	5365449	83971366	63121621	91155298	35612922	56328846	17867812	65352958	9433534
Єзупільська	селищна	86.2	7491					59061650	18773510	57804711	5937311	55799050	20886220	55142927	1380445	78704753	26256026	73582219	12293272	68073728	31768221	71253223	2902469
Богорданська	селищна	255.8	28358					274106779	136105437	275956679	22476073	310250107	177415986	2956428154	1141191	311357891	174269634	324450923	27640888	350922666	206481434	340957760	17767445
Верховинська	селищна	407.2	19845					226806566	52522854	225850938	24609482	239633593	67107016	228709253	5592219	261149052	69982524	269919705	22398002	284621203	79789128	281334091	7771968
Ворохтянська	селищна	249.7	6003					226806566	52522854	79135409	24609482	239633593	67107016	77638325	5592219	261149052	69982524	93271761	22398002	284621203	79789128	108134393	7771968
Кутська	селищна	113.5	15917					115364317	21460041	112594181	10465479	113859822	25272857	112733899	5387723	176954393	81237894	175670732	32079079	131678855	40808010	135868433	4019595
Лисецька	селищна	81.3	7347					66452364	25763091	66294712	8158801	121586034	90001873	4646264	121939882	90865944	142113975	27299611	80486445	34762121	77962165	10509075	
Обертинська	селищна	161.3	8914					76087054	19146195	747022081	13310381	63927403	22903377	6178344	266623	75556196	26096186	75607801	2789614	78310084	35552438	78739323	636366
Отинійська	селищна	202.3	20098					139336418	31852281	141248551	6900084	140731146	36402943	135807054	1520607	160911939	43819890	164437286	9436995	161335262	53313005	163563096	5132947
Перегінська	селищна	668.6	23795					201916283	55959181	199550653	28067023	210027260	64449293	215490630	4157538	228134629	70542271	233036171	18220428	241607016	84880407	236444798	4011324
Рожнятівська	селищна	179.1	20162					161434008	54717898	167641390	12456559	171320609	6530971	169009179	1892079	181818688	69327331	180949497	7122929	192539003	72414451	193780475	8815745
Солотвинська	селищна	374.6	26033					218300885	41223388	213229637	10689556	234899430	60710155	213229637	7997462	238830742	53505714	229841523	10023190	259190982	63338297	244727361	4405731
Чернелицька	селищна	129.8	6540					57249117	17422763	53257409	6875792	51882500	19501798	52289661	1590741	61918121	22057162	63843407	8245288	62207771	26445351	61682906	2350484
Разом селищні			334790	740986761	223125178	741893110	47961521	2993145032	878499322	2812499073	259712406	3261070030	1256945232	2844129774	88166397	3564139896	1354658016	3460191048	368113675	3553694963	1342884935	3446348182	162471904
Верхнянська	сільська	139.9	10203	66562106	17804143	6402317	6946630	75757740	21487957	77764611	6680528	74983494	25967853	78821713	3325439	91005859	30644880	86254260	5184665	88974225	38410622	90366297	3524097
Старобогородчанська	сільська	84.1	5926	37549286	9991444	36784424	2010123	438914823	12071736	39439129	1259452	41042993	12499798	40979245	63049	49091201	15616635	51567739	4963257	56787173	21278701	54516809	5679129
Білоберезька	сільська	353.8	8639	23283584	4971866	23270791	3069330	102088926	20688736	97489023	13502938	142943557	73241932	123513742	8829795	140485011	83457935	163584487	19009695	109914549	32254035	109322120	1367537
Витвицька	сільська	154.4	5748	43985224	6385547	43869771	3959306	52337034	7650281	51116640	3685062	48800431	8636193	48600638	1082824	52847526	9301633	49764151	1102272	56064342	12069986	57402897	567318
Космацька	сільська	114.0	8125	67922998	6820601	66689832	12504557	76655406	8857671	75692740	7311493	72355282	9473821	75258931	1689944	83441852	10972229	80738462	3992083	86942150	12282474	87078414	1002823
Матеївецька	сільська	104.1	8022	47853596	11585016	46200256	8850599	71985542	17128334	65025527	9240283	68093712	22870401	66387567	1706280	72750521	21515263	73352866	6099673	74194551	27400407	74226291	3192392
Нижньовербізька	сільська	97.8	13182	55892001	11334857	52613082	7995534	89623480	21624660	91707319	8973799	87502202	22240605	89041921	1476756	108857703	26721126	97146545	6938374	111093346	32031565	121255305	14608978

Продовження додатку Б

П'ядицька	сільська	126 .2	1094 4	695616 05	117176 99	661785 79	132492 48	8020904 0	161327 83	7704907 9	346293 3	9030769 3	341840 11	8175553 8	23462 72	9509476 1	3822814 3	1039964 79	148437 02	9087563 4	2723808 4	9465572 4	712305 0
Олешанська	сільська	156 .2	8796	431461 60	848241 1	415577 77	410668 3	7857393 9	173271 62	7787931 6	376149 8	7509619 9	192285 86	7834129 3	11377 88	8819349 5	2095435 5	8546069 3	495806 5	9100063 0	2777539 6	9281581 9	145318 1
Дзвяницька	сільська	80. 0	8291	464354 46	724925 5	457430 57	429825 0	6533434 8	145152 08	6214076 5	471072 5	7449404 3	255073 02	7254275 2	55290 70	7824327 7	2661704 0	8008823 4	104302 53	7673129 6	3214079 1	7439446 5	587175 9
Рожнівська	сільська	105 .9	1199 4	768395 27	113198 95	733914 52	431227 0	8443283 9	140698 47	8920019 5	899476 4	8750286 5	178304 13	8509422 4	25982 78	1104712 89	2153395 6	1081155 07	149184 50	1100194 07	2628482 2	1097021 19	431312 6
Перерісланська	сільська	96. 5	9185	532947 97	849916 9	525719 20	316356 3	6502624 6	119746 23	6725458 9	325810 1	6790658 3	158663 34	6805550 0	85640	7528711 2	1894192 9	7099936 0	761225	1105464 43	5446995 1	1105268 34	303178 3
Ямницька	сільська	128 .0	9273	149989 535	113090 563	148363 252	652592 65	1918672 55	147479 249	1773027 38	644449 01	1708608 92	126838 528	1365583 12	22431 521	2521055 52	2053913 20	2874172 35	139238 176	3063996 78	2291521 24	2689153 39	136953 281
Спаська	сільська	234 .3	5807	287050 25	763569 2	296063 56	341077 8	5604630 0	126950 52	5655396 7	138556 7	6141773 1	203380 69	5727655 0	13452 75	6085327 5	2029747 3	6425992 7	499936 0	6299231 3	2206262 1	6269208 6	169976 6
Загвіздянська	сільська	31. 0	5766	444429 67	144114 59	397796 41	566385 2	4458235 4	146100 80	4882474 7	847911 2	4365509 2	141783 20	4107266 8	17112 43	5294383 0	1626085 3	4844999 1	787029 5	5873295 3	2320920 5	5796100 0	593960 2
Угринівська	сільська	17. 0	3366	442090 87	240254 47	467254 94	106283 01	4977182 6	288522 97	4383092 4	433868 8	5644740 8	295376 03	4988003 6	69991 42	7438372 5	4470388 9	6212749 4	893255 3	8161419 7	5661909 0	8065338 8	125057 95
Коршівська	сільська	131 .0	8273	348380 82	709458 0	32 019 096	193354 8	6189024 6	147313 76	55 444 613	514742 4	5906772 7	156382 40	59 610 604	23313 35	6669488 7	1875294 1	71 408 006	107672 78	7063186 7	2214541 7	72 042 840	442258 9
Новицька	сільська	140 .9	1393 7	574021 35	102509 44	57 333 557	286471 3	9667165 5	191351 80	92 433 629	734283 4	9012634 4	207024 47	87 996 896	22419 19	1063075 46	2498023 2	106 171 953	906863 9	1098047 40	3126838 2	109 574 990	298607 5
Дубівська	сільська	91. 9	6958					7413842 8	242077 34	68 818 839	327651 4	7128181 7	261127 83	71 125 132	37550 0	7704646 2	2872403 0	77 128 548	233668 9	8831292 3	3774772 2	86 504 022	237741 5
Пасічнянська	сільська	420 .0	2084 8					2125452 09	878029 63	191 560 511	264744 03	2263799 12	111755 269	233 611 214	21438 522	2341165 59	1127680 05	245 185 393	287364 32	2675589 12	1399751 74	266 804 639	218873 17
Підгайчиківська	сільська	58. 3	4928					3494701 3	955992 2	33 495 605	529380	3580550 4	102047 53	35 611 236	17875 0	4427159 0	1260889 1	39 099 058	937200	4404175 7	1353498 1	47 567 549	194588 2
Дубовецька	сільська	172 .2	7311					8120926 1	415609 50	77 884 009	751525 9	1159110 77	845657 73	104 037 443	12706 97	1281342 04	7850679 1	132 686 622	111042 91	1279618 43	8106767 6	134 322 667	190650 90
Зеленська	сільська	487 .3	1915					2560466 4	109706 58	22 019 711	980933	2788029 1	144963 21	22 527 633	91966 8	3478371 3	1668162 3	34 950 285	510827 7	3601573 1	1852165 6	35 310 774	347488 0
Поляницька	сільська	342 .9	4760					2495610 84	815692 51	301 945 082	197395 386	1399459 43	106589 369	122 950 567	50283 28	1634499 25	1157119 03	172 436 086	243915 53	2130920 87	1686658 85	203 853 899	257432 34
Разом сільські			2021 97	991913 161	292670 588	909100 654	164226 550	2064751 315	676703 710	2041873 308	402151 977	2029808 792	868504 724	1930651 355	96710 482	2340860 875	1019893 075	2392389 381	346692 453	2530302 747	1187606 770	2502466 281	290736 099

Джерело: розроблено автором на основі [85].

Додаток В

Вхідні дані для розрахунку інтегральної оцінки

	2021			2024		
Громада	Частка капітальних видатків до загальних	Частка капітальних видатків до податкових надходжень	Видатки розвитку на особу	Частка капітальних видатків до загальних	Частка капітальних видатків до податкових надходжень	Видатки розвитку на особу
Івано-Франківська	20,50	30,70	2 427,05	17,15	23,82	2 897,87
Тлумацька	9,95	34,95	810,24	4,54	12,46	429,87
Коломийська	15,86	23,72	1 529,71	14,02	22,26	1 732,19
Калуська	8,33	13,00	814,77	11,48	18,42	1 311,44
Долинська	4,12	6,48	459,16	6,21	9,01	908,99
Болехівська	5,23	13,82	446,01	4,16	10,71	425,72
Бурштинська	20,10	26,61	2 210,20	15,79	20,53	2 210,72
Галицька	10,43	25,85	1 003,89	12,77	29,41	1 622,72
Городенківська	7,02	13,62	396,42	5,49	11,44	524,02
Косівська	11,11	32,66	1 007,96	9,15	21,68	1 011,06
Надвірнянська	11,13	22,62	1 126,55	4,70	7,92	574,10
Рогатинська	3,97	8,30	335,41	7,36	12,94	796,05
Снятинська	8,79	21,51	705,64	3,74	7,77	369,37
Тисменицька	5,65	15,35	384,96	8,74	20,64	827,15
Яремчанська	16,80	30,95	2 387,06	9,94	17,15	1 878,74
Печеніжинська	7,40	39,52	554,93	0,87	3,29	75,32
Більшівецька	3,68	11,97	251,57	6,91	19,76	632,13
Яблунівська	4,04	20,03	336,01	8,64	32,07	1 027,89
Ланчинська	3,18	17,96	202,47	3,57	13,84	267,38
Заболотівська	10,02	34,71	760,32	1,48	3,84	141,47
Брошнів-Осадська	7,12	13,00	610,73	7,08	11,06	785,79

Продовження додатку В

Войнилівська	1,51	5,60	94,37	6,82	23,34	602,37
Делятинська	9,78	33,36	831,06	6,46	21,07	633,02
Букачівська	10,98	29,34	866,70	3,41	6,39	324,02
Вигодська	8,37	19,44	865,86	7,87	16,57	1 029,53
Гвіздецька	12,67	55,35	813,82	14,43	52,80	1 323,82
Єзупільська	10,27	31,63	792,59	4,07	9,14	387,46
Богордачанська	8,14	16,51	792,58	5,21	8,60	626,54
Верховинська	10,90	46,85	1 240,08	2,76	9,74	391,63
Ворохтянська	31,10	46,85	4 099,53	7,19	9,74	1 294,68
Кутська	9,29	48,77	657,50	2,96	9,85	252,53
Лисецька	12,31	31,67	1 110,49	13,48	30,23	1 430,39
Обертинська	17,82	69,52	1 493,20	0,81	1,79	71,39
Отинійська	4,89	21,66	343,32	3,14	9,63	255,40
Перегінська	14,07	50,16	1 179,53	1,70	4,73	168,58
Рожнятівська	7,43	22,77	617,82	4,55	12,17	437,25
Солотвинська	5,01	25,93	410,62	1,80	6,96	169,24
Чернелицька	12,91	39,46	1 051,34	3,81	8,89	359,40
Верхнянська	8,59	31,09	654,76	3,90	9,17	345,40
Старобогордчанська	3,19	10,43	212,53	10,42	26,69	958,34
Білоберезька	13,85	65,27	1 563,02	1,25	4,24	158,30
Витвицька	7,21	48,17	641,10	0,99	4,70	98,70
Космацька	9,66	82,54	899,88	1,15	8,16	123,42
Матеївецька	14,21	53,95	1 151,87	4,30	11,65	397,95
Нижньовербізька	9,79	41,50	680,76	12,05	45,61	1 108,25
П'ядицька	4,49	21,47	316,42	7,53	26,15	650,86
Олешанська	4,83	21,71	427,64	1,57	5,23	165,21
Дзвяницька	7,58	32,45	568,17	7,89	18,27	708,21
Рожнівська	10,08	63,93	749,94	3,93	16,41	359,61
Переріслянська	4,84	27,21	354,72	2,74	5,57	330,08

Продовження додатку В

Ямницька	36,35	43,70	6 949,74	50,93	59,77	14 769,04
Спаська	2,45	10,91	238,60	2,71	7,70	292,71
Загвіздянська	17,37	58,04	1 470,54	10,25	25,59	1 030,11
Угринівська	9,90	15,04	1 288,97	15,51	22,09	3 715,33
Коршівська	9,28	34,94	622,20	6,14	19,97	534,58
Новицька	7,94	38,37	526,86	2,73	9,55	214,26
Дубівська	4,76	13,53	470,90	2,75	6,30	341,68
Пасічнянська	13,82	30,15	1 269,88	8,20	15,64	1 049,85
Підгайчиківська	1,58	5,54	107,42	4,09	14,38	394,86
Дубовецька	9,65	18,08	1 027,94	14,19	23,52	2 607,73
Зеленська	4,45	8,94	512,24	9,84	18,76	1 814,56
Поляницька	65,37	242,00	41 469,62	12,63	15,26	5 408,24

Програмний код Python розрахунку інтегральної оцінки в середовищі Google Colab

Інтегральна оцінка методом середньоарифметичних показників:

```
import pandas as pd
from google.colab import files

# Завантаження файлу
uploaded = files.upload()

# Отримання назви файлу
filename = list(uploaded.keys())[0]
print("Файл завантажено:", filename)

# Завантаження даних
df = pd.read_excel(filename, sheet_name="Інтегральна оцінка дані")

# Видаляємо рядки, де "Громада" є NaN
df = df.dropna(subset=["Громада"])

# Вибір стовпців для оцінки
cols = ["Частка капітальних видатків до загальних", "Частка капітальних видатків до податкових надходжень", "Видатки розвитку на особу"]

# Нормалізація методом Min-Max
df_norm = df.copy()
for col in cols:
    df_norm[col] = (df[col] - df[col].min()) / (df[col].max() - df[col].min())

# Обчислення середнього арифметичного
df_norm["Інтегральна оцінка (середнє)"] = df_norm[cols].mean(axis=1)

# Видаляємо NaN у підрахованих оцінках
df_norm = df_norm.dropna(subset=["Інтегральна оцінка (середнє)"])

# Сортвання від найбільшого до найменшого
df_sorted = df_norm.sort_values(by="Інтегральна оцінка (середнє)", ascending=False)

# ♦ Виведення 5 громад із найвищою оцінкою
print("\n↑top Топ-5 громад з найвищою оцінкою:")
print(df_sorted[["Громада", "Інтегральна оцінка (середнє)"]].head(5).to_string(index=False))

# ♦ Виведення 5 громад із найнижчою оцінкою
```

```
print("\n▼ Топ-5 громад з найнижчою оцінкою:")
print(df_sorted[["Громада", "Інтегральна оцінка
(середнє)"]].tail(5).to_string(index=False))

# Збереження результату у файл
df_sorted.to_excel("Інтегральна_оцінка_середнє.xlsx", index=False)
files.download("Інтегральна_оцінка_середнє.xlsx")
```

Інтегральна оцінка методом PCA:

```
# 📌 Встановлення необхідних бібліотек
!pip install openpyxl pandas numpy scikit-learn matplotlib seaborn

# 📌 Імпортуємо бібліотеки
import pandas as pd
import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt
import seaborn as sns
from sklearn.preprocessing import StandardScaler
from sklearn.decomposition import PCA
from google.colab import files

# 📌 Завантажуємо файл вручну
uploaded = files.upload()
filename = list(uploaded.keys())[0]
print("Список колонок у файлі:", df.columns.tolist())

# 📌 Завантажуємо дані
df = pd.read_excel(filename, sheet_name="Інтегральна оцінка дані")

# 📌 Вибираємо показники для розрахунку
indicators = [
    "Частка капітальних до загальних",
    "Частка капітальних до податкових",
    "Видатки розвитку на особу"
]

# 📌 Видаляємо пропущені значення
df = df.dropna(subset=indicators)

# 📌 Нормалізація даних
scaler = StandardScaler()
X_scaled = scaler.fit_transform(df[indicators])

# 📌 Використання PCA
pca = PCA(n_components=1)
df["PCA Score"] = pca.fit_transform(X_scaled)

# 📌 Сортуємо громади
```

```

df_sorted = df.sort_values(by="PCA Score", ascending=False)

# 🟦 Гістограма розподілу PCA Score
plt.figure(figsize=(8, 5))
sns.histplot(df_sorted["PCA Score"], bins=20, kde=True, color="blue")
plt.xlabel("PCA Score")
plt.ylabel("Частота")
plt.title("📊 Розподіл інтегральної оцінки (PCA)")
plt.show()

# 📈 Виділяємо 10 найкращих громад
best_10 = df_sorted.nlargest(10, "PCA Score")

# 📉 Виділяємо 10 найгірших громад
worst_10 = df_sorted.nsmallest(10, "PCA Score")

# 🟥 Горизонтальний barplot для найгірших громад
plt.figure(figsize=(8, 5))
sns.barplot(x="PCA Score", y="Громада", data=worst_10, palette="Reds_r")
plt.xlabel("PCA Score")
plt.ylabel("Громада")
plt.title("📉 Топ-10 громад із найнижчою інтегральною оцінкою")
plt.show()

# 🟢 Горизонтальний barplot для найкращих громад
plt.figure(figsize=(8, 5))
sns.barplot(x="PCA Score", y="Громада", data=best_10, palette="Greens_r")
plt.xlabel("PCA Score")
plt.ylabel("Громада")
plt.title("🟢 Топ-10 громад із найвищою інтегральною оцінкою")
plt.show()

# 📄 Виведення топ-5 найкращих і найгірших громад
print("\n📈 Топ-5 громад з найвищою оцінкою:")
print(df_sorted[["Громада", "PCA Score"]].head(5))

print("\n📉 Топ-5 громад з найнижчою оцінкою:")
print(df_sorted[["Громада", "PCA Score"]].tail(5))

# 📁 Збереження результату у файл Excel
output_filename = "Результати_PCA_оцінка.xlsx"
df_sorted.to_excel(output_filename, index=False)

# 📄 Дозволяємо завантажити файл на комп'ютер
files.download(output_filename)

```


**ЯМНИЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО РАЙОНУ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Галицька 36, с. Ямниця, Івано-Франківський район, Івано-Франківська область, 77422
тел. (03436) 53-2-17, E-mail: yamnytsya.rada@gmail.com, код ЄДРПОУ 04356461

18 березня 2025 р № 482/06-22

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри економічної кібернетики
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Іваночка Богдана Романовича**

Ямницька сільська рада засвідчує впровадження практичних результатів дослідження аспіранта Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Іваночка Богдана Романовича на тему «Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад».

Дослідження тенденцій і спроможності територіальних громад здійснювати капітальні інвестиційні видатки вважаємо актуальними та доцільними. Особливої уваги заслуговують наукові напрацювання, щодо удосконалення інвестиційного забезпечення шляхом залучення зовнішніх ресурсів в громади та збільшення обсягів бюджетних вкладень в інфраструктуру. Розроблений дисертантом організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку громад, основні теоретичні та методичні положення і висновки, що підготовлені в дисертаційній роботі застосовані у роботі Ямницької сільської ради при плануванні соціально-економічного розвитку Ямницької територіальної громади, зокрема, при розробці місцевих цільових програм.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051-Економіка

Сільський голова

Роман КРУТИЙ

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«АВТОТРАНС - ІВ»**

Україна, 76493, м. Івано-Франківськ, с. Крихівці, вул. Радісна, буд. 10,
Код ЄДРПОУ 44323834, ПІН 443238309156
р/р UA47325268000026003128805001, АТ АКБ «Львів», МФО 325268

№ 14/25 від 11.03.2025р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри економічної кібернетики
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Іваночка Богдана Романовича**

Наукові результати дисертаційного дослідження Іваночка Богдана Романовича на тему «Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення розвитку територіальних громад» застосовані у господарській діяльності ТОВ «АВТОТРАНС-ІВ»

Основні теоретичні та методичні положення і висновки, що підготовлені дисертаційній роботі застосовані у практичній діяльності підприємства. Зокрема, увагу заслуговують, рекомендації щодо участі приватного бізнесу у здійсненні економічного контролю за інвестиціями громад у соціально-економічний розвиток.

Аналітичні дані та розрахунки інтегральної оцінки інвестиційної діяльності громад, представлені в дослідженні, застосовано при розробці плану розвитку діяльності підприємства в Івано-Франківській області.

**Директор
ТОВ «АВТОТРАНС-ІВ»**

Усков В.А.

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс (0342) 53-15-74
 імейл office@pnu.edu.ua, сайт https://pnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125266

26.03.2025 № 03.04-29/22

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Іваночка Богдана Романовича

Науково-практичні результати дисертаційного дослідження Іваночка Богдана Романовича використовуються у навчальному процесі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника при викладанні дисципліни «Економічна діагностика підприємства». Зокрема знайшли своє застосування теоретико-методичні підходи автора до оцінки та аналізу соціально-економічного стану територіальних громад в контексті діагностики економічного середовища підприємств.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051-Економіка.

Перший проректор

Валентина ЯКУБІВ

Завідувач кафедри
 обліку і оподаткування

Іван БАЛАНЮК

